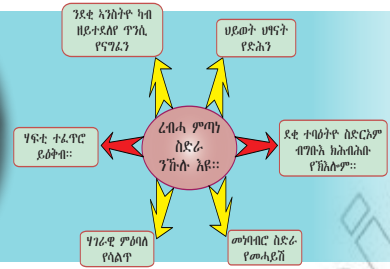

ምዕራፍ አርባዕተ

ውራይ ህዝቢ

ውዕኢት እዚ ምዕራፍ

ተምሃሮ ነዚ ምዕራፍ ምስተምሃርኩም፤

- ግደ መናእሰይ ኣብ ምትግባር ፖሊሲ ስነ ህዝብን ስነ ምግባርን ትገልፁ። ተድንቐ።
- ግደ መናእሰይ ኣብ ምክልኻል ሕግም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ትዝርዝሩ። ተስርፁ።
- ግደ መናእሰይ ኣብምንካይ ቅልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ተብርሁ። ተረድኡ።
- ወዲንነትን ብእፅ ዝተበከለ መንፈስን ከመይ ገይርካ ከምዝውገድ ትገልፁ።
- ኣብነታት መወገዲ መንገድታት ወዲንነት ትገልፁ። ኣብ ማሕበረሰብ ትነጥፉ።
- ዕላማታትን መትከላትን ውድብ ሕቡራት መንግስታት ትዝርዝሩ።
- ብዛዕባ ቀንዲ ዕላማታት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለምን ኣምር ሉላውነትን ወይድማ ዓለምለኻውነት ተብርሁ። ብኣብነት ዝተደገፉ መብርሂውን ተቐርቡ።

ብቕዓታት'ዚ ምዕራፍ

ተምሃሮ ነዚ ምዕራፍ ምስተምሃርኩም ነዞም ዝስዕቡ ብቕዓታት ትመልኩን ትውንኑን፤

- ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ንምውጃእ ዘኸእልዎም ክእለታት ህይወት ተማዕብሉ።
- ምስ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ንዝነብሩ ሰባትን ስድረኦምን ዝሕብሕቡን ዝድግፉን ሰባት ኣብነታቶም ተኸቲልኩም ትሰርሑ።
- ኣንፈት ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ኢትዮጵያ ትትንትኑ።
- ቅልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ንምንካይ ዝተሓንፀፁ ሚላታት ተለልዩ።
- ረብሓ ፖሊሲ ስነ ህዝብን ድኸነት ንምንካይ ዝተሓንፀፁ ሚላታትን ኢትዮጵያ ኣብ ህዝቢ ተስርፁ።
- ኣብ ሞንጎ ምግባር ስነ ምግባር ዘሎ ኣፈላላይ ትገልፁ።
- ባህርያት ማዕርነት ስርዓተ ምግባር ትገልፁ።
- ግደ መናእሰይ ኣብ ምስፍሕፋሕ ማዕርነት ስርዓተ ምግባር ትርድኡ።
- ኣብ ከባቢኦም ዘለዉ ምግባር ምግባርን ጥቕምታትን ተመልክቱ።
- ንደቂቅ አንስቶይ ስልጣን ምሃብን ብሓባር ምስራሕን ድኸነት ኣብ ምንካይ ዘለዎ ረብሓ ትገልፁ።
- ኣብነታት ወዲንነት ተለልዩ።

- ❑ ወዲንነት ከመይ ከምዝውገድ ትገልፀ።
- ❑ ብዛዕባ ኣብ ከባቢኡም ዘሎ ወዲንነት ተመልክቱ።
- ❑ ዕላማታትን መትከላትን ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ተብርሁ።
- ❑ ቀንዲ መሓውራት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ትፀርሑን ዕላማታቶም ተብርሁን።
- ❑ ዕንሰ ሓሳብ ዓለምለኻውነት ትግንዘቡ።
- ❑ ዕቡቕ ኣጋጣምታት ፈተናታትን ንግዲ፣ ሓበሬታን ባህልን ተለልዩ።

መእተዊ

ተምሃሮ እዚ ምዕራፍ ኣርባዕተ መዕሓፍ ትምህርቲ ሕብረተሰብ 8^ይ ክፍሊ ብዛዕባ ወራይ ህዝቢ እዩ ዝድህስስ። ኣብዚ ምዕራፍ'ዚ ብጣዕሚ ኣገደስቲ ኣብዝኾኑ ጉዳያት ክትመያየጡን እናሓተትኩም ክትመሃሩን ትዕቢት ይግበር። ወራይ ህዝቢ ዝብል ምዕራፍ ንተምሃሮ ኣብ ዕለታዊ መነባብሮ ማሕበረሰብ አዐርዩ ዝጠቐመኩም መሰረታዊ ጉዳይ'ዩ። ስለዚ ሕድሕዲኡ መመያየጢ ዛዕባን ኣብ ክፍሊ ዝወሃብ ትምህርትን ክንድገዝኣል ተምሃሮ ኣፀቢቅኩም ክትርድእዎም ምግባር ወሳኔ'ዩ። ስለዚ ኣብዚ ምዕራፍ'ዚ ተምሃሮ ምስ ህዝቢ ተዛማዳይነት ዘለዎም ኣገደስቲ ዝበሃሉ ወራይት ህዝቢ ክትመሃሩ ኢኹም። ኣብዚ ምዕራፍ'ዚ ትምሃርዎም ኣርእስትታት ብዛዕባ ምስ ጉዳያት ህዝቢ ዝተኣሳሰሩ ዛዕባታት ክህልዉ'ዮም። ምስዚ ተኣሳሲሩ ድማ ብዋናነት ጠመተ ዝተገበረሎም ቀንዲ ኣርእስትታት እዞም ዝስዕቡ ይርከቡ፤

- ★ ምስ ህዝቢ ዝተዛመዱ ዛዕባታት ከም መናእሰይን ምክልኻል ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስን ዝምልከቱ፤
 - ግደ መናእሰይ ኣብ ምውጋድን ምክልኻልን ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ
 - ∞ ክእለታት ህይወት ምምዕባል፣ ምዕቃብ፣
 - ∞ ዕዕንቶ መሓዛ ምቅዋም፣ ብዛዕባ መጻኢ ኩነታት ምሕሳብ ወዘተ
 - ብኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ንዝሓመሙ ወገናት ምሕብሓብን ምድጋፍን፣
- ★ ችልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ንምንካይ ዘድልዩ ስትራተጂታትን ፖሊሲታትን ከምኡ'ውን ዝተሓንፀፁ ሚላታት
 - ኣንፈት ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ኢትዮጵያ
 - ሚላታት መከላኸሊ ችልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ
 - ∞ ንኣብነት ምምሃር ኣዋልድ፣ ምጣነ ስድራ፣ ምውጋድ ትሕቲ ዕድመ መርዓ
 - ግደ መናእሰይ ኣብ ምስራፅ ፖሊሲታት ስነ ህዝብን ምንካይ ድኽነትን ኣብ ኢትዮጵያ
- ★ መሰላትን ድሕንነትን ደቂ ሰባት - ሰብኣዊ መሰላትን ኣግባብ ጥንቃቄ ድሕንነትን ዝብል ምስ ይታዊ ኩነታትን ወዲንነትን ተዛሚዱ ዝቐርብ ኣሎ፤

○ ስርዓተ ምዕራብ

- ∞ አፈላላይ ምዕራብ ስርዓተ ምዕራብ ከምኡውን ሚላታት ምስፍሕፋሕ ማዕርነት ስርዓተ ምዕራብ
- ∞ ድኽነት ንምንካይ ሓቢርካ ምስራሕ፤
- ∞ ደቂ አንስትዮ ናብ ስልጣን ምብቃዕ፤ አብ ገዛ ዘለዉ ምዕራብ ምዕራብ ምዕራብ ምዕራብ
- ∞ ግደ መናእሰይ አብ ዛዕባታት ስርዓተ ምዕራብ

○ ካብ ምዕራብ ዕግርግርን ምርሓቕ

- ∞ ወዲንነት፣ ዕውልና፣ ወልፊ እፃት፣ ምግዳፍ ባህላዊ ፀጋታት (እሴታት) ምስአን፣ ምዝራፍን ምዕራብ አንስትን
- ∞ ምክልኻል ወዲንነት፣ ዓርሰ ግንዛብ ብምዕባይ ዕዕንቶ መሓዛ ምቅላል፣ ግዘኻ አብ ማእኸል መናእሰይ ምሕላፍ፣ ምስ ስድራኻ ሓሳብን ተሞክሮን ምልውዋዋ

★ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለምን ዓለምለኸውነትን (ግሎባላይዜሽን)

- መርሃ ግብርታት ንኣጋርነት
 - ∞ ዕላማታትን መትከላትን ውድብ ሕቡራት መንግስታትን መሓውራቱን
- ዓለምለኸውነትን ለላውነትን (ግሎባላይዜሽን)

ዝምልከቱን ካልኣት ዝተፈላለዩ ኣርእስታት ኣለዉ፡፡

እዚ ምዕራፍ ን21 ክፍለግዚያት ዝተዳለወ እንትኸውን ኣብ መወዳእታ ምዝሓም እዚ ምዕራፍ ተምሃሮ ነዞም ዝስዕቡ ክእለትን ፍልጠትን ጨቢጥኩም ብውነ ክትትግብርዎም ዝብል ውፅኢት መሰረት ተገይሩ ዝተዳለዉዮ፡፡ ተምሃሮ ካብ 5^ይ ክሳብ 7^ይ ክፍልታት ብዛዕባ ምስ ህዝቢ ዝተሓመዱ ጉዳያት ተምሃርኩም ነይርኩም፡፡ ትገክርዎም ደ? ንኣብነት ብዛዕባ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስን ዕብየት ብዝሒ ህዝብን ኣመልኪትኩም ትገክርዎ ግለፁ፡፡ ምስ መምህርኩም ኣብዝስዕቡ ተመያየጡ፡፡

4.1 ምስ ህዝቢ ዝተሓመዱ ዛዕባታት

- 1 ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ንምክልኻል ዝተገበረ ፃዕርን ንቅድሚት ክግበር ዝግብኦ
- 2 ኣድላይነት ምቕፅፃል ህዝባዊ ምልዕዳል ኣንፃር ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ
- 3 መትከላት ምክልኻልን ምቁፅፃርን ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ
 - ሕብረተሰብ መሪሕን ብዓል ዋና ክኸውን ምግባርን፤
 - መራሕቲ ፖለቲካ፣ ትካላት ማሕበረሰብን ሓለፍቲ ስራሕን ብወሳኝነት ነቲ ምንቅስቃስ ክመርሑ ምግባር፡፡
 - እቲ ምንቅስቃስ ንኹሉ ዝሓቕፈን ኩሉ ሴክተር ዘሳተፈን ክኸውን ንምግባር፤

- ንኤች.አይ.ቪ. ዝተቐልፀ ክፋላት ሕብረተሰብ ኣብቲ ምንቅስቃስ ልዑል ተሳተፍቲ ክኾኑ ምግባር፤

4 ብኤች.አይ.ቪ/ቫይረስ ዝሓመሙ ሰባት ኣብ ምልዕዓል፡፡

4.1.1 ግደ መናእሰይ ኣብ ምክልኻልን ምውጋድን ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ

ዕዮ ጉጅለ 4.1

ተምሃሮ ኣብ 5^ይ፣ 6^ይን 7^ይን ክፍልታት ብዛዕባ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ካብዝተምሃርኩምዎ ትዝክርዎ ጥቐሱ፡፡ መናእሰይ ኣብ ምክልኻልን ምውጋድን ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ክህልዎም ዝኸእል ግደ/ተራ እንታይ ይመስለኩም? ንቕድም ኣብዚኦም ጉዳያት ተመያየጡ፡፡ ተኻትዑ'ውን፡፡ ድሕሪ'ዚ

መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ዘዳለዎ ትልሚ ዕብዮትን ትራንስፎርሜሽንን (ካብ 2003 - 2007 ዓ.ም) ብዛዕባ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ምክልኻልን ምቁፅፃርን ኣመልኪቲ ኣብ ገፅ 134 - 136፣ ከምኡ'ውን ብዛዕባ መናእሰይ ኣብ ገፅ 133 - 134 ዝተገለፁ ኣብ ቤተ መፅሓፍ ቤት ትምህርትኹም ኸይድኩም ኣንብቡ፡፡

- ጠመተ ዝተገበረሎም ኣንፈታት፣ ቀንዲ ሽቶታትን ስትራተጂታት (ሚላታት) ኣፈፃፀማ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ብዝምልከት ኣብዚ ትልሚ ዝተፅሓፈ ተመያየጡሉ፡፡
- ጠመተ ዝተገበረሎም ኣንፈታት፣ ቀንዲ ሽቶታትን ስትራተጂታት (ሚላታት) ኣፈፃፀማ ፖሊሲን ስትራተጂን ጉዳያት መናእሰይ ብዝምልከት ኣንብቡ፡፡ ተመያየጡሉን ተኻትዑሉን፡፡

ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ማሕበራውን ጥዕናውን ፀገም'ዩ ንዝብል ኣበሃህላ ተመያየጥሉ፡፡ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ንስሉጥን ቅልጡፍን ዕብዮት ሃገር ከምኡ'ውን ድክነት ንምንካይ ንዝግበር ፃዕሪ ዝፈታተንን ፃንቃፋይንን ዝበሃለሉ ምክንያት ንምንታይ'ዩ? መልስኹም ብፅሑፍ ተዳልዩ ናብ ክፍሊ ብምቕራብ ተመያየጡሉ፡፡ ኣብዚ መናእሰይ ከ እንታይ ተራ ኣለዎም?

ብፍላይ ካብ 15 — 24 ዓመት ክለ ዕድመ ዘለዉ መናእሰይ ንኣደጋ ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ተቐሊጎም ይርከቡ፡፡ እዚ ዕድመ ብባዕሉ ርእሱ ዝኸእለ መበገሲ ባህርያት ኣለዎ፡፡ ብፍላይ ሂወቶም ብስምዒት ጥራሕ ኣብ ምምራሕን ብዝተፈላለዩ ግዝያዊ ዝኾኑ ረብሓታት ተገዛኒይ ምዃን ዝመሳሰሉ ክካታት ስለዘጋጥሙምዮ፡፡ ስለዝኾነ ኣብዚ ሕዚ እዋን ስድራ፣ ቤት ትምህርቲ፣ ትካላት ጥዕናን ካልኦት ኣካላትን ንጉዳይ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝለዓለ ጠመተ ክህቡሉ ይግባእ፡፡

መናእሰይ ኣብ ምክልኻልን ምውጋድን ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ወሳናይ ግደን ሓላፍነትን ኣለዎም። ምስ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ንዝነበሩ ወገናትን ስድርኦምን ኣብ ምሕብሓብን ምድጋፍን ዝለዓለ ተራ ይፃወቱ። መናእሰይ ክእለታት ህይወት ኣብ ምምዕባል፣ ዕዕንቶ መሓዛ ኣብ ምቕዋም፣ ካብ ስዲ ያታዊ ዝምድና ኣብ ምዕቃብ ወዘተ ዓብዪ ተራ ኣለዎም።

ምስ ተጻሳራይ ባህርይ መናእሰይን ሓደጋ ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስን ኣብ ግምት ብምእታው ትኸረት ዘድልዮም ጉዳያት ካብዚ ንታሕቲ ቐሪሞለዉ።

- 1 **ናይ ባህርይ ለውጢ ዘምዕኡ ስራሕቲ ህንፃት ዓቕሚ ምሃብ፣** እዚ ማለት ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣመልኪቶም ዝተዳለዉ ሃገራውን ክልላውን ስትራቴጂታትን መደባትን ክፈልጡ ምግባርን ናይዚ ውዕኢትን ኣፈፃፀማን ክትትልን ገምጋምን ምክያድን ኩሎም ስራሕቲ ብመሰረት ትልሚ ምፍፃምን። ኣብዚ ብፍላይ ካብ ያታዊ ርክብ ምዕቃብ ዝለዓለ ጠመተ ብምሃብ ኣስተምሮ ዝሰለጠሉ መንገዲ ምምችቻው።
- 2 **ኣብ ስራሕቲ መናእሰይ ርክብ ለውጢ ዘመዝገቡ ኣካላትን ከባብታትን ብምፍላይ ልምድን ተሞክሮን ክለዋወጡ ምግባር።** በዚ መዳይ ውዕኢታዊ ስራሕ ዝፈፀሙት ኡጋንዳ እንትትከውን በዚ ተመሪሓ ነቶም መናእሰይ ዝልውጡ ስራሕቲ ብምስላጥ ዝነበራ ሽፋን ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ካብ ልዕሊ 30% ናብ 6% ክተውርዶ ክኢላ እያ። ስለዚ መናእሰይ ሃገርናን ክልልናን ናይዚ ተሞክሮን ከምኡውን ካብ ሃገርና ዝመሃሩሉ መንገዲ ምምችቻው። ምስዚ ዝተዛመደ ዓርሰ ንዓርሶም ዝመሃሩሉ ማንዛ ንማንዛ ኣገባብ ብሰፊሑ ምጥቃም።
- 3 **መናእሰይ ኣብ ፖለቲካ፣ ኢኮኖምን ማሕበራውን ጉዳያት ከባቢኦም ክሳተፉን** ኣብ ዝዳለዉ ፖሊሲን ፕሮግራማትን ሓሳቦምን ድልዮቶምን ብምፍላይ ክኣትው (ልዑል ጠመተ ክወሃቦ) ብምግባር ኣብዚ መዳይ ንጡፋት ተሳተፍቲ ዝኾኑሉ ኣገባብ ከም መትከል ምውሳድ።
- 4 **መናእሰይ ማእኸል ዝገበሩ ግልጋሎት ዝህቡ ትካላት ቡብኸባብኡ ምኽፋትን** እቶም ትካላት ኩለመዳያዊ ግልጋሎት ማለት ግልጋሎት ምኽሪ ዝረኽቡሉ ኩነታት ምምችቻው። ቀረብ መከላኸል መድሓኒት ብቐሊሉ ክረኽቡን ክጥቀሙን ምግባር፣ ኣብ ጥዕና ስነ ተዋልዶ ዘለዎም ፍልጠት ንምዕባይ ዘኸእልን ግዜኦም ኣብ ዘይኸውን ቦታ ንኸየጥፍኡ ዘግብር መዘናግዲ ዓቕሚ ብዝፈቐዶ መጠን ክረኽቡ ምግባር የድሊ። ስለዚ መናእሰይ ድልዮቶምን ክእለቶምን ዝለዋውጡሉ መድረኽ ምድላውን ካልኣት ከከም ናይቲ ከባቢ ኩነታት ዓቕምን ዝዛመዱ ስራሕቲ ኣብቲ ግልጋሎት መውሃቢ ትካል ክማላእ ምግባር ኣገዳሲ ይኸውን።
- 5 **ኣብ ቤት ትምህርቲ ክለባት ጥዕና ስነ ተዋልዶ ወይድማ ስነ ህዝቢ ብምጥያሽ** መናእሰይ ኣብዚ ሕማም ዘለዎም ግንዛብ ከዕብዩ ምግባር። እቲ ክለብ ብሚኒ ሚድያ ይኹን ብኣካል እናተራኸቡ ሓሳባት ክለዋወጡን ክመሃሩን ብምግባር

ሂወቶም ብጥንቻቸው ክመርሑ ንምግባር ዝተመቻቸው ባይታ ይፈጥርዮ። እዚ ክለብ ብኣግባቡ እንተተመሪሑ ነቶም ኣባላት ጥራሕ እንተይኮነን ንኹሎም ተምሃሮ መርኣያ ዝኾነ ስራሕ ክፍፅም ከምዘለዎ ይእመን።

6 **ንመናእሰይ ደቂ ኣንስትዮ ፍሉይ ጠመተ ምሃብ።** ዝተፈላለዩ መረዳእታታት ከምዝሕብርዎ ብፍላይ ትካል ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ኣብ 2007 ዓ.ም.ፈ ከምዝገለጸ ካብቶም ካብ 15 - 25 ክለ ዕድመ ብኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝተትሓዙ እተን 61% ደቂ ኣንስትዮ እዮን። ካልኣት ቅድም ክብሉ ዝተገለፁ መረዳእታታትውን ነዚ መጠን ዘረጋግፁ እዮም። ስለዚ ንመናእሰይ ደቂ ኣንስትዮ ፍሉይ ደገፍን ክንክንን ክግበረለን ኣለዎ።

7 **ኣብ ጥዕና ስነ ተዋልዶ ንመናእሰይ ኣብ ዝጥምቱ ጉዳያት መንግስቲ፣ ዘይመንግስታዊ ትካላትን ማሕበረሰብን ዝተዋደደ ስራሕ ምስራሕ።** ከምቲ ብመረዳእታ ዝሕበር ድልየት መናእሰይ ንምምላእ ብዙሕ ፃዕርን በጀትን ስለዝደለ ኣብዚ ዝተዋፈሩ ትካላት ምስ መንግስቲ ተሓባቢሮም ክሰርሑ ይግባእ። ንኣብነት ኣብ ሃገርናን ክልልናን መናእሰይ ዝጥቀሙሎም ግልጋሎት ጥዕና ስነ ተዋልዶ ዝህቡ ትካላት ብጋዝ ፋይንደር ዝበሃል ትካል ሙያውን ማቴርያላውን ደገፍ እናሃበ ይርከብ። ስለዝኾነ ኣብ መናእሰይ ዝፍፀሙ ተግባራት ፍሉይ ጠመተን ክንክንን ዘድልዮም ብምኃኛም ብመንግስቲ ስጦም ክትትል ይግበረሎምዮ።

ብሓፈሻ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስን መናእሰይን ዘለዎም ርክብ ቀጥታዊ ስለዝኾነ ብስምዒት ተደፋፊኦም ኮነ ብዘይምፍላጥ ናብ ሓደጋ ክወድቁ ስለዝኾኑ ነዚ ዝምልከተን ትካላት ቤት ትምህርቲ፣ ጥዕና ትካላት፣ መናእሰይ ዝጥምቱ ካልኣት ኣካላት ቀፃልነት ዘለዎ፣ ውፅኢታዊ ዝኾነ፣ ኣብ ንፁር ትልሚ ዝተመስረተ ስራሕቲ ህንፀት ዓቕሚ ብምክያድ ናይ ኣተሓሳስባን ባህሪ ለውጥን ንምምፃእ ፃዕሪ ክግበር ኣለዎ። ብኻሊ እ ገፅ መናእሰይ ኣብ ውሽጢ ሕብረተሰብ ዘሎ ናይ ምግላልን ምፅያፍን ተግባራት ብምኹናን ነዚ ተግባር ኣብ ምልዋጥ ተሪሮም ክቃለሱ ከምዝግባእን ነዚ ዘስርሕ ሜላን ኣገባብን ክጥርዩ ተስፋ ይግበረሎም።

ዕዮ ጉጅለ 4.2

- 1 ኣብ ከባቢኹም ዘሎ ኩነታት ኤች.አይ.ቪ/ኤድስን ሳዕቤናቱን ፈትሹ።
- 2 ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ሃገራት ኣፍሪካ ጥራሕ ንምንታይ ብሰፊሑ ተጋፊሑ?
- 3 ንሕሙማት ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝግበር ምግላልን ምፅያፍን ከመይ ዝበለ ሓደጋ ይበፀሐ?
- 4 ኣብ ኢትዮጵያ ዘሎ ዝርግሐ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ከመይ ዝበለ ኩነታት ይርከብ?
- 5 ኣብ ከባቢና ብሰንኪ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዘጋጠመ ብርስትን ሓደጋን ብኸመይ ይግለፅ?
- 6 ኣብ ዕድመ መናውሒ ዘጋጥሙ ዝተጋዥ ኣተሓሳስባት እንታይ ይመስል?

- 7 ካብ ቤት ፅሕፈት ጉዳያት መናእሰይ መረዳኢታ ወሲድኩም (ፓኬጅ መናእሰይ)
 - ሀ. መናእሰይ ኣብ ምክልኻልን ምውጋድን ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝህልዎም ወሳኛይ ግደ እንታይ ይመስል? ንዝብል ሕቶ ብዝርዝር ግለፁ።
 - ለ. ምስ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ንዝነበሩ ወገናትን ስድርኦምን ኣብ ምሕብላብን ምድጋፍን መናእሰይ ዝህልዎም ዝለዓለ ተራ ብዝርዝር ኣረድኡ።
 - ሐ. መናእሰይ ክእለታት ህይወት ኣብ ምምዕባል፣ ፅዕንቶ መሓዛ ኣብ ምቕዋም፣ ካብ ስዲ ምታዊ ዝምድና ኣብ ምዕቃብ ወዘተ ዓብይ ተራ ክህልዎም ዝክእሉሉ ኩነታት ኣረድኡ።
- 8 ምስ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ንዝነበሩ ወገናትን ስድርኦምን ምሕብላብን ምድጋፍን እንታይ ረብሓ ኣለዎ ትብሉ?
- 9 ምስ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ንዝነበሩ ወገናትን ስድርኦምን ዝሕብሕቡን ዝድግፉን ሰባት ወይድማ ትካላት ኣሊሽኩም ኣብነታቶም ብዝርዝር ፀሓፉ።
- 10 ካብ ቤት ፅሕፈት ጥዕና ከይዲ ስራሕ ምክትታልን ምቁፅፃርን ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ብዝርከብ መረዳኢታ መሰረት ገይርኩም ሃገራውን ክልላውን ስትራቴጂታትን መደባትን ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣረድኡ።

4.1.2 ቕልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ንምንካይ ዘድልዩ ስትራቴጂታትን ዝተሓንፀፁ ሜላታትን

ንጥፈት 4.1

ተምሃሮ ብዛዕባ ቕልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝብን ሳዕቤናቱን ዝምልከት ካብ 5^ይ - 7^ይ ክፍልታት ዝተምሃርክምዎ ትዝክሩ ዶ? እንታይ ከምዝተምሃርኩም እናዘከርኩም ብዝርዝር ግለፁ። ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ኣብ ሃገርና ብፍላይ ድማ ኣብ ገጠርን ከተማታትን እንታይ ይመስል? መልስኹም ንመምህርኩም ንገሩ። ንቕልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ መበገሲ ምክንያታት ዝበሃሉ እንታይ'ዮም? ቕልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ከመይ ክንቆፃፀር ንክእል? ምስ ልምዓትን ዕብዮትን ሃገር ከመይ ይተኣሳሰር?

መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ዘዳለዎ ትልሚ ዕብዮትን ትራንስፎርሜሽንን (ካብ 2003 - 2007 ዓ.ም) ኣብ ገፅ 139 ብዛዕባ ስነ ህዝብን ልምዓትን ተገሊፁ ዘሎ ናብ ቤተ መጻሕፍቲ ቤት ትምህርትኹም ብምክያድ ኣንቡቡ። ክተንቡቡ እንተለኹም ድማ ኣብ ጠመተ ዝግበረሎም ኣንፈታት፣ ቀንዲ ሽቶታትን ስትራቴጂ (ሜላታት) ኣፈፃፀማን ስነ ህዝብን

ልምዓትን ዝብሉ ዛዕባታት እናተመያየጥኩም ኣንብቡ። ነዚ ዕሑፍ ምስ ትምህርትኩም ኣተኣሳስርዎ'ሞ መምህርኩም ውን ክሕግዡኩም ሕተትዎም። ዝበገሕኩምዎ ምርድዳእ ናብ ክፍሊ ኣቕርብዎ።

ኣብ ሓንቲ ሃገር ኢኮኖሚያዊ ምዕባለን በዝሒ ህዝብን ተመጣጣንን ተመጋጋብን ምዕባለ ክርእይ ኣለዎ እንትበሃል እንታይ ማለት'ዩ? ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ሃገርን ምምጥጣን ሃፍትን እንታይ ማለት'ዩ? ቕልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ እንታይ ሳዕቤን ኣለዎ? ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ኣብ ማሕበራዊ ግልጋሎት፣ ብርሰት ክባቢ፣ ብርሰት ደን፣ ብርሰት እንስሳት ዘገዳም፣ ካብ ዓቕን ንላዕሊ ጋህቢ፣ ፍግረ መሬትን ውሕስና ምግብን፣ ድኽነትን ስእነት ስራሕን ብዝምልከት ዘለዎ ዕልዋ ብዝርዝር ግለፁ። በዝሒ ዕያል ኣብ ልዕሊ ስድራ ዝህልዎ ኢኮኖሚያዊ ማሕበራውን ዕልዋታት ዘርዝሩ።

ሓፈሻዊ ዕላማ ፖሊሲ ስነ-ህዝቢ ኢትዮጵያ

- ህንፁት ኢኮኖሚ ብምጥንኻር ቕፅፅ በዝሒ ህዝቢ ብትልሚ ብምንኳይን ኣብ ሞንጎ ዘይተመጣጠነ በዝሒ ህዝብን ትሑት ኢኮኖሚያዊ ዓቕምን ዘሎ ኣፈላላይ ምውጋድ፣
- ብዝተዋደደ መደብ ልምዓት ኣቢልካ ኢኮኖሚያውን ማሕበራውን ዕብዮት ብምቕልጣፍ ኢኮኖሚያዊ ምንቕስቓስ ክሰፍሕን ዕድል ስራሕ ክፈጥርን ምግባር፣
- ካብ ገጠር ናብ ከተማ ዝግበር መጠን ፍልሰት ህዝቢ ምንኳይ፣
- ክባቢ ሓለዎን ክንክንን ዘጠናኽሩ ኣድለይቲ ስጉምትታት ብምውሳድ ብፍላይ ኣብ ክባቢ ገጠር ዝነብሩ ሰባት ናይ ምንባር ዓቕም ክሕለውን ክመሓየሹን ምግባር፣
- ደቂ ኣንስትዮ ካብ ዕዕንቶ ክቢድን ኣድካምን ስራሕ ብምንጋፍ ኣብ ውሽጢ ሕብረተሰብ መፍረይቲ ኾይነን ክሳተፉ ብምግባር ኢኮኖሚያውን ማሕበራውን ደረጃኦን ክብ ምባል፣ ብቐሊሉ ብሓደጋ ክጥቅፁ ንዝኽእሉ ብፍላይ ደቂ ኣንስትዮ መናእሰይን ህፃናትን።

ተምሃሮ ነዚ ዝስዕብ ሰደቓ መሰረት ብምግባር ኣብ ኢትዮጵያን ክልላትን ኣብ ክልተ ግዜ ቕፅፊ ህዝቢ ዝተርኣዩ ዕብዮት ብምግንዛብ ተመያየጡ። ብደረጃ ሃገርን ክልላትን ኣብ ዓስርተ ክልተ ዓመታት ውሽጢ ዝተርኣዩ ዕብዮት ህዝቢ ከመይ ትግምግምዎ? እዚ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ሃገርና እንታይ ዓይነት ዕልዋ ከምዝህልዎ ግለፁ።

ክልል	ሽፋን መሬት ብኪ/ሜ ²	ብ1987 ዓ.ም በዝሒ ህዝቢ	ብ1999 ዓ.ም በዝሒ ህዝቢ
ምሕዳር ኣዲስ ኣበባ	530	2,100,031	2,738,248
ዓፋር	96,848	1,051,641	1,411,092
አምሓራ	159,174	13,270,898	17,214,056
ቤንሻንጉል ጉሙዝ	49,289	460,325	670,847
ምምሕዳር ድሬዳዋ	1,213	248,549	342,827
ጋምቤላ	25,802	162,271	306,916
ሃረሪ	311	130,691	183,344
ኦሮምያ	353,007	18,465,449	27,158,471
ሶማሊ	327,068	3,144,963	4,439,147
ትግራይ	50,079	3,134,470	4,314,456
ደቡብ ህዝቦች	112,343	10,377,028	15,042,531
ድምር	1,127,127	51,766,239	73,918,505

ሰደቻ 4.1: በዝሒ ህዝቢ ኢትዮጵያ ኣብ ክልቲኦ እዋን ቆፀራ ህዝቢ

ሀ. ኩነታት ስነ - ህዝቢ ኣብ ኢትዮጵያ፤

ተምሃሮ ፖሊሲ ስነ - ህዝቢ እንታይ ማለት እዩ? እስኪ ተመያየጡሉ። እምበኣርክስ ፖሊሲ ስነ - ህዝቢ ምስ ክልስ ሃሳብ ስነ - ህዝብን ኣፈፃፀምን ሓዊስካ ዝረኣይ እዩ። ተምሃሮ ካብ 5^ይ -7^ይ ክፍሊ ኣብዝነበርኩሉ እዋን ብዛዕባ ክልስ ሓሳብ ስነ ህዝቢ (ዲሞግራፊ) ዝተምሃርክምዎ እናዘከርኩም ንፖሊሲ ስነ ህዝብን ኣፈፃፀምኺ ፖሊሲ ኣብ ሃገርናን ዝምልከት ምይይጥ ኣካይዱ። እምበኣርክስ እዚኡም ሰለስቲኦም ብትሕዝቶ ኣፈላላይ ኣለዎም። ኣካይዳ ስነ ህዝቢ ማለት ብሓፂሩ ናይቲ ሕብረተሰብ ኣብ ስራሕቲ ስነ - ህዝቢ ዘለዎ ኣሰራርሓ እዩ። ክልስ ሓሳብ ስነ ህዝቢ ድማ ሕብረተሰብ ይኹን መንግስቲ ኣብዚ መዳይ እንታይ ይሕሰብ ነይሩ? ሕዚ እንታይ ይግበር ኣሎ? እናበልካ እናነፃፀርካ ዝረኣይኹዎ ዝኸውን።

ፖሊሲ ስነ - ህዝቢ ግና እቲ ህዝቢ ይኹን መንግስቲ እንታይ ክሰርሕን ክፈፀምን ኣለዎ ኢሉ ንተግባራዊ ስራሕቲ ሓንፂጦ ዘቐምጥ ሰነድ እዩ። ፖሊሲ ስነ - ህዝቢ ብቐጥታ ምትርጓም ፀገም እዩ። ኸይኑ ግና ብዲሞግራፊያዊ ኣገላልፃ ኹሉ ዝስማመዑ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ድማ ብ1973 ዓ.ም.ፈ ዝተቐበሉም ብዝተፈላላዩ ሰባት ዝተውሃበ ትርጉም ነዚ ዝስዕብ ይኸውን። ስለዚ ፖሊሲ ስነ - ህዝቢ ብትሕዝት ኩነም ዝስዕቡ ዝርዝር ጉዳያት ኣብ ግምት ኣእትዮ ብደረጃ ሃገር ዝወፀእ ኸይኑ ምስ ምጣነ ስድራን በዝሒ ህዝብን ተኣሳሲሩ ኢኮኖሚያዊ፣ ማሕበራዊ፣ ባህላዊ፣ ፖለቲካዊ ጉዳያትን ስነ ፆታን ማእኸል ገይሩ ዝዳለውዩ።

- ብመንግስቲ፣ ጠመተ ተዋሂቡዎ ኣብ ዕብዮት፣ መጠን ዝርግሓን ተዋዕኦን ህዝቢ ዕላማ ገይሩ ሰራሕቲ ዝሕንፀፅን ፅልዎ ንኸገብር ዝተለምን እዩ።
- ብመንግስታዊ ሓላፍነት ዝተነፀረን ሕጋዊ ኮይኑ ዝዳሎን ዕላምኡ ዕብዮት፣ ውድቀት፣ መጠን፣ ቅንብርን ዝርግሓን ህዝቢ ዘለዎ ፅልዎ ጠመተ ዝገብር ይኸውን።
- ብመንግስቲ ዝውሰድ ስጉምትን ዘሕድሮ ፅልዎ መሰረቱን ኣንፈቱን ዝሓበረ ኾይኑ ብፍላይ ድማ ኣብ መጠን፣ ለውጢ ተዋዕኦን ጂኦግራፊያዊ ዝርግሓ ህዝብን ዝተደረሸ ተግባር ንምፍፃም ዝተሓንፀፀ እዩ።

ዕዮ ጉጅለ 4.3

ዝስዕብ ሰደቓ እናረገደኩም ኣብ ውሽጢ ዓሰርተ ክልተ ዓመታት ኣብ ከተማታት ኢትዮጵያ ዝተርኣዩ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ እናገናዘብኩም ተመያየጡ።

ከተማታት	በዝሒ ህዝቢ ብ1987 ዓ.ም	በዝሒ ህዝቢ ብ1999 ዓ.ም
ኣዲስ አበባ	2,084,588	2,738,248
ድሬዳዋ	164,851	342,827
ሃዋሳ	69,169	259,803
ኣዳማ/ናዝሬት	127,842	222,035
ባህር ዳር	96,140	220,344
መቐለ	96,938	215,546
ጎንደር	112,249	206,987
ሃረር	76,378	183,344
ደሴ	97,314	151,094
ጅማ	88,867	120,600
ሻሸመኔ	..	102,062
ቢሾፍቱ	73,372	100,114

ፍልፍል፡ በዓል መዚ ማእኸላይ ስታትስቲክስ

ሰደቓ 4.2፡ ኣብ ኢትዮጵያ ዝርከባ ዓበይቲ ከተማታትን በዝሒ ህዝብንን

ብመሰረትዚ ፖ.ሊ.ሲ. ስነ - ህዝቢ ሃገርና ዝስዕቡ ዕላማታት ንምትግባር ዝዓለመ'ዩ።

- ኣብ ሞንጎ ቐልጠፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝብን ትሑት ኢኮኖሚያዊ ምዕባለን ዘለዎ ክፍተት ንምምላእ ዘኸለሉ ብትልሚ ዝምራሕ ዕብዮት በዝሒ ህዝብን ቐልጠፍ ኢኮኖሚያዊ ምዕባለን ምርግጋፅ፤

- ከይዲ ማሕበረ ኢኮኖሚያዊ ልምዳት ብዝተዋደደ መንገዲ ምስላጥ፤
- ካብ ገጠር ናብ ከተማ ዘሎ ፍሰት ወይድማ ስደት ምንካይ፤
- ደቂ ኣንስትዮ ካብ ባህላዊ ዕዕንቶታት፤ ካብ ከበድትን መድከምትን ስራሕቲ ዝላቐቓሉ ኣገባብ ምሕንጻዕን ናብ ዝለዓለ መፍረይቲ ክኾናን ብቐጠባ ዝጉልብቱሉ ባይታ ምፍጣር፤
- ሓለዋን ክንክንን ከባቢ ዘጠናኽሩ ስጉምቲ ምውሳድን መሬት ካብ ምሽካም ዓቕሚ ንላዕሊ ዝኾነሉ ባይታ ምንካይን ምክልኻልን፤
- ንሓደጋ ዝተቐለጠ ወገናት ብፍላይ ደቂ ኣንስትዮ፤ መናእሰይ፤ ህፃናትን ኣረጋውያንን ማሕበራውን ቐጠባውን ኩነታት ምምሕያሽ ዝብሉ እዮም፡፡

በዝሒ ህዝቢ ኢትዮጵያ ኣብ ክልቲኦ ቐፀራ እዋን እንትረኣይን ምስካልኡት ዝገባዎ ሃገራት እንትነፃፀርን ቐልጠፍ ከምዝኾነ ዘረዳድእ ኾይኑ እዚ ተወሲኹ ዘሎ ህዝቢ ዝጠልቦ በጀት፤ መሰረተ ልምዳት፤ ማሕበራዊ ግልጋሎትን ካልኦትን ከቢድ ከምዝኾነን ነዚ ንምሽፋን ብዙሕ ባዕሪ እናሓተተ ከምዝመፀ ንምርዳእ ይክኣል፡፡ ብኻሊእ ገፅ እዚ ዕብዮት ምስቲ ኣብ ሕሉፍ ዝነበረ ማለት ብ3.2 ሚሊታዊ ዝነበረ እንትነፃፀር ብዙሕ ምምሕያሽ ዘምፀኦ ኾይኑ ናብዚ ንምብጻሕ ብመንግስትን ዘይመንግስታዊ ኣካላትን ኣብ ምጣነ ስድራ እናተተግበሩ ዝመፁ ተግባራት ውዕኢትዮ፡፡ እዚ ምስቲ ናይ ሃገርና ምዕባለ ማሕበረ-ኢኮኖሚ እንትነፃፀር ተጠናኺሩ ክኾፅል ኣለዎ፡፡ ካብዚ መረዳኣታ ንምርዳእ ዝካኣል ኣብ ኢትዮጵያ ዘሎ ዕብዮት ከተማታት ብናህሪ እናወሰኸ ዝርከብ ከምዝኾነን ቡቲ ዘሎ መረዳኣታ መሰረት ኣብ ከተማ ዝነበር ህዝቢ ካብ 15% ናብ 20% ከምዝገባዮ፡፡ እዚ ምስቲ ምስፋሕ ኢንቨስትመንት፤ ኢንዱስትሪን ንግድን ምቹው ባይታ እናፈጠረ ከምዝርከብን ኣብ ቀፃላይ ዓመታትውን እዚ ዕብዮት ከምዝህሉ ይእመን፡፡

ለ. ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ንምንካይ ዝፍፀሙ ተግባራት፤

ዝተፈላለዩ ሃገራት ቐልጠፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ንምቁፅፃር ዝተፈላለዩ ስጉምታት ይወስዱዮም፡፡ ነዚ ዝቐርብ ምኽንያት ኣብ ኢኮኖምን ማሕበራውን ብዘለዎ ኣሉታዊ ዕልዋዮ፡፡ ስለዚ ምስ ሃገርና ጭቡጥ ኩነታት ዝተዳለወ ፖሊሲ ስነህዝቢ መሰረት ክሳለጡ ዝግበኦም ስራሕቲ ኣለዉ፡፡ እዚኦም ድማ ካብዚ ንታሕቲ ቐሪቦምዮም፡፡

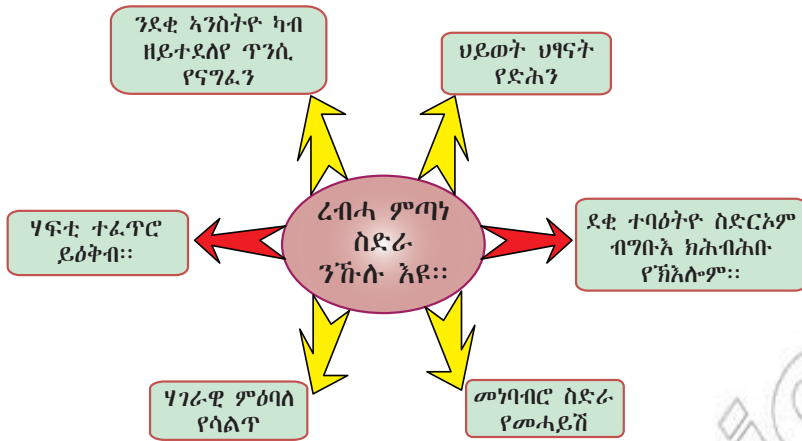
- 1 **ኣብ ፖሊሲ ስነ - ህዝቢ ኣመልኪቱ ትምህርቲ፤** መረዳኣታን ርክብን ምግፋሕ፤ ነዚ ንምፍፃም ዝተፈላለዩ መራኽብቲ ሓፋሽ ብምጥቃም ኣብ በዝሒ ህዝቢ ዘሎ ኣተሓሳስባ ምልዋጥ ዮድሊ፡፡ ብተመሳሳሊ ብሰንኪ ቐልጠፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ዘጋጥሙ ፀገማት ዝሕብሩ መረዳኣታት ናብ መንግስታውን ዘይመንግስታውን ኣካላት ብምብጻሕ ኣብዚ መዳይ ዘሎ ናይ ህንፃት ዓቕሚ ስራሕቲ ምክያድ፡፡
- 2 **ንደቂ ኣንስትዮ ምምሃር፤** ኣብ ጥዕና ስነ ተዋልዶ ዝለዓለ ግደ ስለዘለወን ቡቲ መምርሒ መሰረት ካብ ቀዳማይ ብርኪ ጀሚረን ናይ ትምህርቲ ዕድል ክረኽባ ምግባር ርኡይ ለውጢ ክመፅእ ይኽእል፡፡ ብሃገር ብርኪ ዝተፀንፀ ኩነታት ጥዕና

ስነ ተዋልዶ ከምዝሕብር ኣብ ሞንጎ ዘይተምሃራ፣ ቀዳማይ ብርኪ ዝወደኣ፣ ካልኣይ ብርኪ ዘለዎን ከምኡ'ውን ኣብ ዩኒቨርስቲ ዝርከባ ደቂ ኣንስትዮ ብምንፅፃር ዝቐረበ ውዕኢት ብጣዕሚ ኣፈላላይ ዘለዎ ከምዝኾነዮ። ብተመሳሳሊ እዚኣን ኣብ በዝሒ ዕድል ዘለዎን ድልየት ብጣዕሚ ዝተፈላለዮዮ። ከምኡ'ውን ኣብ ትምህርቲ ዝፀንሐ ደቂ ኣንስትዮ ናይ ዩኒቨርስቲ ትምህርተን ክሳብ ዝውድኣ ዕድመን እናዓበየ ስለዝኾይድ ዝወልደኦም ቆልዑት ዉሑዳት ክኾኑ ናይ ግድን ይኸውን። እዚ ስለዝኾነ ድማ ንደቂ ኣንስትዮ ምምሃር ፖሊሲ ስነህዝቢ ኣብ ምዕዋት ዘይንጻቕ ግደ ኣለዎ።

3 ትሕቲ ዕድመ መርዓ ምውጋድ፡ ደቂ ኣንስትዮ ብሰንኪ ትሕቲ ዕድመ መርዓ ዘጋጥም ኣካላዊ፣ ስነ ኣእምሮአዊ፣ ኢኮኖሚያዊ ፀገማት ከምዘለዎ ኮይኑ ምስ በዝሒ ህዝቢ ተዛሚዱ ዝረኣ ካሊእ ኣገዳሲ ውራይ ኣሎ። እዚ ድማ ካብ ንእስነት ማለት እንተነኣሰ ካብ 14 ክሳብ 45 ዓመት ትበፅሕ ንልዕሊ 10 ቆልዑት ንምውላድ ትኸእል። እዚ ድማ ኣብ ከም ሃገርና ልዕሊ 80% ዝኾና ኣብ ገጠር ዝነብራን ነዚ ዝተቐልጹን ስለዝኾና ነዚ ንምውጋድ ጻዕሪ ክግበር ኣለዎ። ነዚ ኣብ ምቅላስ ክግበሩ ዝግበኦም እዞም ዝስዕቡዮም፡

- ካብ 18 ዓመት ንታሕቲ መርዓ ንኺይግበር ብሕገ ምክልኻልን ነዚ ተግባር ዝፈፀመ ስድራ ስጉምቲ ምውሳድን። ኣብ ሃገርና ነዚ መሰረት ብምግባር ሕገ መንግስቲ ክመሓየሽ ተገይሩዮ።
- ትሕቲ ዕድመ መርዓ ንምክትታል ናይ ፀጥታ ሓይልታትን በብደረጃኡ ዘሎ መንግስታዊ ኣካላት ምልዕዓልን ምቹው ናይ ስራሕ ባይታ ምፍጣር።
- ነዚ ኣመልኪተን ውዳበታት ደቂ ኣንስትዮ ተረረን ክሰርሓ ኣለዎን። በቲ ዘለዎን መሓውር እናተጠቐመ ብፍላይ ኣብ ጣብያታት ኣስተምህሮ ምሃብን ነዚ ተግባር ዝፍፀሙ ናብ ሕገ ምቕራብ።
- ኣብያተ ትምህርቲ እዚ ተግባር ንኺይፍፀም ምስ ወለዲ ስጡም ርክብ ብምፍጣር ትሕቲ ዕድመ መርዓ ክውገዝን ረብሓታት ትምህርቲ ብምግላፅ ዘሎ ድሕር ኣተሓሳስባ ኣብ ምልዋጥ ጻዕሪ ምግባር ዝብሉ ዝተወሰኑዮም።

4 ምግፋሕ ግልጋሎት ምጣነ ስድራ፡ በዝሒ ዕብየት ንምቁፅፅር እቲ መሰረታዊ ዝኾነ ተግባር ግልጋሎት ምጣነ ስድራ በብደረጃኡ ምግፋሕ ይኸውን። እዚ ብሽፋንን ብፅሬትን ካብ ጣብያ ጀሚሩ ደቂ ኣንስትዮ ብቐሊሉ ክረክብኦ ምግባር ኣገዳሲዮ። እዚ ተግባር ቅድሚ ኢህወዴግ ዝነበሩ መንግስታት ዘይሕጋዊ ከምዝኾነን ነዚ ምጥቃም ከም ገበን ይውሰድ ምንባሩ ይዝከርዮ። ኣብዚ እዎን ግና ምጣነ ስድራ ንምግፋሕ መንግስቲ ተበግሶ ብምውሳድ ንምስራሕ ዘኸእሎ ፖሊሲን ስትራቴጅን ቐረፁ ኣብ ስራሕ እናወጻለ ይርከብ።

ስእሲ 4.1: ረብሓ ምጣነ ስድራ

ሐ. ግደ መናእሰይ ኣብ ምስራዕን ምትግባርን ፖሊሲ ስነ ህዝቢ።

ፖሊሲ ስነ - ህዝቢ ንመናእሰይ ኣብ ዕላምኡ ፍሉይ ትርጉም ዝሃበ እንትኾን ነዚ ንምፍፃም ዘክእል ዝተፈላለዩ ሜላታትን ኣገባባትን ተሓንፂፂም ይርከቡ። ብተመሳሳሊ ብሃገር ብርኪ ዝተዳለወ ፓኬጅ ዕብየት ልምዓት መናእሰይ ተሓንፂፂ ኣብ ስራሕ ውዲሎዮ። እዚ ፓኬጅ ልምዓት መናእሰይ ዝበሃል ንጉዳይት ጥዕና፣ ስነ ተዋልዶን ሓለዎ ከባብን ኣመልኪቱ ጠመተ ዝውሃቦም ዝስዕቡ እዮም።

- መናእሰይ ሕማም ናይ ምክልኻል ፍልጠቶምን ዓቕምን ክዓቢ ብምግባር ንዝተፈላለዩ ሕማማት ዘለዎም ተቓላፊነት ምንኳይ፤
- መናእሰይ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ፣ ዓሶን ካልኦትን ተመሓላለፍቲ ሕማማት ዝጋፍሑሉ መንገዲ ተረዲኦም ክከላኸሉን ነዚ ዝኸውን ነፃ ግልጋሎት ክረኽቡን ምግባር፤
- መናእሰይ ኣብ ጥዕናን ስነ ተዋልዶን ዘለዎም ግንዛብ ብምዕባይ ነዚ ግልጋሎት ንምሃብ ዝተጣየሹ ትካላት ተጠቓሚ ምዃንን ንባዕሎምን ስድርኦምን ተጠቀምቲ ምጣነ ስድራ ሽይፍም ኢኮኖሚያዊ ረብሓኦም ምርግጋዕ፤
- ኣብ ከባቢ ዘለዉ ብዝተፈላለዩ መንገዲ ዝትግበሩ ጎዳኦቲ ልምድታት ንክውገዱ ንባዕልኻን ነቲ ሕብረተሰብን ግንዛብ ክዓቢ ምግባርን መሊኡ ንክውገድ ምቕላስ፤
- መናእሰይ ንሓለዎ ከባቢ ፍሉይ ጠመተ ምሃብን ከባቢኦም ሓምለዎይ ኣብ ምግባር ተግባራት መርኣያ ዝኾነ ተግባር ምፍፃም፤
- ከባቢ ኣብ ምሕላውን ሓምለዎይ ኣብ ምግባር ዘሎ ምንቅስቓስ ኣመልኪቱ ንጡፍ ተሳትፎ ንዝነበሮም መናእሰይ ምብርትታዕ፤
- በብደረጃኡ ዕላማታት ፖሊሲ ስነ ህዝቢ ንምዕዋት ኣብ ክለባት ምጥርናፍን ዝተውሃቦኻ ዜግነታዊ ሓላፍነት ብኣግባቡ ምውፃእ ዝበሉ እዮም።

እዚኦም ከም መበገሲ ብምውሳድን ኣብዞም ዛዕባታት ስነ ህዝቢ ዘተን ምይይጥን ብምክያድ ፍልጠቶም ከዕብዩን በብእዋኑ ዝተፈፀሙ ስራሕቲ ብምግምጋምን ቀፃልነት ብዘለዎ ኣገባብ ክፍፀምን ካብ ዝምልከቶም ኣካላት ክትትልን ደገፍን ምግባር የድሊ።

መ. ድክነት አብ ምውጋድ ግደ መናእሰይ አብ ኢትዮጵያ፤

መንግስቲ ኢትዮጵያ ድክነት ንምውጋድ ዝተፈላለዩ ፕሮግራማት ሓንጻቡ አብ ምትግባር ይርከቡ። እዚ ተግባር መናእሰይ ዘለዎም ፀገማት ብምፍላይ ካብዚ ንምንጋፍ መንእሰይ ተኮር ፓኬጅ ልምዓት ተዳልዮ ድክነት ብምጥፋእ ዝተመሓየሸ መነባብሮ ክህልዎም ዘግብር ከይዲ ተሓንጻቡ ኣሎ። ነዚ ዝምልከት ራእይ ልምዓትን ዕብዮትን መናእሰይ ከምዝስዕብ ይቐርብ። “ኩለመዳያዊ ስብእንኡ ዝተማልኣ አብ ከይዲ ህንፀት ሃገር ሰፊሕ፤ ንቑሕን ዝተወደበን ተሳትፎ ዘለዎን ተጠቃማይ ዝኾነን ነዚ ተጀሚሩ ዘሎ ከይዲ ለውጢ ተቐቢሎ ዝቐዕል መንእሰይ ወለዶ ተፈጠሩ ምርኣይ።” ብመሰረት’ዚ ምስ ድክነት ምውጋድ ተዛሚዱ ጠመተ ዝውሃቦም ጉዳያት ኸምዝስዕብ ቐሪቦም’ለዉ።

- 1 መንእሰይ ንፀገማቱ ንምፍታሕ ብቐዳምነት ወሳናይ ከምዝኾነ ተረዲኡ ኢኮኖሚያዊ ዓቕሚ ከጎልብተሎ ዝኸእል ኩነታት ምፍጣር፤
- 2 መናእሰይ ብብዝተዋፈሩሉ ዓውደ ስራሕ ብብቕዓትን ክእለትን ንምፍፃም ዘኸእሎም ትምህርትን ሙያውን ስልጠና ብምርካብ ብዝሰልጠንዎ ሙያ ሰፊሕ ፃዕሪ ብምግባር ሂወቶምን ናብረኡምን ምልዋጥ፤
- 3 መናእሰይ አብ ዝተዋፈሩሉ ዓውደ ስራሕ ብድልዮቶም ክውደቡን በዚ ኣቢሎም ስትራቴጂካዊ ተግባራት ብምፍፃም ንባዕሎምን ንሃገሮምን ምዕባላ ነጠፎም ምስራሕ፤
- 4 አብ ደቐቕትን ኣናእይሽተይን ስራሕቲ ንግዲ ብምስታፍ ተጠቃምነቶም ከዕብዩን ነዚ ኣመልኪቶም ዝፍፀሙ ናይ ሓበሬታ ልውውጥ፤ ዕድል ልቓሕ፤ ኩነታት ዕዳጋ ብምምችቻው ካብ ድክነት ምውፃእ፤
- 5 ካብ ትምህርቲ ወፃኢ ንዘለዉ መናእሰይ ፍሉይ ጠመተ ብምሃብ ምስ ድልዮቶም ዝሰማማዕ ሙያዊ ስልጠና ብምርካብን ነቲ ዝረኽቡዎ ሙያ ብምትግባርን ብምፅዓርን እቶቶም ክዓቢ ምግባር፤
- 6 አብቲ ሕብረተሰብ ዘለዉ ባህላውን ማሕበራውን ልምድታት ነቲ መንእሰይ ናብ ድክነት ዘሳጥሉ ጉዳያት ብምርዳእ ተሪርካ ብምቅላስ ናይ ኣተሓሳስባ ለውጢ ብምምፃእ ካብ ድክነት ንምውፃእ ከምዝከኣል ብተግባር ምርኣይ፤
- 7 መንእሰይ ወለዶ ስራሕ ፈጠርቲ’ምበር ስራሕ ተፀባይቲ ዘይምፃናም ተረዲኦም ነዚ ብተግባር ንምቕያር ዘኸእል ብኣካልን ስነ ኣእምሮን ድልዋት ኾይናም ሂወቶም ክመርሑ ከምዘለዎም ምርዳእ ዝብሉዮም።

ብሓፈሻ ኣብ ኢትዮጵያ ነዘም አብ ላዕሊ ዝተጠቐሱ ጉዳያት ንምፍፃም ዘኸእሉ ፖሊሲን ስትራቴጂን ብምድላው ካብ ፌዴራል ክሳብ ጣቢያ ብዘሎ መንግስታዊ መሓውር ብምጥቃም ኣብ ገጠርን ከተማን ዘሎ መንእሰይ ተጠቃሚ ልምዓት ዝኾነሉ ባይታ ስለዝተፈጠረ ነዚ ብምትግባር እቲ መንእሰይ ካብ ድክነት ንክናገፍ ዝለዓለ ትዕቢት ይግበረሉ።

ሰ. ረብሓ ምጣነ ስድራ፤

እኖታት ዝወልድኦም ቆልዑ (ህፃናት) ምስ ኢኮኖሚያዊ ዓቕምን እቶትን ዝተገናዘበ ንክኸውን መጠነንን ዓቂነንን ካብዚ ብተወሳኺ ድማ ኣረሓሒቐንን ንክወልዳ ዘምህር ኣግባብ ምምጣን በዝሒ ስድራ ዝጥምት ጉዳይ እዩ። ምጣነ ስድራ ኣብ ኣዴታት

(እኖታት) ብደረጃ ሃገር ኣብ ዝተወሰኑ ዓሰርተ ዓመታት ብቕልጡፍ ናብ ዝለዓለ ብርኪ ምዕባለን ለውጥን ዘብፅሕዮ። ብደረጃ ሃገር በዝሒ ህዝቢ ንምንካይን ዕብዮት ህዝቢ ምስ ምዕባለ ማሕበረ ኢኮኖሚያዊ ኩነታት ሃገር ንምግንዛብ ዝሕግዝ ሓዲ ኣግባብ እዩ። ብደረጃ ስድራ ድማ በዝሒ ዝውለዱ ቆልዑ ምስ ኢኮኖሚያዊ ዓቕምን ሃፍተ ገነት ስድራን ብተዛመደ መልክዑ ንክኸውን ዝሕግዝን ምስ ኩለመዳያዊ ጥዕና ኣዴታትን ህፃናትን ብቐጥታ ዝዛመድ ጉዳይ እዩ። ከም ኢትዮጵያ ዝመሳሰላ ዘይማዕበላ ሃገራት ካብቲ ዘለውኦ ብርኪ ድኽነት ንክናገፉን ህዝቡን ናብ ጎዳና ዕብዮትን ልምዓትን ንክመርኩ ከም ፖሊሲ ክክተልኦ ዝግባእ ሓዲ ሜላ ምትእትታው ምጣነ ስድራ እዩ። ስለዚ ተምሃሮ ምጣነ ስድራ ዝስዕቡ ረብሓ ኣለዉዎ፤

- 1 **ጥዕና ኣዴታት የመሓይሽ፡** ደቂ ኣንስትዮ ተጠቀምቲ ምጣነ ስድራ እንተኾይንን ምስ ተደጋጋሚ ጥንስን ሕርስን ዝተዛመዱ ሕማማት ዝተቐልፃ ኣይኾናንን። ስለዚ ሂወተንን ናብርኣንን ዝተመሓየሽ ንክኸውን ምጣነ ስድራ ምጥቃም ኣገዳሲ ይገብር። ስለዚ መዕናዕትታት ከምዝሕብርዎ ሓንቲ ኣዶ ተጠቃሚት ምጣነ ስድራ እንተኾይና ብሂወት ናይ ምንባር ዕድመኣ ብ10% ከምዝገባ ይገልፁ። ነዚ ዝኾነሉ ምኽንያት ካብ ፀገም ጥዕና ስለተናገፈት እዮ።
- 2 **ትምህርቲ ንምምሃር ምቕው ባይታ ይፈጥር፤** ደቂ ኣንስትዮ ኣብ እዋን ንእስነትን ንተደጋጋሚ ጥንስን ሕርስን እንተተቐለፀን ንትምህርቲ ዝኸውን ጊዜ ኣይህለወንን። እዚ ጥራሕ እንተይኮነስ ንትምህርቲ ዝገብርኦ ክትትል ስለዝንእስ ብልጫ ክህልወን ስለዘይክእል ተስፋ ብምቐራፅ ትምህርተን ክገድፋ ብተደጋጋሚ ይረኣ። ስለዚ ኣዴታት ተጠቀምቲ ምጣነ ስድራ እንተኾይንን ንትምህርቲ ዝህበኦ ጊዜ ሰፊሕ ስለዝገብርን ንፉዓት ንክኾና ስለዝክእል ዝለዓለ ረብሓ ከምዘለዎ ብተግባር ይረኣይ።
- 3 **ናብ ስራሕ ንምውፋር ይክእል፡** ኣዴታት ዝወልደኦም ቆልዑ ኣብ ትልሚ ዝተመሰረተ ንክኸውን ምጣነ ስድራ ኣገዳሲዮ። ምኽንያት ጥንስን ሕርስን እንድሕር ዘይብላ ናብ ዝተፈላለዩ ስራሕቲ ተዋፊራ እቶት ንክትረክብን እቲ ስድራ ካብ ኣቦ ጥራሕ ዝርከብ ኣታዊ ስለዘይመሓድር እቲ ስድራ ካብ ድኽነት ዝተናገፈ ክኸውን ይገብር።
- 4 **ካብ ዘይተደለዩ ጥንሲ ምክልኻል፡** እቲ ስድራ ብናይ ባዕሉ ተበግሶ ብፍላይ ነቶም ህፃናት ኣረሓሒቑ ንምውላድ እንትሓሰብ ኣብ ዘይደለዩሉ እዋን ጥንሲ እናጋጠመ ይርከብ። ንኣብነት ኣብ ኢትዮጵያ ብዝተገበረ መዕናዕቲ ልዕሊ 40% ዝኸውን ጥንሲ ብሰንኪ ምጣነ ስድራ ምስኣን ከምዘጋጥመን ይሕበር። ስለዚ ካብ ዘይተደለዩን ካብ ትልሚ ወፃኢን ዝህሉ ጥንስን ሕርስን ክትርፍ ይክእል።

ረ. ኣጠቓቕማ ምጣነ ስድራ፡

ኣብዚ እዋን ዝተፈላለዩ ዓይነታት ግልጋሎት ምጣነ ስድራ ኣለዉ። እዚኦም ከከም ድልየት ናይቲ ተጠቃሚ ዝውሰዱን ከከምኣድላይነቱ ድማ ምስ ጥዕናን ዘለዎ ዝምድና እናተርኣዩ ዝውሰድ እዩ። ኣብዚ ዘለዎ ዓይነታት ብሰፊሑ ኣብ ረብሓ ዘለው ግልጋሎት ምጣነ ስድራ እዞም ዝስዕቡ እዮም።

- ብኣኖ ቡብመዓልቱ ዝውሰዱ ዝተፈላለዩ ዓይነታት ክኒን (ፒልስ) ኣለዉ።
- ብመርፍእ ቡብሰለስተ ወርሒ ዝውሰድ መድሓኒት ኣሎ።
- ንንዊሕ እዋናት ኣብ ኢድካ ዝቐበር (ንኣብነት ኢምፕላኖል ንሰለስተ ዓመት እንትኸውን ኖርፕላንት ድማ ንሓሙሽተ ዓመት ዝኸውን ኣብ ኩርናዕ ኢድካ ብቐሊል መጥባሕቲ ዝቐበር) ኣሎ።
- ናብ ብልዕቲ ዝኣቲ ጎማ ዝመስል ሉፕ እናተብሃለ ዝፅዕዕ ኣሎ።
- ብምብጣሕ (ሰርጂካል) ኣብ ቱቦ ናይ ክልቲኦም ምታ ዘርዒ መተሓላለፊ ዝግበር ንሓዋሩ ዘመክን መጥባሕቲ ኣሎ።
- ክልቲኦም ምታታት ኮንዶም ብምጥቃም (ናይ ደቂ ኣንስትዮ ኮንዶምውን ዘሎ ምኛኑ ብስኢ ምርኣይ) ዝብሉ እዮም።

ብኸሊእ ገፅ ባህላዊ ዝኾኑ ምክልኻል ጥንሲ ኣለዉዮም። እዚኣቶም ብኣብዝሓ ኣብ ረብሓ ዝውዓሉ ባህላዊ መከላኸሊ ጥንሲ ተገይሮም ዝውሰዱዮም። ንኣብነት

- 1 ንህፃናት ንንውሕ ዝበለ እዋን ጡብ ምጥባው
- 2 ክትትል ወርሓዊ ፅግዖ /ሜኑስተሬሽን/ ስሩዕ ብዝኾነ መንገዲ ብምጥቃም ዝብሉ ይርከብዎም።

ሸ. ኣብ ግልጋሎት ምጣነ ስድራ ክፍፀሙ ዝግበኦም ተግባራት፤

ጥሙር ስምምዕነት ኣብ ምጣነ ስድራ፤ ኣብ ወራያት ስነ ህዝቢ ብሓፈሻን ኣብ ምጣነ ስድራ ብፍላይን ኣብ ሕብረተሰብና ቅልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ንምቁፅፅር ይኹን ኣራእኢያ ሕብረተሰብ ንምቅያር ትምህርቲ፣ ሓበሬታን ርክብን ቀንዲ መሳርሒዮም። ስለዚ በዚ ፕሮግራም ተጠቂምካ ጥንኩር ምጣነ ስድራ ምክያድ ናይ ዘላቂ ልምዓት ኣካል ጌርካ ምውሳድን ኩሉ ሴክተር ይኹን ህዝቢ ክኣምነሉን ክስርሕሉን ዝግባእ ዕማም ምኒኑ ምፍላጥ ይደሊ። ስለዚ ጥሙር ግንባርን ስምምዕን ብፍላይ ኣብ መራሕቲ ፖለቲካን ሓፋሽ ማሕበራትን ምህላዉ ንምግፋሕ ምጣነ ስድራ ዝፃወትዎ ተራ ብጣዕሚ ዓብይ ስለዝኾነ ፍሉይ ጠመተ ብምሃብ ክዋስኡ ምግባር ወሳይይዮ። ብፍላይ ፍሉጣትን ላዕለዎት ፖለቲካዊ መራሕቲ ብዛዕባ ስነ ህዝብን ልምዓትን ኣመልኪቶም ዘመሓላልፍዎ መልእኽቲ ኣብቲ ሕብረተሰብ ይኹን ዘይመንግስታዊ ትካላት ዘሕድሮ ዕልዋ ዘይንፃቕ ስለዝኾነ ኣፈፃፅማ መደባት ኣገዳሲ ይኸውን።

ንምግፋሕ ምጣነ ስድራ ዝሕገዙ ኣገደስቲ ወራያት፤ ምግፋሕ ምጣነ ስድራ ምስ ኣፍልጦ፣ ኣረኣኢያን ግልጋሎት ጥዕና ዝተዛመደ ኾይኑ ነዚኦም ኣብ ግምት ብምእታው ብጥምረት ዝክየድ ፕሮግራም እዩ። ኮይኑ ግና ኣብ ምትሕብባርን ኣፈፃፀማን ቅድሚት ዝስራዕ ዕማም ምህላዉ ናይ ግድን ይኸውን። ካብዚ ተበጊስና ነዚ ዕላማ ንምጥንኻር ዘድልዩ ኣለዉ። ምፍፃም ግልጋሎት ዓማዊል፣ ምሙላእ ቀረብ መድሃኒት፣ ካብ ሕብረተሰብ ብዝተመረፀ ግልጋሎት ጥዕና ስነ ተዋልዶ ዘይመንግስታውን መንግስታውን ትካላት ፃዕሪ ይኸውን። ነዚ ደብዳቤ ልክት ኣብ ሕድሕድ ዘሎ ግደ ከምዝስዕብ ይቐርብ።

ህዝባዊ ግልጋሎት ጥዕና ስነ-ተዋልዶ ወኪላት፤ ግልጋሎት ምጣነ ስድራ ምሉእ ብሙሉ ብጥዕና ትካላት ምክያድ ፀገም ይፈጥር እዩ። ምክንያት ጥዕና ትካላት ንብዙሕ ሕማማት ሽፊኖም ስለዝኸዱን ካብ ምጣነ ስድራ ንላዕሊ እዋናዊ ካሊኦ ሕማማት ጠመተ ሂሰም ስለዝሰርሑሉ ከቱይ ኣመልኪቱ ድጋፍ ዝህብ ሃይሊ ምውዳብ ኣገዳሲ ይኸውን። ምእንተዘ ድማ ኣብ ክልልና ዳርጋ ኣብ ኩሉ ቁሽት ቁዕረን ይውሓድ እምበር ግልጋሎት ውሃብቲ ኣሰልጢንካ ኣብ ስራሕ እናተዋፈራ ይርከባ። ኣብ ሕድ ሕድ ከባቢ ዘለዎ ግልጋሎት ውሃብቲ ነናይ ሕድ ሕዲኣንን ናይ ባዕለንን ዓማዊል ኣለውወን። ኣብዚ እዋን እዚ ኣገባብ ብምሕያሽ ጥዕና ኤክስተንሽን ፓኬጅ (ጥሙር ጥዕና) ተመዲበን ስሉጥን ውዕኢታውን ስራሕ እናፈፀማ እዮን። ግልጋሎት ምጣነ ስድራ ንኹሉ ኣብዘለውዎ ንክባዓሕ እዘን ግልጋሎት ውሃብቲ ምህላወን ኣገዳሲ እዩ። እዚ ማለት ግና ኹሉ ናይ ክሊኒክ ስራሕ ተኪኣን ይሰርሓ ማለት ኣይኮነን። የግዳስ ካብ ክሊኒክ ርሒቕን ንዝርከባ ደቂ ኣንስትዮ ብቐሊሉ እቲ ቀረብ መድሓኒት ይዕድላን ግልጋሎት ምክሪ እናሃባን ይርከባ።

ግደ መንግስቲ፤ ፕሮግራማት ስነ ህዝቢ ብሓፈሻን ምጣነ ስድራ ብፍላይን ኣብ ሽቶ ንምብዓሕ እቲ ብቀዳምነት ዝስራዕ ንጥፈትን ተገዳስነትን መንግስቲ እዩ። መንግስቲ ፖሊሲ ብምሕንፃዕ ንኣተገባብሩኡ ድማ ቀረብ ብምምላእ፣ ህንፃት ዓቕሚ ምፍፃም ሓለፍትን ሰብ ሞያን፣ ክትትልን ገምጋምን ስራሕቲ ወዘተ ብምክያድ ኣብቲ ዝድለይ ዕላማ ንምብዓሕ ክንቀሳቐስ ይግባእ። ካብዙይ ብምብጋስ ግደ መንግስቲ ዋላ ብዙሕ ይኹንምበር እቶም ቀንዲ ዝበሃሉ እዚኦምዮም። ኣብ መንጎ ውሳኔ ውሃብቲ፣ ፖሊሲ ሓንፃዕትን ፈፀምትን ምርድዳእ ክህሉ ምግባር ካብ ላዕላይ ናብ ታሕቲ ዝተወደበ ኣሰራርሓን ብህዝቢ ተቐባልነት ንክህልዎን ከምኡውን ነቲ ህዝቢ ብቐረባ ብምጂን ንምልዕዓል ይክኣል። እዚ ኣካይዳ መሓውር ሃልዩ ፖለቲካውን ምምሕዳርውን ደገፍ ብዘለዎ መንገዲ ተወከልቲ ምጣነ ስድራ ብምድጋፍ ናብቲ ሕብረተሰብ ንምትእትታው ኣየፀገምን። ስለዚ እቲ ተቐሪፀ ዘሎ ፖሊሲ ኣብ ዝተደለየ ብርኪ ንክበዕሕን ግንዛብ ሕብረተሰብ ካብቲ ዝነበሮ ንምምሕያሽን ወሳኔ ግደ ኣለዎ።

ንጥፈት 4.2

- ኣብ ሃገርና ፖሊሲ ስነ ህዝቢ ንምፍፃም ዘጋጥሙ ፀገማት/ማሕለኻታት ግለፁ።
- ካብ ፖሊሲ ስነ ህዝቢ ብዝበለፀ ተጠቀምቲ ደቂ ኣንስትዮ እዮን። ንምንታይ?
- ጎዳኢቲ ባህልን ውራያት ስነ ህዝብን ብኸመይ ይራኽቡ?
- ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስን ዕብዮት በዝሒ ህዝብን ዘለዎም ዝምድና እንታይ ይመስል?
- ኣብ ከባቢና ብስንኪ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ዘጋጥሙ ፀገማት ብኣብነት ግለፁ።
- ዝተማልኣ ዝርግሓ ምጣነ ስድራ ክህሉ እንታይ ክገበር ኣለዎ?
- ኣዴታት ምጣነ ስድራ ኣብ ምጥቃም ዘለዉወን ስግኣታት ኣብ ከባቢና ከመይ ዝመሳሰሉዮም?

- ተምሃሮ ደቂ አንስትዮ ተጠቀምቲ ምጣ ስድራ ምኒንን እንታይ ፀገም ይፈጥረለን?
- አብ ቤት ትምህርቲ ግልጋሎት ምጣን ስድራ ምህላዉ የድሊ ዶ አየድልን? ብጉጅለ ይመያየጡ።
- ንምግፋሕ ምጣን ስድራ ማሕለኻታት ዝኾኑ ጉዳያት እንታይ እዮም?
- ኢትዮጵያ አብ መድሓኒት መከላኸሊ ምጥቃም ካብ ዓለም ዝተሓተት እያ። ንምንታይ?
- አብ ምጣን ስድራ ተሳትፎ ደቂ ተባዕትዮ ንምጉልባት እንታይ ክግበር አለዎ?
- ኩነታት ስነ ህዝቢ ኢትዮጵያ ዝምልከት ዳህሳስ አቕርቡ።
- ቕልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ንምንካይ ክፍፀሙ ዝግብኦም አርባዕተ አገደስቲ ተግባራት ግለፁ።
- ግደ መናእሰይ አብ ምስራፅን ምትግባርን ፖሊሲ ስነ ህዝቢ ሃገርና ምስ ፓኬጅ መናእሰይ ተዛሚዱ ምይይጥ አካይዱ፣ ተካትቡ።
- ድኽነት ንምውጋድ ግደ መናእሰይ አብ ኢትዮጵያ እንታይ ክኸውን ክምዘለዎ ብዝምልከት መብራህርሂ አቕርቡ።
- ብዛዕባ ምጣን ስድራ ረብሓን ተግባራትን ዘርዝሩ።

መልመዲ 4.1

I ነዘም ዝስዕቡ ሕቶታት ትኽክል ንዝኾኑ “ሓቂ” ትኽክል ንዘይኮኑ ድማ “ሓሶት” እናበልኩም መልሲ ሃቡ።

- 1 ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ማሕበራውን ጥዕናውን ፀገምዮ።
- 2 ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ንስሉጥን ቅልጡፍን ዕብየት ሃገር ከምኡ'ውን ድኽነት ንምንካይ ንዝግበር ፃዕሪ ዝፈታተንን ዓንቃፋይንዮ
- 3 ብበዝሒ ካብ 15 - 24 ዓመት ክለ ዕድመ ዘለዉ መናእሰይ ንሓደጋ ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ተቐሊጾም ይርከቡ።
- 4 ውልቀ ሰባት፣ ስድራ፣ ወለዲ፣ ቤት ትምህርቲ፣ ትካላት ጥዕና፣ ካልኦት መንግስታውን ዘይመንግስታውን ትካላትን ንጉዳይ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝለዓለ ጠመተ ክህቡሉ ይግባእ።
- 5 ምጣን ስድራ እንትበሃል ብደረጃ ሃገር በዝሒ ህዝቢ ንምንካይን ዕብየት ህዝቢ ምስ ምዕባለ ማሕበረ ኢኮኖሚያዊ ኩነታት ሃገር ንምግንዛብ ዝሕግዝ እንትኸውን ብደረጃ ስድራ ድማ በዝሒ ዝውለዱ ቆልዑ ምስ ኢኮኖሚያዊ ዓቕምን ሃፍተ ገነት ስድራን ብተዛመደ መልክዑ ንክኸውን ዝሕግዝን ምስ ኩለመዳያዊ ጥዕና አዴታትን ህፃናትን ብቐጥታ ዝዛመድ ጉዳይዮ።

II ነዘም ዝስዕቡ ሕቶታት ግልፂ፣ ቅኑፅን ትኽክለኛ ዝኾኑን ዘየማትኡን መልስታት ሃቡ።

- 1 ምስ ተኪሳሓይ ባህርይ መናእሰይን ሓደጋ ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስን አብ ግምት ብምእታው ትኹረት ዘድልዮም ጉዳያት ብዝርዝር ግለፁ፣ አረድኡ።
- 2 ሓፈሻዊ ፖሊሲ ስነ ህዝቢ ኢትዮጵያ ብዝርዝር ግለፁ።

- 3 ዕላማታት ፖሊሲ ስነ ህዝቢ ኢትዮጵያ ብዝርዝር ግለፅ።
- 4 ብ1987 ዓ.ም ዝነበረ በዝሒ ህዝቢ ክልላት ሃገርና ምስ ብ1999 ዓ.ም ብምንፅባር ዝተርኣዩ ዕብዮት ገብጡ።
- 5 ብ1987 ዓ.ም ዝነበረ በዝሒ ህዝቢ ዓሰርተ ከተማታት ሃገርና ምስ ብ1999 ዓ.ም ብምንፅባር ዝተርኣዩ ዕብዮት ገብጡ።
- 6 ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ንምንካይን ንምቁፅባርን ክትግበሩ ዝግብእም ሰለስተ ተግባራት ግለፅ።
- 7 ፓኬጅ ልምዓት መናእሰይ ዝበሃል ንጉዳይት ጥዕና፣ ስነ ተዋልዶን ሓለዋ ከባብን ኣመልኪቱ ጠመተ ዝውሃቦም ብዝርዝር ግለፅ።
- 8 ራእይ ፓኬጅ ልምዓትን ዕብዮትን መናእሰይ እንታይ'ዩ?
- 9 ብመሰረት ራእይ ፓኬጅ ልምዓት መናእሰይ ምስ ድኽነት ምውጋድ ተዛሚዱ ጠመተ ዝሃቦም ጉዳይት ዘርዝሩ።
- 10 ረብሓ ምጣነ ስድራ ግለፅ።

4.2 መሰላትን ድሕንነትን ደቂ ሰባት - ሰብኣዊ መሰላት ንምትግባር ዘድልዩ ጥንቃቄታት

ንጥፈት 4.3

ተምሃሮ ካብ 5^ይ ክሳብ 7^ይ ክፍሊ ኣብዝነበርኩሙሉ እዋን ብዛዕባ መሰላት ህፃናት ተማሃርኩም ነይርኩም። ሕዚ ድማ ብዛዕባ ሰብኣዊ መሰላት ዝምልከት ክትመሃሩ ኢኹም። ሰብኣዊ መሰላት እንታይ ማለት ከምዝኾነ ትፈልጡ ዶ? ሰብኣዊ መሰላት ከመይ ትገልፅዎም? ተምሃሮ ሕገ መንግስቲ ኢትዮጵያ ብዛዕባ ሰብኣዊ መሰላት ዜጋታት እንታይ ከምዝብል ዶ ትፈልጡ? እስኪ ንሕገ መንግስቲ ኢትዮጵያ ካብ ዓንቀፅ 14 - 28 ዘለዉ ብዝርዝር ርኣይዎም'ሞ ኣብ ክፍሊ ተመያየጡ።

4.2.1 ባህርያት ሰብኣዊ መሰላት

ተምሃሮ ሰብኣዊ መሰላት ዝበሃሉ ካብ ደቂ ሰባት ተፈጥሯዊ ፍጡርነት ዝመንጨዉን ፈጊሞም ዘይገሃሱን ዘይግፈፉን መሰላት እዮም። ኣብ ደቂ ሰባት ብዘርኢ፣ ብቀለም፣ ብዓሌት፣ ብጾታ፣ ብሃይማኖት፣ ብኣመለካኻታን ብኣረኣኣያን ወዘተ ብዝመሰሰሉ ጉዳያት ኣፈላላይ ንክይፍጠርን ንኹሉ ብማዕረ ዝጥምትን ሕጋዊ ባይታ ዘለዎን እዩ። ሰብኣዊ መሰላት ብሓፈሽኡ ሰለስተ መግለፂ ባህርያት ኣለዉዎም፤

- ሰብኣዊ መሰላት ብኹለመዳዎዊ ንኹሉ ዝሓቕፈ (ኣድማሳዊ) - ዙሪያ ምላሽ

- ሰብአዊ መሰላት ብምልከም ተደጋገፍትን ዘይነፃፀሉን እዮም።
- ሰብአዊ መሰላት ፈፂሞም ዘይገሃሱን ዘይድፈሩን እዮም።

ሰብአዊ መሰላት ካብዝበሃሉ ውሽጢ ንኡብነት እዞም ዝስዕቡ ይርከቡ፤

- መሰል ምስራሕ
- መሰል ምቕው ኩነታትን ፍትሓውን ስራሕ
- መሰል ምውዳብ ሰራሕተኛታት
- መሰል ማሕበራዊ ድሕንነት
- መሰል ቤተሰብ፣ ኣዴታትን ህፃውንትን ምክንኻን
- መሰል ብቕዓቱ ዝሓለወን ዝለዓለን ሓለዋ ጥዕና ምርካብ
- መሰል ደረጅኡ ዝሓለወ ጥዕና ምርካብ
- መሰል ትምህርቲ ምርካብ
- መሰል ቀዳማይ ብርኪ ትምህርቲ ምርካብ
- ባህላዊ መሰል ምርግጋፅ ፣ ተጠቀምቲ ሳይንሳዊ ምዕባለን ክንክን ንብረት ውፅኢት መሰል ብህይወት ምንባር፤
- መሰል ንብረት ምውናን፤
- መሰል ኣካላዊ ደሕንነት፤
- መሰል ነፃነት፤
- መሰል ምውናን ንብረት፤
- መሰል ክቡርን ፅቡቕን ስም ምህላው፤
- ነፃነት ሃይማኖትን እምነትን ኣመለኻኻታትን (ኣረኣኢያን)፤
- መሰል ማዕርነት፤
- ኢሰብአዊ መቕዓዕትን ምግዳድን (ኣይባ መልጢ) ዘይፍቀድ ምኃኑ ዘረጋግፅ መሰልን

ስእሊ 4.2: ኣርማ ቤት ምኽሪ (ካውንስል) ሰብአዊ መሰል ውድብ ሕቡራት መንግስቲ

ሕገ መንግስቲ ኢትዮጵያ ካብ ዓንቀፅ 14 ክሳብ ዓንቀፅ 28 ብዛዕባ ሰብአዊ መሰላት ዝምልከቱ ድንጋገታት ይርከብዎ። ተምሃሮ ነዞም ኣብ ሕገ መንግስቲ ዘተሓበሩ ሰብአዊ መሰላት ብዝርዝር ኣንብብዎም። ኣብ ክፍሊውን ምስ መምህር ተመያየጡሎም። ዝኾነ ሰብ ሰብአዊ ፍጡር ስለዝኾነ ዘይድፈርን ዘይገሃስን ብህይወት ምንባር፣ ኣካላዊ ድሕንነትን ነፃነትን መሰላት ኣለውዎ። ዝኾነ ሰብ መሰል ብህይወት ምንባር ኣለዎ። ብሕጊ ዝተወሰነ መቕዓዕቲ ከቢድ ገበን እንትፍፀመሉ እንተዘይኮይኑ ብካሊኡ ኣገባብ ህይወቱ ኣይስእንን (ኣይቕተልን)። ኣካላዊ ጉድኣት ንክይበፅሑ ሓለዋ ይግበረሉ። ብሕጊ ተወሲኑ እንተዘይኮይኑ ወዲ ተባዕታይ ኮነ ንል ኣንስተይቲ ነፃነት ኣይስእኑን። ጭካኔ ካብዝተመልኦ መቕዓዕቲ፣ ክብር ካብዘነኣሱ ኢሰብአዊ ቅዕኣትን ብሓይሊ ምግዳድን ክሕለው ይግባእ። ኩሉ ሰብ ኣብ ቅድሚ ሕጊ ማዕረ እዩ። ብማዕረ ሓለዋን ከልላን ሕጊ ይግበረሎም።

ተምሃሮ ሰብአዊ መሰላት ደቂ ሰባት እንትንርእይ ክነስተብህሎም ዝገቡኡና ክልተ መሰረታዊ ነገራት ኣለዉ። እዚኦም ድማ የታን ስርዓተ የታን ዝበሃሉ ክልተ ኣምራትዮም። ስለዚ የታ እንትብሃል ብተፈጥሮ ተባዕታይ (ወዲ) ወይድማ ኣንስተይቲ (ንል) ምኃን

ማለት። ኣገላልፃ ያታ ስነ ህይወታዊ (ባዮሎጂካል) እዩ። ብተፈጥሮ ወዲ ወይድማ ንልኻኻይኑ ንዝተፈጠረ ዝተውሃቦም መፍለዩ እዩ። ስርዓተ ያታ እንትባሃል ድማ ንክልቲኡ ያታ ዝምልከት ኻይኑ ብደረጃ ሕብረተሰብ ብዝውሰን ኩነታት ዝግለፅ እዩ። ንኣብነት ኣብ ትግራይ እንተወሲድና ደቂ ተባዕትዮ ኣብ ማሕረስ ይውዕሉ። ማሕረስ ንደቂ ተባዕትዮ ዝተውሃበ ስራሕ እዩ ተባሂሉ ይውሰድ። ደቂ ኣንስትዮ ድማ እኽለ ኣጥሒን ለዊሶን እንጀራ ምስኻትን ፀብሒ ምስራሕን እንተወሲድና መግለጻን እዩ። ተምሃሮ ስርዓተ ያታን ያታን ዘለዎም ኣፈላላይ ኣምር ተረዲእኹም ዶ?

ስለዚ ወዲ ተባዕታይ ክሰርሑን ክሓስቦን ዝግባእ ተባሂሉ ዝቐመጥ ኣሎ። ብኣንፃር ድማ ደቂ ኣንስትዮ ክሰርሑን ክሓስቡን ዝግባእ ተባሂሉ ዝቐመጥ ኣሎ። ስለዚ ብደረጃ ሓዲ ሕብረተሰብ ንስራሕቲ፣ እምነት፣ ኣተሓሳስባ፣ ባህልን ልምድታትን ብዝምልከት ዝወሃቡ ገዛእቲ መግለፅታት ደቂ ተባዕትዮን ደቂ ኣንስትዮን ዝምልከትዮ ስርዓተ ያታ ዝበሃል። ስርዓተ ያታ ተፈጥሯውን ስነ ህይወታውን ዘይኮነስ ስነ ማሕበራውን ባህላውን ከምኡውን ሃይማኖታውን እምነታውን ምስ ልምድታት ተሓዋዊሱ ዝፍጠር ኣገላልፃ ዝምልከት እዩ። ንኣብነት ሰበይቲ ኣይትፈርድን ሰብኣይ ኣይስንክትን ይበሃል። ብመንፅር ስርዓተ ያታ ንምንታይ ሰበይቲ ዳይና ኻይና ዘይትፈርድ፣ ሰብኣይክ ንምንታይ ዘይስንክት? ዝብል ሕቶታት እንትነልዕል እዚ ጉዳይ ስርዓተ ያታ ዝምልከት እዩ። ተምሃሮ መሰል ማዕርነትን ነፃነትን ዝበሃሉ ከመይ ትርድእዎም?

4.2.2 ሕገ መንግስታዊ መሰላት ደቂ ኣንስትዮ

ደቂ ኣንስትዮ ምስ ደቂ ተባዕትዮ ማዕረ መሰል ከምዘለዎን ዘረጋግፅን ኣብ ልዕሊ ያታ ዝተመስረተ ዝኾነ ዓይነት ወፅዓ ክይነበር እገዳ ዝተገበረሉን ፈለማይ ዓለምለኻዊ ሰነድ 'ቻርተር ሕቡራት መንግስታት ውድብ' እዩ። እዚ ውድብ ኣብ ሓፈሻዊ ጉባኤ ብ1948 ዓ.ም.ፈ ብዘፀደቐ ኩለመዳይ መሰል ወዲሰብ መግለጻ ብዝበለፀ ተረጋገፀ። ካብዚ ግዜ እዙይ ጀሚሩ ደቂ ኣንስትዮ ምስ ደቂ ተባዕትዮ ዘለዎን መሰላት ማዕርነት ብተኸታታሊ ኣብዝወፀ ሰነዳት ዓለምለኻዊ ስምምዕነት መሰላት ደቂ ሰባት ውሽጢ እናተሓበሩ ፀጊሑም እዮም። ንኣብነት ዓለምለኻዊ ስምምዕነት ሲቪልን ፖለቲካውን መሰላት ዓንቀፅ 2 ከምኡውን ዓለምለኻዊ ስምምዕነት ኢኮኖሚያዊ፣ ማሕበራውን ባሕላውን ዓንቀፅ 2 ክጥቀሱ ዝኽእሉ ዓለምለኻዊ ስምምዕነታት እዮም።

ብ1979 ዓ.ም.ፈ ተደንጊጉ ብ1981 ዓ.ም.ፈ ኣብ ስራሕ ዝወፃለ ሰነድ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ ልዕሊ ደቂ ኣንስትዮ ዝፍፀም ዝኾነ ኣድሎኣዊ ኣሰራርሓ ንምውጋድ ዝወፀ ስምምዕነት (CEDAW) መሰላት ደቂ ኣንስትዮ ጥራሕ ዝሓዘ ፈላማይ ዓለምለኻዊ ስምምዕ እዩ። እዚ ስምምዕነት ደቂ ኣንስትዮ ኣብ ፖለቲካዊ መሰል፣ ኣብ ሓዳር፣ ኣብ ስድራ ኣብ ስራሕ ቦታ ዝፍፀመን (ዝበዕሉን) ኣድሎኣዊ ኣሰራርሓን ፈልዩ ብግልጺ ካብ ምድንጋጉ ሓሊፉ ከምዚ ዓይነት ኣድሎኣዊ ኣሰራርሓ ኣብ ናይ ሓንቲ ሃገር ቁጠባዊ ዕብዮትን ምዕባለን ክፃግት ከምዝኽእል ብኣዕንኦት ገሊፀ።

ብሔራዊ ሕግታትና እንትንፍትሽ ድማ ኣብ ናይ ኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፖብሊክ (ኢ.ፌ.ዴ.ሪ) ሕገመንግስቲ ኣብ ትሕቲ ዓንቀፅ 9.4 ኢትዮጵያ ዘፀደቐቶም ዓለምለኻዊ ስምምዕነት ናይዛ ሃገር ኣካል ሕገ ብምዃኑ ብግልጺ ተደንጊጉ። ካብዚኡም

ድማ እቲ ኣብ ላዕሊ ዝተጠቐሰ ብዛዕባ መሰል ደቂ ኣንስትዮ ብፍሉጥን ብፍሉይን ዝዘተየ ኮንቪንሽን ደቂ ኣንስትዮ እናተብሃለ ዝፅዕዕ እንትኾን ኣብዛ ሃገር ውሽጢ ዝወፀ ዝኾኑ ዓይነት ሕግታት ምስ እዞም ስምምዕነታት ዝተጠየቀሙ ክኾኑ ከምዝግባእ ተደንጊጉ እዩ። መሰል ደቂ ኣንስትዮ ኣብ ሕገ መንግስቲ እንትርኣይ ድማ ኣብ ዓንቀፅ 25 ኩሉ ሰብ ኣብ ቅድሚ ሕጊ ማዕረ ምዃኑን ኣብ መንጎኡም ዝኾነ ዓይነት ኣፈላላይ ከይተገበረ ማዕረ ናይ ሕጊ ካለላ ክህልዎ ከምዝግበረሉ ተደንጊጉ እዩ።

ዓንቀፅ 25 ሕገ መንግስቲ ኢ.ፌ.ዲ.ሪ

ኩሎም ሰባት ኣብ ቅድሚ ሕጊ ማዕረ እዮም። ኣብ መንጎኡም ዋላ ሓደ ኣፈላላይ ከይተገበረ ማዕረ ሓለዎ ሕጊ ይግበረሎም። በዚ መዳይ ብዘርእ፣ ብብሃር፣ ብብሃረሰብ፣ ብሕብሪ፣ ብዶታ፣ ብቋንቋ፣ ብሃይማኖት፣ ብፖለቲካ፣ ብማሕበራዊ መቐቓል፣ ብሃፍቲ፣ ብትወልዲ ወይድማ ብኻልእ ቅዋም ምኽንያት ኣፈላላይ ከይተገበረ ኩሎም ሰባት ማዕረን ጭቡጥን ውሕስነት ሕጊ ናይ ምርካብ መሰል ኣለዎም።

ብፍሉይ ኣብ ሕገ መንግስቲ ኣንቀፅ 35 ደቂ ኣንስትዮ ሰብኣዊ መሰላትን ነፃነትን ክጥቀማ ዝክእላሉ ኹነታት ብዝርዝር ተደንጊጉ ይርከቡ። ካብዚኡም ውሽጢ ንደቂ ኣንስትዮ ድጋፍ ናይ ምርካብ ስጉምታት መሰል፣ ምምሕዳር፣ ተጠቓምነት፣ ምምሕልላፍ፣ ምውናን፣ ምውራስ መሬት ብዝምልከት ምስ ደቂ ተባዕትዮ ማዕረ መሰል ከምዘለዎን ብዋናነት ምጥቃስ ይከኣል።

ዓንቀፅ 35፡ መሰል ደቂ ኣንስትዮ (ቐፅሪ 1 - 3)

- 1 ደቂ ኣንስትዮ እዚ ሕገመንግስቲ ዘረጋግዖ መሰላት ኣብ ምጥቃም ምስ ደቂ ተባዕትዮ ማዕረ መሰል ኣለዎን።
- 2 ደቂ ኣንስትዮ ብመሰረትዚ ኣብዚ ሕገ መንግስቲ ተደንጊጉ ዘሎ ኣብ ሓደር ምስ ደቂ ተባዕትዮ ማዕረ መሰል ኣለዎን።
- 3 ደቂ ኣንስትዮ ኣብ ሕሉፍ ታሪኽ ብትሕትነትን ኣድልዎን ዝበፀሐን ጉድኣት ኣብ ግምት ብምእታው እዚ ጉድኣት ክእረመለን ተወሰኽቲ ናይ ድጋፍ ስጉምታት ክውሰድ ናይዚ ድጋፍ ተጠቀምቲ ናይ ምዃን መሰል ኣለዎን። እቲ በዚ መዳይ ዝውሰድ ስጉምቲ ደቂ ኣንስትዮ ኣብ ፖለቲካዊ፣ ማሕበራዊ፣ ቁጠባውን መዳያት ከምኡውን ኣብ ናይ መንግስትን ናይ ውልቀን ትካላትን ምስ ደቂ ተባዕትዮ ብማዕረ ተወዳዳርነት ተሳታፍነትን ክኾና ንምግባር ፍሉይ ትኽረት ንምሃብ እዩ።

ብሓፈሻ ኣብ ዓለምለኻውን ሕገ መንግስትናን ዝተደንገጉን ኣብ ዙርያ መሰል ደቂ ኣንስትዮ ዝተደንገጉን ድንጋገታት ሰብኣዊ መሰል ጥቕልል ኣቢልካ እንትርኣይ መሰል ደቂ ኣንስትዮ ኣብ ሰለሰተ ዓበይቲ ጉዳያት ዘድሃበ ይኸውን። ሕቶ ማዕርነት ደቂ ኣንስትዮ

- ብስነ ህይወታዊ (ባዮሎጂካዊ) ኣፈጣጥራ መሰረት ዝለዓሉ ናይ ሰብኣዊ መሰል ሕቶ ደቂ ኣንስትዮን
- ካብ ኣብ ልዕሊኡን ዝበፀሐ ናይ ሓይሊ መጥቓዕታት
- ናይ ሕጊ ሓለዎ ናይ ምርካብ መሰልን እንትኾኑ

ንሕቶታት ሰብአዊ መሰላት ደቂ ኣንስትዮ ቐዲልና ንርእይ።

1 መሰል ማዕርነት፤ መሰል ደቂ ኣንስትዮ እንትበሃል ቐፍልፊ ሕቶ ደቂ ኣንስትዮ ኣብ መሰል ማዕርነት ዘተኮረ እዩ። እዚ እንትበሃል ሕግታት፣ ፖሊሲታት፣ ተግባራትን ፆታን መሰረት ብምግባር ዕዕንቶን ኣድልዎን ክገብሩ ከምዘይብሎምን ደቂ ኣንስትዮ ከም ደቂ ተባዕትዮ ማዕረ ናይ ኩሎም መሰላት፣ ነፃነታት፣ ጥቕምታትን ተጠቀምቲ ክኾና ይግባእ ዝብል እዩ። ካብዞም መሰላት ውሽጢ ንማዕረ ስራሕ ማዕረ ክፍሊት ምርካብ፣ ማዕረ ምስ ደቂ ተባዕትዮ ክመርፃን ክምረፃን መሰል ብኣብነት ዝጥቀሱዮም። ኣብዚ ዝለዓሉ ነጥብታት ንዘበናት ብቐጥታ ይኹን ብተዘዋዋሪ መንገዲ ሱር ዝሰደደ መድልዎ ምክንያት ብቐጥታ ከይሕልዎም ዝተገበሩ ሰባት ብማዕረ ኹነታት ምምዛን ክንደየናይ ፍትሓዊ ከምዝኸውንዩ። ንዘበናት ብፆታ፣ ብዓሌት...ወዘተ እናተሰርሐሎም ዝነበሩ ሕግታትን ልማዳዊ ኣሰራርሓታት ማእኸል ዝገበሩ ኢፍትሓዊ ዝኾኑ ሰፊሕ ኣፈላላይ ንምስትክኻል፣ ኣድላይነት ፍሉይ ድጋፍ ንዝተጎድኡ ክፋል ሕብረተሰብ ተኣማሚኑሉ ኣብ ዝተፈላለዩ ሃገራት ኣብ ተግባር ውጊሉ ይርከብ።

ግንቀፅ 35፣ መሰል ደቂ ኣንስትዮ [ቐፅሪ 5 (ሀ)ን (ለ)ን]

- ሀ. ደቂ ኣንስትዮ ፍቓድ ወሊድ ምስ ምሉእ ክፍሊት መሃያ ናይ ምርካብ መሰል ኣለወን። መጠን ፍቓድ ወሊድ፣ ንኹነታት ስራሕ እታ ንል ኣንስተይቲ ምስ ኩነታት ጥዕንኣ፣ ድሕንነት እቲ ህፃንን ስድራኣን ኣብ ግምት ብምእታው ብሕጊ ይውሰን።
- ለ. ፍቓድ ወሊድ ብሕጊ ብዝውሰን መሰረት ምስ ምሉእ ክፍሊት መሃያ ንዝወሃበን ፍቓድ ጥንሲ ክሓውስ ይኸእል።

2 ካብ ተፈጥሯዊ ኩነታት ደቂ ኣንስትዮ ዝነቐሉ መሰላት፤ ካብ ተፈጥሯዊ ባህርያት ደቂ ኣንስትዮ ዝነቐሉ ዝተፈላለዩ ፍሉይ ሓላፍነት ወይድማ ስራሕ ኣለወን። ንኣብነት ኣደነት። ደቂ ኣንስትዮ ብተፈጥሮ እኖታት (ኣዶ) እየን። እዚ ንካሊእ ዝተውሃበ ተፈጥሯዊ ፀጋ ዘይኮነስ ንደቂ ኣንስትዮ ጥራሕ ዝተውሃበ እዩ። ካብዚ ዝነቐለ ፍሉይ ድልዎት ኣለወን። እዞም ፍሉይት ድልዎታት ደቂ ኣንስትዮ ድማ ፍሉይ ሓለዎ ሕጊ የድልዮም። ካብዚኦም ሓለዎታት ሕጊ ውሽጢ ፍቓድ ወሊድ ምስ ክፍሊቱ ምርካብ፣ መቐፃፀሪ ሜላታት ወሊድ ምርካብ ...ዝብሉ ይርከብዎም።

3 ኣብ ልዕሊ ደቂ ኣንስትዮ ዝፍፀሙ ተግባራት ሓይሊ (ምግዳድ)፤ ደቂ ኣንስትዮ ኣብ ልዕሊኣን ተግባራት ሓይሊ ብቤተሰብ፣ ብማሕበረሰብን ብመንግስትን ይፍፀሙ ነይሮም። ኣብ ልዕሊ ደቂ ኣንስትዮ ዝፍፀሙ ተግባራት ሓይሊ ኣካላዊ፣ ወሲባዊ ከምኡውን ስነልቦናዊ መጥቓዕቲ ዘጠቓልል ነይሩ። ስለዚ ኣብ ልዕሊ ደቂ ኣንስትዮ ዝፍፀሙ ተግባራት ሓይሊ ንምውጋድ ሕቡራት መንግስቲ ዓለም ዘውፀኦ መግለፃ ኣሎ። ኣብ ልዕሊ ደቂ ኣንስትዮ ዝፍፀሙ ተግባራት ሓይሊ ማለት ኣብ ናይ ደቂ ኣንስትዮ ኣካላት፣ ስነ ልቦና ወይድማ ስምዒትን ከምኡ'ውን ወሲባዊ ስቓይን ዘስዕቡ ተግባር ምፍፃም ዝብል እዩ። ኣብ ልዕሊ ደቂ ኣንስትዮ ዝፍፀሙ ተግባራት ሓይሊ ተባሂሎም ዝግለፁ ንኣብነት ካብ ድልዎት ወፃኢ ዝፍፀም ወሲባዊ መጥቓዕቲ፣ ተግባራት ጎዳኢ ባህልታት (ምክንኻብ)፣ ብበዓል ሓዳር ኣገዲድካ ምድፋር፣ ወሲባዊ ትንኮሳ፣ ተገዲደን ኣብ ነብሰን ሸይጠን ዝሓድራሉ ስራሕ ምእታው፣ ብደቂ ኣንስትዮ ምንጋድ ... ወዘተ ንዝመሳሰሉ ይሓውስዩ።

ምስዚ ብዝተኣሳሰረ ድማ ደቂ ኣንስትዮ ኣብ ገዝአን ህውከትን መጥቃዕትን የጋጥመንዮ። ነዚ መንቀለ ተገይሩ ዝውሰድ ካብቲ ልማዳዊ ኣተሓሳስባ ዝነቅል ከም ምልዕዓል ጉዳያት መንበሪ ዝዝምልከት ንደቂ ኣንስትዮ ጥራሕ ዝተውሃበ ዕማም ተገይሩ ስለዝውሰድዮ። እዚ ድማ ከም ስራሕ ዘይውሰድ የግዳስ ጊዜ ኣብ ምብላዕን ካብ ካልኦት ናይ መፍረያይነት ስራሕቲ ጎኒ ዝገድፍ ስለዝኾነ ኣብ ደቂ ኣንስትዮ ዘለዎ ዕልዋ ከበድዮ። ዲሞግራፊያዊ መፅናዕቲ ጥዕና ኣብ 2005 ዓ.ም.ፈ ከምዝተሓበረ ኣብ ኩሎም ክልላት ሃገርና ብሰንኪ ናይ ገዛ ዕዮታት መጥቃዕቲ ዝበፀሐን ደቂ ኣንስትዮ ልዕሊ 70%እዮን። ብኻሊእ ወገን ድማ ደቂ ኣንስትዮ ኣብ ገዛ ዝሰርሖም ንልዕሊ 16 ሰዓት ዝኾኑ ተግባራት ብደቂ ተባዕትዮ ከም ስራሕ ዘይቐዕሩ ምዃናምን ኣብዚ ዘለዎም ግምት ትሑት ክኸውንን ይገብር። ንኣብነት ኣብ መፅሔት ስነ ህዝቢ ብሓደ እዮን ዝወፀ ዕሑፍ ከምዝሰፈነ ይገልፅ፤

“ሓደ ሓረስታይ በዓልቲ ገዛኹም እንታይ ትሰርሕ ተባሂሎም ተሓቲቶም ምንም ስራሕ የብላን ይብሉ። እንታይ ድኣ ትገብር እንተተብሃሉ ዝሃብዎ መልሲ ንጉሆ ተሲኣ ቐርሲ ሰሪሓ ናብ ግራት ተፋንዮኒ፣ ፋዱስ ምስኮነ ምሳሕ ሰሪሓ ትመፀኒ፣ ኣብቲ ግራት ድማ ጉልጉል ትውዕል፣ ኣቐዲማ ተመሊሳ ድማ ነቶም ከብቲ ዝብላዕን ዝስተን ኣዳሊያ ናብ ሰፊርም ተእቱ፣ ንዓይ እውን እግረይ ሓፂባ ድራር ተቐርብ ይብሉ። እዎ እዚ ኹሉ ስራሕ ዶ ኣይኮነን እንተተብሃሉ መልሲ ይሰእኑ።”

እዚ ዘመላኽት ናይታ ንል ኣንስተይቲ ሰፊሕ ዓዕሪ እትኾን ዘለዎ ተቐባልነት ድማ ትሑት ከምዝኾነዮ።

እዚ ኩነታት ኣብ ደቂ ኣንስትዮ ተምሃሮ ዘዕረፎ (ዝሓደጎ) በሰላ ከምዘሎ ዝፍለጥዮ። ከምቲ ወዲ ተባዕታይ ኣብ ትምህርቲ ብሓባር ይውዕላ። ናብ ገዛ ምስተመለሰ ድማ ምስ ኣዴታተን ኮይነን ናብ ስራሕ ገዛ ይዋፈራ። ደቂ ተባዕትዮ ግና ናብ መፅናዕትን ፀወታን ይኸዱ። እዚ ተግባር ድማ ኣብ ትምህርተን ኣሉታዊ ዕልዋ ስለዝፈጥር ብልጫ ዘለወን ኣይኾናን። ናብ ከምዚ ዝመሰለ ስራሕቲ ገዛ (ምስ እንኣተን ኣብ ውሽጢ ንዓ) ዘይተዋፈረት ንል ኣንስተይቲ ኣብ ስድርኣ ይኹን ኣብቲ ማሕበረሰብ ከም ወድኒ ስለትረኣይ ካብ ከምዚ ዓይነት ፀቕጢ ኣረኣእዮን እምነትን ንምንጋፍ መፃኢ ሂወታ ኣብ ሓደጋ ከውድቕ ናብዝኸእል ኣብ ሕኹትኩት ክተሕልፎ ትግደድ። እዚ ድማ ካብቶም ኣብ ደቂ ኣንስትዮ ፀገማት ዘብፀሑ ተግባራት ተወሲዱ ዝረኣን ብስድራ፣ ማሕበረሰብን መንግስትን ፍሉይ ጠመተ ዘድልዮ ከምዝኾነ ይሕበር።

ፍሉይ ድጋፍ ደቂ ኣንስትዮ፤ ንምዃኑ ፍሉይ ፆታዊ ድጋፍ እንታይ ማለትዮ? ፍሉይ ድጋፍ ማለት ቅድም እንትብል ኣብዝነበረ ስርዓት ተወፂኦም ንዝፀንሑ ክፋላት ሕብረተሰብ (ንኣብነት ደቂ ኣንስትዮ) ዝበለፀ ዕድል ብምሃብ መስተኻኸሊ ስጉምትታት ብምውሳድ ማዕርነት ብተግባር ምርገጋፅ ማለት እዩ። መስተኻኸሊ ስጉምቲ ብምውሳድ ማዕርነት ብተግባር የረጋግፅ ተባሂሉ ዝግመት እቲ ምብልላፅ ክፍጠር ዝኸኣለ ንድሕሪት ዝተረፉ ክፋል ሕብረተሰብ ብምኽንያት ውሽጢ ፀገም እንተይኾነ ንዘበናት ብዝበፀሖም ወፅዓ ምኽንያት እዩ ተባሂሉ ስለዝተኣመነሉ እዩ። ፍሉይ ፆታዊ ድጋፍ ንደቂ ኣንስትዮን ንደቂ ተባዕትዮን ናብ ማዕረ ደረጃ ንምምፃኣ ጥራሕ እንተዘይኮነስ ብኣጠቓላሊ ኣብቲ ሕብረተሰብ ውሽጢ ብታሪኽ ፅዕንቶን ኣድልዎን በፂኡም ምስ ካልኦት ኣካላት ሕብረተሰብ ማዕረ ምስታፍ ንዘይከኣሉ ጉጅለታት ኩሉ ዝትግበር እዩ።

ኣብ ሃገርና ደቂ ኣንስትዮ ንዘመናት ክበዕሉን ዝገብሩ ወዕዳ ምኽንያት ብምግባር ምስቶም ካልኣት ኣካል ሕብረተሰብ ደቂ ተባዕትዮ ማዕረ ብቕዓትን ክእለትን የብልናን ኢለን ክኣምና ፀኒሐንዮን። ሕዚ ብኹሉ መዳይ ማዕረ ኮይንክን ኣለኽን እሞ ምስ ደቂ ተባዕትዮ ማዕረ ተወዳደራ ማለት ኢፍትሓዊ ስለዝኸውን ብደረጃ ሕገመንግስቲ ናይ ፍሉይ ድጋፍ ኣድላይነት ተሓንጺፀ ኣሎ። እዚ ንደቂ ኣንስትዮ ዝግበር ፍሉይ ድጋፍ ግና ንኽሉ ግዜ ዝገብሩ እንተይኮነስ እቲ ሕዚ ዘሎ ኢ-ፍትሓዊ ኣፈላላይ ክሳብ ዝስተኻኸል ጥራሕ ዝገብሩ እዩ። ተምሃሮ ደቂ ኣንስትዮ ከመይ ገይረን ናብ ዝለዓለ ስልጣንን ሓላፍነትን፣ ደረጃ ትምህርቲ፣ ብርኪ ዕብዮት ስራሕ፣ ኣባልነት ቤት ምኽሪ ወዘተ ክመገ ይኽእሉ? ኣብ ገጠራት ዝርከባ ደቂ ኣንስትዮ ብኸመይ ኣገባብ ብትምህርቲ ክነፍግ ይኽእሉ? ኣብ ትሕቲ ዕድመ መርገጫ ነፃ ክኾና ይኽእሉ? ተመያየጡሉ።

ስለዚ ደቂ ኣንስትዮ ብፍላይ ብትምህርቲ ክነፍግ፣ ብኣካዳሚያዊ ዓቕሚ ክብርትዮ፣ ብቴክኒካዊ ክእለት ስራሕን ምህን ክተባብዮ፣ ኣብ ዝተፈላለዩ ብርኪ ንሓላፍነትን ስልጣንን ስራሕ መንግስቲ ክምደባ፣ ቅድሚያ ዕድል ትምህርቲ ክወሃብን ኣብ ውድድር ዕብዮት ስራሕን ዝበለፀ ጠለብ ንደቂ ኣንስትዮ ክኸውን ምውሳን ወዘተ ዝመሳሰሉ ኣሰራርሓታትን ኣካይዳታትን ንደቂ ኣንስትዮ ድጋፍ ምሃብ ብዝብል ዝፍፀም ዘሎ እዩ። ኣብ ኮለጃት፣ ዩኒቨርስቲታትን ኣብያተ ትምህርተን ወን ንደቂ ኣንስትዮ ፍሉይ ደገፍ ይገበረሉን ብዝብል ምርድዳእ ኣብ ስራዕ ክፍለግዘያት ወፃኢ ተወሳኺ መጠናኸሪ ትምህርቲ ክወሃብን ይግበር እዩ። ብመሰረት ከምዚ ዝመሰለ መትከል ፍሉይ ደገፍ ንደቂ ኣንስትዮ ኣብ መረጃ ኣባላት ቤት ምኽሪ ኣብ 30 - 50% ደቂ ኣንስትዮ ኮይነንሎሞ።

ተሳትፎ ደቂ ኣንስትዮ ኣብ ፓርላማ (ቤት ምኽሪ)፣ መንግስታዊ ትካላት ደቂ ኣንስትዮ ስራሕተን ዝበለፀ ክበድ ንክኸውን ዝገብሩ ዝተፈላለዩ ማሕለኻታት ኣለዉ። ንኣብነት ምስ ናይ ደቂ ኣንስትዮ ማሕበራዊ ናብራ ዘይሰማማዕ ሰዓት ስራሕን ኣኼባን፣ እዋን ኣኼባ ኣብ ስራሕ ሰዓት ጥራሕ ምግባር፣ ግልጋሎት ሰርቪስ ዘይምህላወ፣ እኖታት (ኣዶ) ቆልዑ ዝኾና ቆልዑተን ዝገብሩሉ (መፅንሒ) ዘይምህላወ፣ ኣብቲ ቤት ምኽሪ ዘለዎ ህንፃ ምህላወ ምርግጋዕ ... ወዘተ ዝመሳሰሉ ማሕለኻታት ኣለዉወን። ስለዚ ደቂ ኣንስትዮ ነቲ ዝውሃበን ስራሕ ብውንን ብድልየትን ንክሳተፋሉ ዝሕግዝ ኣሰራርሓታት ክህልዉ ኣለዎም ማለትዮ። ኣብ ኣኼባታት ቤት ምኽሪ ወን እንተኾነ ኣብ ኣዋን ዘተን ምይይጥን ኣብ ጥቕሚ ዝውዕሉ ቃላት ኣብ ሓደ ፆታ (ወዲ ተባዕታይ) ጥራሕ ዘድህቡ እንተኾይኖም እተን ኣባላት ደቂ ኣንስትዮ ማዕረ ከምቶም ደቂ ተባዕትዮ ኣብ ቤት ምኽሪ ንኸይስመዮ ዝገብር እዩ።

ስለዝኾነ እውን ቋንቋታት ቤት ምኽሪ ፆታ ኣብ ግምት ዘእተወ ንክኸውን ውሕሉል ጥንቃቄ ምግባር የድልይ። ብሓፈሻ እንትረኣይ ውዕኢታውነት ስራሕቲ ደቂ ኣንስትዮ ኣባላት ቤት ምኽሪ ክብ ንምባል ኣብ ዝሕግዙ ሜላታት እዞም ዝስዕቡ ከም መጠቓለሊ ሓሳብ ክቕመጡ ይከኣል።

- ወድዓዊ ዝኾኑ ሕቶታት ደቂ ኣንስትዮ ብምፍላይን ባህሪኦም ብምርዳእን ኣብ ምይይጣት ቤት ምኽሪ ንክቐርቡ ምግባር
- ስራሕቲ ቤት ምኽሪ ቀለልትን ክበድትን ኢሉ ዝፈልይ ኣረኣኢያ ብምስባር ደቂ ኣንስትዮ ኣባላት ቤት ምኽሪ ኣብ ኩለን ኮሚቴታትን ማህበራትን እቲ ቤት ምኽሪ ዘለዎ ተሳትፎ ንክዳቢ ምግባር

- ደቂ አንስትዮ አባላት ቤት ምክሪ ኣብ ዘተን ምይይጥን እቲ ቤት ምክሪ ክዛረባሉ ዝክእላ ሜላታትን ባይታታትን ምፍጣር። ነዚውን ክእለት ክርክርን ዘረባን ክፈብዮ ዝክእላሉ ዝተፈላለዩ ስልጠናታት ኣባላት ደቂ አንስትዮ ክረክባ ምግባር።
- ኣብ ደቂ አንስትዮ ዝሰርሑ ማሕበራትን ትካላትን ስጦም ርክብ ንምፍጣር ዘዩቋርፅ ሓበሬታን እዋናዊ ሕቶታት ደቂ አንስትዮን ምርካብ።
- መራካቢ ሓፋሽ ብምጥቃም ሓለዎትን ንጡፍ ተሳታፊይነት ደቂ አንስትዮ ኣበላት ቤት ምክሪ ክብ ንክብል ምግባር።
- ቤት ምክርታት ዝሰርሑሎም መምርሕታትን ኣሰራሓታትን ምፍላጥ ብዝግባእ ምርዳእ ኣብ ጥቕሚ ምውጻልን ስራሕቲ ደቂ አንስትዮ ቤት ምክሪ የዐንቅፉ እዮም ተባሂሎም እንትእመን ድማ ንክልወጡ ወይድማ ንክመሓየሹ ምዕጻር የድልይ።

ተሳትፎ ደቂ አንስትዮ ኣብ ፈጻሚት ስራሕ መንግስቲ (ካቢኔ)፤ ደቂ አንስትዮ ኣብ ስራሕ ፈጻሚት ኣብ ዝተፈላለዩ ብርኪ ሓላፍነት ክሳተፉ ይግባእ። ናብዚ ብርኪ ንምዕባይ ትምህርትን ስልጠናን ኣገዳሲ ኾይኑ ብዝበለፀ ግና ናብ ሓላፍነት ወጪኡን ንምምራሕ ዘክእል ጻርሰ እምነት ክፈብዮ ምግባር ቐልፊ ስራሕ ክኸውን ኣለዎ። ናብዚ ንምብጻሕ ድማ ከምቲ ቅድም ክብል ዝተገለፀ ፍሉይ ደገፍ ዝሓትትን ብብውዳበኣን ነዚ ዘግብር ስራሕ ክሰርሑን ይግባእ። በዚ መሰረት መንግስቲ ክገብርም ዝግባእ ወይድማ ክወስዶም ዝግባእ ስጉምትታት ነዚ ይመስል።

- ኣብ ኣመራርሓ ፈጻሚ ኣካል ካብ ሚኒስትር ጀሚሩ ክሳብ ጣብያ ምምሕዳር ዝሳተፉሉ ኩነታት ምፍጣር። እዚ ኣገባብ ድማ ኣብ ክልልና ኣብ ወረዳታት 30% ፈጻሚ ኣካል ደቂ አንስትዮ ንክኾና ተወሲኑን ኣብ ተግባር ከምዝወጻለን ከም ኣብነት ምውሳድ።
- ናብ ኣመራርሓ ክመፃ ዝግበኣን ደቂ አንስትዮ በቲ ዝረኽበኦ ወፅኢትን ኣብ ውዳበኣን ዝነበረን ንጥፊት ብምርኣይ ንኣመራርሓ ብምሕራይ ስልጠናን ልምድን ክረክባን ምግባር።
- ኣብ ሃገርና ይኹን ኣብ ዓለም ብሉፅ ተሞክሮ ዘለወን መራሕቲ ደቂ አንስትዮ ዝምልከቲ ፅሑፋትን ተሞክሮን ክረክባ ምግባር።

ነዞም ኣገባባት ብምጥቃም ኣብዚ እዋን ኣብ ኣመራርሓ ዘሎ ትሑት ተሳትፎ ደቂ አንስትዮ ንምዕባይ ብቐዳምነት ኣብ ኩሎም ኣካላት ነዚ ንምምሕያሽ ቆራፅነትን ተበግሶን ዘድልይ ምዃኑ ምርዳእ የድልይ። ስለዝኾነ ድማ ማዕርነት ደቂ አንስትዮ ንምትዕርራይ ካብ ፖለቲካዊ ፓርቲ ጀሚሩ ፍሉይ ጠመተ ሂብካ ምስራሕ ካብ መንግስቲ ትፅቢት ይግበር።

መልመዲ 4.2

ነዘም ዝሰዕቡ ሕቶታት ትኽክል እንተኾይኖም 'ሓቂ' ትኽክል እንተዘይኾይኖም ድማ 'ሓሶት' እናበልኩም መልሱ።

- 1 መናእሰይ ሂወቶም ብስምዒት ጥራሕ ምምራሕን ብተፈላለዩ ግዝያዊ ዝኾኑ ረብሓታት ተገዛኒይ ምዃንን ስለዘጋጥሞም ብቐሊሊ ንኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ይቃልዑ።
- 2 ብዛዕባ ሰብኣዊ መሰላት ዝምልከቱ ድንጋጎታት ኣብ ሕገ መንግስቲ ፈዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ኢትዮጵያ ካብ ዓንቀፅ 9 ክሳብ 14 ይርከቡ።
- 3 ሰብኣዊ መሰላት ዝበሃሉ ብምልኡም ኣድማሳዊ ብዝኾነ መልክዑን ብኹለመዳያውን ንኹሉ ዝሓቕፉን ዙርያ ምላሽን እዮም።
- 4 ውድብ ሕሱራት መንግስታት ዓለም ብዛዕባ ሰብኣዊ መሰላት ድንጋጎ ዘውፀኡ ብ1979 ዓ.ም.ፈ እንትኾውን ብ1981 ዓ.ም.ፈ ድማ ናብ ትግብራ ኣትዮም።
- 5 ሰብኣዊ መሰላት ብምልኡም ተደጋገፍትን ዘይነፃፀሉን እንትኾኑ ፈጊሞም ድማ ዘይገሃሱን ዘይድፈሩን እዮም።
- 6 ኩሎም ሰባት ኣብ ቅድሚ ሕጊ ማዕረጎም፣ ብዘርኢ ይኹን ወይድማ ብብሄር፣ ብብሄረሰብ፣ ብሕብሪ፣ ብደታ፣ ብሃይማኖት፣ ብቋንቋ፣ ብፖለቲካዊ ኣተሓሳስባ፣ ብማሕበራዊ መቐቐል፣ ብሃፍቲ፣ ብትውልዲ ወዘተ ኣፈላላይ ኣይግበረሎምን ዝብል ኣብ ሕገ መንግስቲ ፈዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ኢትዮጵያ ዓንቀፅ 35/1-2 ይርከቡ።
- 7 መሰላት ደቂ ኣንስትዮ ብዝምልከት ኣብ ሕገ መንግስቲ ፈዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ኢትዮጵያ ዓንቀፅ 35 ብዘርከብ ይርከቡ።
- 8 ደቂ ኣንስትዮ እኖታት (ኣዶታት) ምዃንን ብሰብኣዊ መሰል ዝረኽቡን ብሕገ መንግስቲ ዝተረጋገፀሉን ፀጋዮ።
- 9 ደቂ ኣንስትዮ ፍሉይ ድጋፍ ንክግበረሉን ነዚ ዝግበረሉን ፍሉይ ድጋፍን ክትትልን ድማ ብግቡእ ክጥቀማሉ ከምዝግባእን ኣብ ሕገ መንግስቲ ፈዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ኢትዮጵያ ዓንቀፅ 35 ብዘርከብ ተገሊፀዮ።
- 10 ደታ ምስ ማሕበራዊ፣ ባህላዊ፣ ሃይማኖታውን ልማዳዊ እምነታትን ተዛሚይም ዝንፀባረቑ ኣተሓሳስባታት እንትኾኑ ደታ ዝበሃል ድማ ስነ ሂወታዊ (ባዮሎጂካዊ) መግለጻዮ።

4.2.3 ግደ መናእሰይ ኣብ ዛዕባታት ስርዓተ ደታ ብዝምልከት

ንጥፈት 4.4

መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ዘዳለዎ ትልሚ ዕብዮትን ትራንስፎርሜሽንን (ካብ 2003 — 2007 ዓ.ም) ካብ ገፅ 132 - 134 ዝርከብ ብዛዕባ ስርዓተ ደታን መናእሰይን ዝምልከቱ ዕሑፋት ትልሚ ኣብ ቤተ መጻሕፍቲ ቤት ትምህርትኹም ከይድኩም

አንብቡ። ዘንብብክምዎውን ተመያየጡሉ። ትልሚ ዕብዮትን ትራንስፎርሜሽንን ብዛዕባ ደቂ አንስትዮ ዘቐመጠም አንፈታትውን አንቢብኩም ተመያየጡሉ። ብመሰረት ዘንብብኩምዎን ዝተመያየጥኩሙሉን ድማ ጠመተ ዝተውሃቦም አንፈታት፣ ቀንዲ ሽቶታትን ስትራተጂታት (ሜላታት) አፈፃፀምን ስርዓተ ምዕባብን መናእሰይን ዝምልከት ተመያየጡሉ። ዝበፃሕኹሙሉ ምርድዳእ ድማ ብዕሉፍ ሒዝኩም ናብ ክፍሊ አቕርቡ።

- ንደቂ አንስትዮ ካብ ዘግልሉ ተግባራት ነፃ ምዃን። ንማዕርነት ዝጥምቱ ሕግታትን ፖሊሲታት ብምርዳእ ነዚ ዘፈፀሙ ትካላትን ውልቀ ሰባትን ምጥያሽ። እዚ ማለት ኣብ ደቂ አንስትዮ አመልኪቶም ዝነበረ ግጥይ ኣተሓሳስባ ንምውጋድ ዝፃለሙ ዓለምለኽ ሕግታት ብፍላይ ብ1979 ዓ.ም.ፈ ኩሎም ንደቂ አንስትዮ ዘግልሉን ዝጎድኡን ተግባራት ምውጋድን ካልኣትን ክርድኡ አለዎም። ኣብ ሃገርና ካብ ሕገ መንግስቲ ጀሚሮም ዘለዉ ሕግታትን ማዕርነት ንምርግጋዕ ዝፃለሙ ፖሊሲታትን ስትራቴጂን ከምኡውን ኣብ ቀረባ እዋን ዝተዳለወ ፓኬጅ ተጠቓምነት ልምዓት ኣብ ምትግባር ክነጥፉ አለዎም።
- ንደቂ አንስትዮ ዘግልሉ ልማዳዊ ተግባራት ዘለዎም ማሕበራውን ፖለቲካውን ኣሉታት ብምፍላጥ ብብደረጃኡ ንክፍትሑ ኣብ ዝገበሩ ስራሕቲ ግንዛብ ምህላው። ነዚ መሰረት ዝገበሩ ስልጠናታት ብምክያድ ኣብ ሙያውን ቴክኒካውን ከምኡውን ፖለቲካዊ ዓቕሚ ብምፍጣር ደቂ አንስትዮ ኣብ ኩሎም ስራሕቲ ተዋፊረን ካብ ደቂ ተባዕትዮ ከምዘይንእሳ ብተግባር ምርግጋዕ ይግባእ።
- መንግስቲ ስርዓተ ምዕባብ ሂሳብ ዝሰርሖም እናተፈፀሙ ዝርከቡን ጉዳያት ክፈልጡን ዘለዎም ጥንካረን ድኽመትን ብምፍላይ ግብእኻ ምፍፃም። ኣብዚ እዋን ብመንግስቲ ይኹን ዘይመንግስታዊ ኣካላት ፍሉይ ጠመተ ተዋሂቡዎ ይርከቡ። ኮይኑ ግና ቦቲ ዝነበረ ማሕበራውን ባህላውን ልምድታት መሰረት ከምቲ ዝድለ ለውጢ ክመዕእ ኣይከኣለን። ነዚ ኣብ ምልዋጥ ድማ ካብ መናእሰይ ብሙያ፣ ብኣተሓሳስባ፣ ኣብ ዝተዋፈረሉ ዓውደ ስራሕን ኣብ ስድራን ዘይሕለል ፃዕሪ ክገብሩ ይግባእ።
- መናእሰይ ኣብ ምጉልባት ስርዓተ ምዕባብ ናይ ማዕርነት፣ ልምዓትን ሰናይ ምምሕዳርን ጉዳያት ብምውዳድ ቕልጡፍ ማሕበራውን ባህላውን ለውጥን ምዕባለን ንክመዕእ ምዕዓር። ኣብዚ ዝሰላጠ መንግስታውን ዘይመንግስታውን ስራሕቲ ስርዓተ ምዕባብ ካብ ትልሚ ጀሚሩ ክሳብ ኣፈፃፀማ ስርዓቱ ሓልዩ ኣብ ምትግባር ተሳትፎኡም ከጠናክሩ ምግባር።
- መናእሰይ ደቂ አንስትዮ ነቶም ኣብ ሕሉፍ ዝነበሩ ምግላል መድልዎን ኣብ ምውጋድ መርኣያን ሞዴልን ናይቲ ቃልሲ ክኾና ከምዘለዎን ምርዳእ ይደሊ። ነዚ ተዋሂብዎን ዘሎ ድርብ ሓላፍነት ማለት ምዕባብን ዜጋውን ብተግባር ምውፃእን ብሕጋዊ መንገዲ ዝተፈጠረለን ባይታ ብኣግባቡ ክጥቀማሉ ይግባእ። ኣብዚ ብፍላይ ክሰርሖኦም ዝግብኡ ጉዳያት እዞም ዝስዕቡ ይርከቡዎም፤
 - ☞ ኣተሓሳስባ ደቂ አንስትዮ ኣብ ምቕያር ዝተፈላለዩ ኣግባባት ማለት ብማእኸናት መራኽብቲ ሓፋሽ፣ ድራማ፣ ስነ ፅሑፍ ወዘተ ሜላታት ብምጥቓም ነቶም ልማዳዊ ተግባራት ንምቕያር ፃዕሪ ምግባር፤
 - ☞ ኣብ ዝተዋፈረሉ ዓውደ ስራሕ ጉዳያት ስርዓተ ምዕባብ ጠመተ ብምግባር ስራሕቶም ዝፍፀሙ ምኻኖም ምክትታልን ምግምጋምን፤

- ☞ ብሙያን ብዖታን ኣመልኪቶም ዝጣየኹ ውዳቢታት ምስታፍን ብቲ ውዳቢ ኣቢልካ ዕላማታት ስርዓተ ዖታ ኣብ ዕልባት ምብጻሕ፤
- ☞ ንስርዓተ ዖታ ምትግባር ዕንቅፋት ወይ ማሕለኻ ዝኾኑ ሕግታትን ኣሰራርሓን እንተሃልዮም ንኸውገዱ ምስ ዝምለከቶም ኣካላት ብሓባር ምስራሕ፤
- ☞ መናእሰይ ደቂ ኣንስትዮ ንስድራ ኣብ ምቕይራን ናይ ባዕለን ናብራ እንትምስርታ ድማ ኣብ ስርዓተ ዖታ ማለት ማዕርነት ኣብ ምርግጋዕ ኣብቲ ዝነብራሉ ሕብረተሰብ መርኣያ ዝኾነ ምንቅስቓስ ምግባር ዝብሉ እዮም፡፡

ዕዮ ጉጅለ 4.4

- ደቂ ኣንስትዮ ኣብ ስልጣን ክንድዝድለይ ብበዝሒ ዘዋለዱ ምክንያት ንምንታይ'ዩ?
- ኣብ ከባቢኹም ንተሳትፎ ደቂ ኣንስትዮ ዕንቅፋት ዝኾኑ እንታይ'ዮም?
- ኣብ ትምህርቲ ዘሎ ተሳትፎ ደቂ ኣንስትዮ ምስ ውዕኢት እንትሓመድ እንታይ ይመስል?
- ኣብ ከባቢኹም ብብሉፅ ስራሕተን መርኣያ ዝኾና ደቂ ኣንስትዮ ኣብነት ብምግባር ምይይጥ ኣካይዱ፡፡
- ስርዓተ ዖታ ኣብ ኩሉ ስራሕቲ መንግስትን ህዝብን ንኸይተኣታተው ማሕለኻ ዝኾኑ ከመይ ዝበሉ ፀገማት'ዮም?
- ሰብኣዊ መሰላት ምስ ሕገ መንግስቲ ኣላሚድካ ግለፅ፡፡
- ስርዓተ ዖታን ዖታን ብዝርዝር ኣብራህርሁ፡፡
- ብመሰረት ሕገ መንግስቲ መሰል ደቂ ኣንስትዮ ዘርዝሩ፡፡
- ማዕርነታዊ መሰል ደቂ ኣንስትዮ ከመይ ትርድእዎ?
- ተፈጥሯዊ መሰል ደቂ ኣንስትዮ ከመይ ትገልፅዎ?
- ኣብ ልዕሊ ደቂ ኣንስትዮ ዝፍፀሙ ተግባራት ሓይልን ምግዳድን ብዝምልከት ብኣብነት ኣረድኡ፡፡
- ናብይ ዖታዊ ድጋፍ ደቂ ኣንስትዮ ንምንታይ የድልይ?
- ግደ መናእሰይ ኣብ ዛዕባታት ስርዓተ ዖታ ኣረድኡ፡፡

4.2.4 ምቁፅፃር መፀገምቲ ማሕበራዊ ኩነታት — ኣብ ሁከትን ዕግርግርን ምርሓቕ

ንጥፈት 4.5

ተምሃሮ ኣብ ትነብሩሉ ከባቢ መነወርቲ ባህርያት ዝተላበሱ ሰባት ኣለዉ ደ? ንኣብነት ኣብ ከባቢ መንበሪ ገዛውቲ ብስርቅን ተመሳሰልቲ ልክስክስ ባህርያት ዝፍለጡ፤ ብዝፍፅምዎ ገበናት ፖ.ሊስ እናኣለሸ ዝኣስሮምን ዝፍትሑን፤ ኣብ እንዳ መስተን ውራይ

እንደዝግበረሎም ከባብታት ባእሲ ዝፈጥሩ፣ ሰላማዊ መነባብሮ ህዝቢ ዝዘርጉ፣ ምስ ጫትን ካልኣት ዕፃት ክሓይኩ ዝውዕሉ፣ ብመስተ ሰኪሮም ሰፈር ዝርብሹ፣ ዒዋሉ እናተብሃሉ ብልምዲ ዝፍለጡ... ከምዚኤም ዝመሳሰሉ ቅጥዕን ስርዓትን ዘይብሎም ዘረግቲ ሰላም ነበርትን ስድራን ኣለዉ ዶ? ወዲንነት ከ እንታይ ማለት'ዩ?

ተምሃሮ ካብ ሁከትን ዕግርግርን ንምርሓቕ ኣብዞም ዝስዕቡ ክልተ መሰረታዊ ጉዳያት ተመያየጡ፡

- ወዲንነት፣ ዕውልና፣ ወልፊ እፃት፣ ምግዳፍ ባህላዊ ፀጋታት (እሴታት) ምስኣን፣ ምዝራፍን ምዕማዕ ኣንስትን (ደቂ ኣንስትዮ)
- ምክልኻል ወዲንነት፣ ዓርሰ ግንዛብ ብምዕባይ ዕዕንቶ መሓዛ ምቅላል፣ ግዘኻ ኣብ ማእኸል መናእሰይ ምሕላፍ፣ ምስ ስድራኻ ኣሳብን ተሞክሮን ምልውዋጥ፡፡

ሀ. ወዲንነት፣ ዕውልናን ሁከትን

ወዲንነት ማለት ህፃናት ካብ ስድራ፣ ማሕበረሰብ፣ ቤት-ትምህርቲ፣ መንግስቲ ስርዓት ቁዕዕርን ክትትልን ወፃኢ ብምዃን ሂደቶም ቅጥዒ ብዘይብሉን ስርዓትን ሕግን ብዝጎደሎ ኣገባብ እንትመርሑ፣ ካብዚ ሓሊፎም ሰላማዊ መነባብሮ ካልኣት ሰባት ዝርብሹን ንባዕሎም ውን በካናታት ዝኾኑ ደቂ ጎደና ማለት'ዩ፡፡ ህፃናት ናብ ከምዚ ዓይነት ስርዓት ዝሰዓነን ቅጥዒ ዘይብሉን ብኹን ናብራ ሂወት ዝበዕሉሉ መንገዲ (ኩነታት) ብዝተፈላለዩ ምክንያታት ዝግለፁ ኾይኖም ብፍላይ ድማ እዞም ዝስዕቡ ይርከብዎም፡፡

- ካብ ወለዲ ይግበረሎም ዝነበረ ክትትልን ምክርን ብምንኣሱ ብግዝያዊ ስምዒት ተዓሽዮም ናብዚ ሂወት ክኣትዉ ይክእሉ፡፡
- ካብ ወለዲ ዝግበር መቐፃዕትን ተደጋጋሚ ሃናዓይ ዘይኮነ ፀርፍን ምንኣስን ንስድርኦም ፀለኦም ሰላም ዝረክቡ መሲልዎም ካብ ስድርኦም ሃዲሞም ናብ ጎደናን ወዲንነትን ይኣትዉ፡፡
- ኣብ ቤት-ትምህርቲ ዝግበረሎም ቁዕዕር ትሑት እንትኸውንን ኣባይ ከምዝውዕሉ ወለዲ ዘይፈልጡን ኣብ ቤት-ትምህርቲ ይውዕሉ ኢሎም ስለዝሓስቡን ኣብዚ መዳይ ክፍተት ስለዝፍጠር፡፡
- ብመሓዙት ተደፋፊእኻ ናብ ዕውልና ምእታው፡፡ ብፍላይ ናብ ፅርግያ ወፂኦም ብዝረክቡሎ ሳንቲም ተዓሽዮም ነዚ ተግባር ዕቡቕ ጌሮም ብምውሳድ፡፡

በዚ መንገዲ ናብ ወዲንነት ዝኣትዉ ህፃናት ሂደቶም ንምምራሕ ስለዘይክእሉ ናብ ስርቂ፣ ምትላልን ካልኣት ገበናትን ዝተቐጻልዑ ስለዝኸውን ብኣብዝሓ ንማእሰርቲ ይቃልዑን ይሳጥሑን፡፡ ስለዚ ህፃናት፣ ሰገናትን መናእሰይን ካብ ከምዚ ዝመሰለ መስክሕ ወዲንነት ንምንጋፍ ዝዓለመ ቅድመ ምድላዎት ክግበር ኣለዎ፡፡ ነዚ ንምትግባር ድማ ማሕበራውን ስነልቦናውን ኣገባብ ጠመተ ክወሃቡ ይግባእ፡፡ ስለዚ ወዲንነት ንሕብረተሰብ ዝጎድእን ንመናእሰይ ድማ ናብ ሕማቕ ዝኾነ ጎዳኢ ተግባራት ዘዋፍርን (ዝመርሕን) መነወራይ ተግባር ስለዝኾነ ብወገን መንግስቲ፣ ሕብረተሰብን ስድራን ከምኡ ውን ዘይመንግስታውን ሃይማኖታውን ትካላት ጉቡእ ቆላሕታ ክህብዎ ዝግባእ እዩ፡፡ እሞ ተምሃሮ ወድኒነት ንምክልኻል እንታይ ዓይነት ስጉምታታት ክውሰዱ ይክእሉ ኢልኩም ትሓስቡ? ወዲንነት ከመይ ይውገድ? ኣብ ክፍሊ ተመያየጡሉ፡፡

ለ. ብዝተፈላላዩ ኣካላት ወዲንነት ንምክልኻል ክውሰዱ ዝግበኡም ስጉምታታት

- 1 ብመዳይ ኣስተምህሮ /ምልዕዓልን ጎስጓስን፣ኣብ ምፍራይ ይኹን ምጥቃም መዐወኒ እፃት ብቐጥታ ይኹን ብተዘዋዋሪ ዝሳተፉ ወገናት ውዕኢት መዐወኒ እፃት ኣብ ኣጠቓላሊ ሃገር ዘስዕቦ ጉድኣት ብግቡእ ተገንዚቦም ካብቲ ተግባር ዝርሕቑሉ ንተከታተልቲ ኣስተምህሮታት ዝርከቡሉ ኣሰራርሓ ምዝርጋሕ፤
 - ኣብ ስርዓተ ትምህርቲ ምትእትታው፤
 - ኣብ ፕሮግራማት ሬድዮ፣ ጋዜጣ፣ ቴሌቪዥን ምቅላሕ፤
 - ኣብ ህዝባውን ሃይማኖታውን ክብረ በዓላት ምልዕዓል ወዘተ መፍትሕታት'ዮም።
- 2 ዝተፈላላዩ ማእኸላት መዘናግዒ መናእሰይ ክስፋፍሑ ምግባር፤
- 3 ብወዲንነት ዝተፀመዱ ወገናት ህይወቶም ናብ ዝሓሸ ኩነታት ንምምላስ ናይ ኣመራርሓን ግልጋሎት ምክርን ዘረከቡሉ ማእኸል ምጥያሽ፤
- 4 ኣብ ምፍራይን ምዝውዋርን መዐወኒ እፃት ዝሳተፉ ውልቀሰባት ወይ ድማ ጉጀለታት ጥቡቕ ክትትል እንናተገበሎም ሕጋዊ ስጉምቲ ክውሰደሎም ምግባር።

ሐ. ወዲንነት ንምክልኻል ብደረጃ ስድራ ክውሰዱ ዝግብኡም ስጉምታታት፤

- ወለዲ ንደቆም ትምህርቶም ብግቡእ ክከታተሉ ቤተሰባዊ ፍቕርን ክንክንን ክይተፈለዩም ንክፋቡዩ ኣድላይ ኩሉ ምፍፃም - ብፍላይ ንህፃናት ፍቕሪ ምሃብ።
- ኣሓቱን ኣሕዋቱን ንዕኡ ሲዒቦም ናብ ጎደና ክይወፁ ፍልፍል እቶት ስድራ ምጥንኻር - ድኽነትን ትሑት ኢኮኖሚያዊ መነባብርን ምውጋድ።
- በብደረጃኡ ዘለዉ ሓለፍነትን ወለድን ዓለምለኻውን ሃገራውን ሕግታትን ድንጋገታትን ብግቡእ ክፈልጡ ምግባር።
- ስድራ ክም ቁጣባዊ ዓቕሙ መጢኑን ኣረሓኪቱን ክወልድ ክተባባዕ ምግባር።
- ህፃናት እንትጋወዩ /እንተጥፍኩ/ ኣካላዊ መግረፍቲ፣ ምብራር፣ ምስንግ ወዘተ ጌጋ ምኳኑ ፈለጦም ክኣረሙ ምምሃር።
- ብቐጠባዊ ፀገም ምክንያት ኣብ ንግዲ /ሽጋራ፣ ጋዜጣ፣ ቆሎ ወዘተ/ ተዋፊሮም ዝሰርሑ ህፃናት ጎና ጎኒ ስርሖም ትምህርቶምን ክከታተሉ ምሕጋዝ ግቡእ ክትትል ቁፅፅርን ምክያድ።

መ. ኣካላት መክበርቲ ሕጊ ክወስድዎ ዝግብኡም ስጉምታታት

ከም መሓውር ስርዓት መንግስቲ ብደረጃ ኣካላት መክበርቲ ሕጊ ክውሰዱ ዝግብኡም ስጉምታታት'ውን ኣለዉ። ካብዚኡም ንኣብነት ፀጥታ ንፖሊስን ካብ ሕብረተሰብ ክፋል ሓደ ኣካልን ብፀጥታን መዳይ ብዝምልከት ብመንግስቲ ዝተውሃበ ሓላፍነት ተግባርን ኣብ ህፃናት ኣተኣላልያ ዓብይ ተራ ኣለዎ። ፖሊስ ብዘለዎ ሙያዊ ግቡእ ጠንቂ

ማሕበራዊ መነባብሮ ክከላኸልን ክቆፃፀርን ይግባእ።

- ህፃናት አካላዊ፣ አእምሮአውን ምታውን መግረፍትን መጥቃዕትን ከይበፅሑም ፖሊስ ክከላኸለሎም ይግባእ፤
- ህፃናት ናብ ጎደና ከይወፁ ኣብያተ ትምህርቲ ምስ ስድራ ብምምኽኻር ኩሉ ኣድላይ ጥንቃቄ ክገብሩን ምኽራ ብተኸታታሊ ምሃብን፡፡

ሰ. ኣድማስ ግንዛብ ሕብረተሰብ ንክሰፍሕ ክውሰዱ ዝግብኦም ስጉምትታት፡

ተምሃሮ ወዲንነት ንምክልኻል ኣድማስ ግንዛብ ሕብረተሰብ ክሰፍሕ ኣለዎ። እዚ ብኸመይ ኣገባብ ክኸውን ይኸእል? ዝብል ሕቶ ክትመያየጡሉ ይግባእ። ስለዚ ካብዚ ብተወሳኺ ኣድማስ ግንዛብ ሕብረተሰብ ክሰፍሕ ዝስዕቡ ስጉምትታት ክውሰዱ ይግባእ።

- ብዝተፈላላዩ ግዑደ መፅናዕቲ፣ ወርክሾፕ፣ ሰሚናራትን ማእኸናት መራኽቢ ሓፋሽን ኣቢሉ ንሕብረተሰብ ብሃዕባ ጥዑም ህይወት ህፃናት ብሓፈሻ ግንዛብ ክረኽቡ ኣስተምህሮ ምሃብ እቲ ቕንዲ ኣማራጺ ሚላ መከላከሊ እዩ።
- ምስ ወለዶም ብዝረብሕን ብዘይረብሕን ጥፍኣትን ጌጋን ፅልእን ዝወፁ ህፃናት ጎረቤት ዘመድ ናይ ከባቢ ሕብረተሰብ ክፃርቆምን ንክልቲኦም ብምምኽኻር ተሰማሚዖም ክክብሩን ምግባር።
- ህፃናት ብፍላይ ብዘይምፍላጥ ንዝፍፅምዎ ወይድማ ዘጥፍእዎ ነገር ክነፅጎምን ክንርሕቕምን ከምኡውን ሪኢና ከምዘይረኣና ክንሓልፎም ይገብሩን። ይግዳስ ጌጋ ምዳኑ ብምርኣይ ክንእርጥምን ክነርድኦምን ይግባእ።

እሞ ተምሃሮ እዞም መዐወኒ ዝበሃሉ እዓት ፈሊኹም ፈሊጥኩምዎም ዶ? መዐወኒ እዓት ዝበሃሉ ሰባት ብዝተፈላላዩ መበገስታት ተፈጥሯዊ ከምኡውን ሒዞምዎም ዝፃብዩ ስነ ኣእምሮአዊ፣ ስሚዒትን ግንዛብን ብግዝያውነት ንምርዋይ ኣብ ጭቡጥ መንነት ዘይተደረኸ ስምዒታዊ ዓለም ንምፍጣር ዝጥቀሙሎም ተፈጥሮአውን ሰብ ሰራሕን ፍርያት እዮም። መዐወኒ እዓት ይኹን ኣልኮል ናይ ሓንቲ ሃገር መፃኢ ዕድልን ተስፋን ንዝኾነ መንእሰይ ወለዶ ዘጥቅዑ ወልፊ ብምኳኖም ናይዚኦም ፍርያትን ዝውውርን ብዝምልከት ጥቡቕ ቁፅፅር ምክያድ ናይ ኩሉ ዜጋ ሓላፍነት ክኸውን ይግባእ። ጫት፣ ሓሺሽ፣ ኣልኮል መስተ፣ ስርቂ፣ ጉሕለት፣ ሕማቕ ስነምግባር ወዘተ ንመዐወኒ መንቀሊ ዝኾኑ እዓት እዮም። መንእሰይ ወለዶ ብምኽንያት ዕድመ ብዝፍጠሩ ኣካላዊ፣ ስነ ኣእምሮአውን ማሕበራውን ለውጥታት ሓደሽቲ ነገራት ናይ ምፍላጥን ምፍታንን ተበግሶ ስለዝፃቡ በዚ ምክንያት ንሓደገኛ ወልፍታት ናይ ምቅላዕ ሓድግኡ ሰፊሕ እዩ። ነዚ ኩነታት ዝለዓለ ኣስተዋዕኔ ዝገብር ብፍላይ ብብዙሕ መዳይ ምስ መሓዛ ንምምስሳል ብዝግበር ምንቅስቃስ እዩ።

ተምሃሮ እዞም መዐወኒ እዓት ኣብ ስነ ኣእምሮን ስነ ልቦናን ከምኡውን ኣካላውን ማሕበራውን ፀገማት ይፈጥሩ ምኳኖም ተማሃርኩም ኢኹም። ካብዚ ሓሳብ ተበጊስኩም እዞም ኣእምሮ ዝትንክፉን ዝጎድኡን እዓት እንታይ ሓባራዊ ባህርያት ኣለውዎም ኢልኩም ትሓስቡ? ስለዚ ሓበራዊ ባህርያት እዞም ኣእምሮ ዝነኸኡን ዝጎድኡን እዓት ዝስዕቡዮም፤

- 1 ኩሎም ሓንጎል ይትንከፉ።

- 2 ግዝያዊ ዝኾነ ለውጥታት ስርዓተ ነርቭን ስነ ኣእምሮን የስዕቡ። ኣብነት ናይ ንቕሓት፣ ግንዛቤ፣ ናይ ኣካልን ኣእምሮን ለውጥታትን ምዝባዕን የሰዕቡ።
- 3 ፈለግ ናይ ደስ ዝብል ስምዒት ይፈጥሩ። እዚውን ነቲ ደስ ዘይብል ስምዒት የወግዱ።
- 4 ተጠቃማይ መጠን ዝወሰደ እፅ ካብ ግዘ ናብ ግዘ ንክውስኽ የገድድዎ።
- 5 በብመዓልቲ ናይ ምውሳድ ልማድ የስዕቡ። ብዝተወሰነ መጠን ዝርከብ ርውየት ስምዒት ንምምጻእ በብግዚኡ ናይ ዝውሳድ መጠን እፅ /ኣልኮል/ ምውሳኽ ማለት እዩ።
- 6 ነንዊሕ እዋን ክትጥቀም ድሕሪ ምፅናሕ ኣብ ሓደ እዋን ምውሳድ ጠጠው እንተይሉ ዝተፈላለየ ሕማቅ ነገራት የሕሱብ። ኣብነት ኣብ ክፋት ሰብነት ዘይምርግጋእ ስምዒት፣ ምድንጋፅ፣ ምንቅጥቃጥ ኢድ እዮም።
- 7 በብመዓልቲ ንነዊሕ እዋን ምውሳድ ናይ ኣእምሮን ኣካላን ሕማም የስዕቡ።

ተምሃሮ ሰባት መዐወኒ እፃት ሰለምንታይ ይጥቀሙ ኢልኩም ሓቲትኩም ዶ ትፈልጡ? እምበኣርከስ እዞም ዝስዕቡ ዝተወሰኑ ምኽንያታት ምጥቃስ ይከኣልዮ።

- ውረድ ደይብ ህይወት ምቁጃም ዘይምኽኣል፣
- ስምዒት ዘይምርግጋእ፣
- ምስፍሕፋሕ ፀረ ማሕበረሰባዊ ፀባይ /ግጉያት ህፃናት፣
- ምንቁልቋል ስምዒትን ተስፋ ምቕራፅን፣
- ካብ ካልእ ብምልማድ /ብምምሃር፣
- ዓልየታዊ መበገስታት (ጀነቲካዊ) እንትህልውዎ።

ተምሃሮ እዞም ወዲናት ዝበሃሉ ዝተፈላለዩ ወልፍታትን መነወሪ ስነ ምግባራትን ኣለዎም ካብ በልና ንምጂኑ ወልፊ እንታይ ሳዕቤን ኣለዎ ዝብል ምርኣይ ኣገዳስነት ኣለዎ።

ረ. ሳዕቤናት ወልፊ እፅ ንምርዳእ ዝስዕቡ ርእዮ፤

- 1 **ፀገም ጥዕና የስዕብ፤**
 - ዝተፈላለዩ ሓደጋን ጉድኣትን
 - ዝተፈላለዩ ኣካላዊ ሕማማት ኣብነት ሕማም ፀላም ከብዲ ትገሰር
 - ኣብ ጥንሲ ዘብፀሐ ጉድኣት
- 2 **ኣብ ልዕሊ ኣእምሮ ዓብዩ ፀገም የስዕብ፤**
 - የዕቡድብድ፣ የሕውኽ፣ የገራጭው፣ ቅሳነት የስእን፣ ዘይናትካ ክትምነይ ይገብር ወዘተ።
 - ምጥቃም ክቋረፅ እንተሎ ዝመፅእ ቀሊልን ከቢድን ሽግር
- 3 **ኢኮኖሚያዊ ፀገም ይፈጥር።**
 - ዝሰርሕ ሓይሊ ሰብ ምስኣን
 - ንግልጋሎት ጥዕናን ማሕበራዊ ፀገማትን ዝወፅእ ገንዘብ ይንሀር

- ብምክንያት ገበንን ረብሻን ኣብ ልዕሊ ንብረት ዝበፀሕ ጉድኣት ይውስኽ
- ብምክንያት ዝውውር እፃት ኣብ ትሕቲ ቁፅፅር ሕጊ ምእታው
- ብሓደጋን ካልኦት ፀጋማትን ካብ ስራሕ ብምትራፍ ዘስዕሩ ይውስኽ
- ጉጀለ ገበናኛታት ብዘካይድዎ ዘይህጋዊ ዝውውር እፅን ብዝረከብዎ ትርፍን ኣብ ሃገራዊ ኢኮኖሚ ዝበፀሕ ጉድኣት ይበዝሕ

4 ማሕበራዊ ፀገማት

- ሓዳር ምብታን ቤተሰብ ንደና ተማሓዳደርነት የጋፍሕ
- ስራሕ ስእነት የስዕብ
- ረብሻን ዕግርግርን የንግስ
- ገበን ምትላል፣ አገዲድካ ምድፋርን ካልኦት ሓደጋታትን የስዕብ

ሰለዝኾነ መናእሰይ ነዞም ስዕቡ መሰረታዊ ነጥብታት ኣቃልቦ ሂቦም ካብ ወልፍን መዐወኒ እፃትን ዓርሶም ክከላኸሉ ይግባእ።

- 1 መዐወኒ እፃት፣ ኣልኮልን ሽጋራን ኣብ ልዕሊ ኣተሓሳስባን ስምዒትን ዘስዕብዎ ምዝባዕ፣ ሚዛን እኡምሮ ጉድኣት ኣካልን ብምቅላፅ ንኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ሓዊሱ ንዝተፈላላዩ ከበድቲ ጥዕናዊ ፀገማት ኢሉውን ንሞት የሳጥሑ።
- 2 ወልፊ መዐወኒ እፃትን ኣልኮልን ንምርዋይ ዘድሊ ገንዘብ ንምምላእ ኣብ ገበን ስርቂ ብምስታፍ ጉድኣት ህይወት ሰብን ንብረትን ይመፅእ
- 3 ወልፊ መዐወኒ እፃትን ኣልኮልን ንምምላእ ዝጠፍኦ ግዘ ኣብ ትምህርቲን ቁጣባዊ ልምዓትን ክውዕል ዝግባእ ክቡር ግዘ ክባከን ከምዝገብር ብምፍላጥ መናእሰይ ካብ መዐወኒ እፃትን ኣልኮልን ካብ ምጥቃምን ምውላፍን ዓርሶም ክከላኸሉ ይግባእ።

ንጥፈት 4.6

- 1 እንታይነት ወዲንነት፣ ዕውልና፣ ወልፊ፣ እፃት፣ ባህላዊ ፀጋታት ምስኣን፣ ምዕማፅን ምዝራፍን ደቂ ኣንስትዮ ... ተመያየጡሉ። ብዝርዝር ኣረድኡ።
- 2 ኣብ ምክልኻል ወዲንነት፣ ዓርሰ ግንዛብ ብምዕባይ ፅፅንቶ መሓዛ ምቅላል፣ ግዘኻ ኣብ ማእኸል መናእሰይ ምሕላፍ፣ ምስ ስድራኻ ሓሳብን ተሞክሮን ምልውዋጥ ወዘተ ተመያየጡሉ። ብዝርዝር ኣረድኡ።
- 3 ኣብ ከባቢኹም ዝርከብ ባህርያት ወዲንነት ዘርዝር።
- 4 ወዲንነትን ሁከትን ንምክልኻል ክውሰዱ ዝግብኦም ስጉምትታት ኣረድኡ። ... ብደረጃ ስድራ ክውሰዱ ዝግብኦም ስጉምትታት ተመያየጡሉ። ብዝርዝር ኣረድኡ።
- 5 ግንዛብ ማሕበረሰብ ንክሰፍሕ እንታይ ይገበር ትብል?
- 6 ሳዕቤናትን ፅልዎታትን ውልፊ እፃት ብዝርዝር ኣረድኡ።

ዕዮ ጉጅለ 4.5

- ኣብ ጎደና ተመሓደርትን ጎደና ሓደርትን እንታይ ኣፈላላይ ኣሎ? ብኣብነት ግለፁ።
- ኣብ ከባቢና ንህፃናት ፀገም ዝፈጥሩን ወልፊ ዘትሕዙን እፃት ኣለዉ ዶ? ብኸመይ ኣገባብ ንምቁፅፃር ይክኣል?
- ጥፍኣት ንዝፍፅሙ ህፃናት ዝውሰድ ስጉምቲ ከመይ ዝመሰለ ክኸውን ኣለዎ? ኣብ ቤት ህንፃት ምስ ዓበይቲ ብሓባር ክእሰሩ ምግባር ዘለዎ ኣለታ ብኣብነት ኣደጊፍኩም ተመያየጡ።
- መዐወኒ እፃት ኣብ ምቁፅፃር ዘሎ ንጥፊት እንታይ ይመስል? እንታይ ክግበር ኣለዎ?
- ወዲንነት ንምክልኻል ብህዝብን መንግስትን ክግበር ዝግበኦ ፃዕሪ ኣረድእ።

መልመዲ 4.3

ዝም ዝስዕቡ ሕቶታት ግልፂ፣ ቅነ-ፅን ትኽክለኛ ዝኾኑን ዘየማትኡን መልስታት ሃቡ።

- 1 ሰብኣዊ መሰላት እንታይ ማለትዩ?
- 2 ሰለስተ መግለፅታት ባህርያት ሰብኣዊ መሰላት ግለፁ።
- 3 ሰብኣዊ መሰላት ዝበሃሉ እንታይዮም? ብዝርዝር ግለፁ።
- 4 ያታን ስርዓተ ያታን እንታይ ማለት ከምዝኾኑ ኣረድኡ፣ ግለፁ።
- 5 ዓንቀፅ 25 ሕገ መንግስቲ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ኢትዮጵያ እንታይ ይብል?
- 6 ዓንቀፅ 35 ሕገ መንግስቲ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ኢትዮጵያ ብዛዕባ መሰላት ደቂ ኣንስትዮ እንታይ ይብል
- 7 ወዲንነት ንምክልኻል ብተፈላለዩ ኣካላት ክውሰዱ ዝግብኦም ስጉምትታት እንታይዮም?
- 8 ወዲንነት ንምክልኻል ብደረጃ ስድራ ክውሰዱ ዝግብኦም ስጉምትታት ግለፁ።
- 9 ኣእምሮ ዝነኽኡን ዝጎድኡን እፃት ዘለዎም ሓባራዊ ባህርያት ግለፁ።
- 10 ብዋናነት ኣርባዕተ ሳዕቤናት ወልፊ (ሱስ) እፅ ብዝምልከት ብዝርዝር ግለፁ።

4.3 ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለምን ለላውነትን (ግሎባላይዜሽን)

4.3.1 ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም (ው.ሕ.መ.ዓ)

ተምሃሮ ብዛዕባ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ሰሚዕኹም ዶ ትፈልጡ? ኣብ መወዳኢታ ካልኣይ ኩናት ዓለም ዝነበረ ዓለምለኽ ኩነታት እንታይ ይመስል ነይሩ? ሓይልታት ኣክሲስ ኣብ ኩናት ካልኣይ ዓለም ተሳዒረን። ጀርመን ኣብ ትሕቲ ምምሕዳር ሓይልታት ሶቭየት ሕብረትን ኣሜሪካን ወዲቐ። ሃገራት ሓይልታት ምሕዝነት ኩናት ዓለም ዝበሃል ዳግማይ ንኸይለዓል ሰላምን ድሕንነትን ከምኡውን ምትሕብባርን ኣጋርነትን ማእኸል ዝገበሩ ውዕላት ይፈራረሙ ነይሮም። ድሕሪ ቀዳማይ ኩናት ዓለም ሊግ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ዘበሃል ተጣይኹ ነይሩ። ይኹን ደኣምበር ለማስ ስለዝነበረ ኩናት ዓለም እንትውላዕ ምስ ሓይልታት ኣክሲስ ንምዝርራብ ዘኸእል ዓቕሚን ድልውነትን ኣይነበርን። ስለዚ ካልኣይ ኩናት ዓለም እንትዝበም ሓይልታት ምሕዝነት ኣብ ድኽመት ሊግ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ትምህርቲ ወሲዱ እዩ። ኩለን ኣባላት ሓይልታት ምሕዝነት ናብዚ ጉባኤ ምስረታ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ክሳተፋ ተዓዲመን ነይረን።

ስለዚ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም (ው.ሕ.መ.ዓ) ኣብ መወዳኢታ ካልኣይ ኩናት ዓለም ዝተጣየሽ ዓለምለኽ ትካል እዩ። ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ንክጣየሽ መረሕቲ ሃገራት ሓይልታት ምሕዝነት ዝኾኑ ኣሜሪካ፣ እንግሊዝን ፈረንሳይን ኣብ ጉባኤ ቴህራን ብ1943 ዓ.ም.ፈ እዮም ወሲኖም። መመስረቲ ጉባኤ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ኣብ ወርሒ ሚያዝያ ክሳብ ሰነ 1945 ዓ.ም.ፈ ኣብ ከተማ ሳንፍራንሲስኮ (ኣሜሪካ) እዩ ተኻይዱ። ሃፍትታትን ምሉእ ንብረትን ሊግ ሕብረት መንግስታት ዓለም ዝነበረ ድማ ናብዚ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ክዘውር (ክመሓለፍ) ተገይሩ። ኣብዚ እዋን ምስረታ ቻርተር ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ዝፈረመ ሃገራት በዝሒ ሓምሳን ሓደ እዮም ነይሮም። ኣብዚ ሕዚ እዋን ኣባላት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም 192 ሃገራት እዮን። መቐመጢ ማእኸል ዋና ቤት ዕሕፈት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ኣብ ሃገረ ሕቡራት መንግስታት ኣሜሪካ እትርከብ ከተማ ኒውዮርክ እያ።

ኣብ ዕላማ ምጥያሽ ውድብ መንግስታት ዓለም እዞም ዝስዕቡዮም፤

- ዓለምለኽ ሰላምን ድሕንነትን ምርግጋዕ
- ስግኣታት ሰላምን ንምውጋድን ወተሃደራዊ ወራራት ንምእላይን ምትሕብባር

- ኣብ ሞንጎ ኣባላት ሃገራት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ሕውነታዊ ዝምድና ምምስራት
- ብዘይዝኾነ ዓይነት ኣፈላላይ ዘርኢ፣ ምታ፣ ቋንቋን ሃይማኖትን ሰብኣዊ መሰላት ምክባር
- ኢኮኖሚያዊ፣ ማሕበራዊ፣ ባህላውን ሰብኣውን ፀገማት ንምእላይን ንምቅላልን ዓለምለኽ ሕብረትን ምትሕብባርን ምስጋን

ኣብዚ ሕዚ እዋን ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ዓበይቲ ዕማማት ኣለውዎ። ካብዚኦም ውሽጢ ኣብ ሞንጎ ሃገራት ዘለዉ ኩነትን ውግኣትን፣ ኣብ ውሽጢ ሃገራት ዘለዉ ኩነት ሕድሕድ፣ ዓለምለኽ ኢኮኖሚያዊ ኩነታት፣ ድኽነት ንምንካይ ዝግበሩ ባዕርታት ልምዓትን ዕብዮትን ሃገራትን፣ ኢኮኖሚያውን ማሕበራውን ምትሕግጋዝ ሃገራት፣ ብመዳይ ሳይንስን ቴክኖሎጂ ከምኡ'ውን ትምህርትን ባህልን ጥዕናን ወዘተ ዝምልከቱ ጉዳያት ብውነ ይርእዩ። ይውስኑ።

ስለዚ ኣብዚ ሕዚ እዋን ኣብ ሓፈሻዊ ጉባኤ መራሕቲ ሃገራት ብደረጃ ዓለም ኣብ ኩለን ሃገራት ድኽነት ንምንካይ ዝዓለመ መደብ ኣብ ምትግባር ይርከቡ'ለዉ። ድኽነት ካብ ዓለም ንምውጋድ ዝዓለመን ብመረሕቲ ኣባል ሃገራት ዝተወሰነን መደብ “ሽቶ ልምዓት ሚሊንዮም” ተባሂሉ ይፍለጥ። እዚ ሽቶ ልምዓት ሚሊንዮም ዝበሃል “ሽሞንተ ዕላማታት” ዘለውዎ ሽይኖም ዝርዝር ኣፈፃፀማ እንትርኣይ ግና ብዙሕ ዓበይቲ መደባት ዝሓዙን ክሳብ 2015 ዓ.ም.ፈ ክትግበሩ ብዝበል ዝተሓንፀፀ እዮም።

ዕላማታት “ሽቶ ልምዓት ሚሊንዮም” ውድሕ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ዝስዕቡ'ዮም፡

- ኣብ ሕድ ሕድ ሃገር ዘሎ ድኽነት ብፍርቂ ምንካይ፣
- ሞት ህፃናት ካብቲ ዘሎ ብኸልተ ኢድ ምንካይ፣
- ሞት ኣዴታት ብሰለሰተ ኢድ ምንካይ፣
- ቀዳማይ ብርኪ ትምህርቲ ንኹሉ ዜጋ ምብፃሕ፣
- ማዕርነት ደቂ ኣንስትዮ ኣብ ኩሎም መደባት ልምዓት ምርግጋዕ፣
- ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ፣ ሕማም ዓሶን ካልኦት ተላብድቲ ሕማማትን ምውጋድ፣
- ኣብ ክባቢ ሓለዎ ብዘላቕነት ክንክን ምግባር፣
- ኣብ ሞንጎ ሃገራት ዘሎ ልምዓት ንምጥንኻር ስጡም ምሕዝነት ምፍጣር።

ሽቶ ልምዓት ሚሊንዮም ብሓፈሽኡ ሽሞንተ ዕላማታት ሓዘ ኣብ ትሕቲኦም ድማ ዓሰርተ ሽሞንተ ሽቶታት ዘለዉዎ ሽይኑ ካብዚ ብተወሳኺ ኣርብዓን ሽሞንተ መዕቀንታት ልምዓት ይርከቡዎ።

መሓውርን ቀንዲ ትካላትን ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም

ስእሊ. 4.3፡ አርማ ሕቡራት መንግስታት ዓለም

ሰንደቅ ዓላማ፡ አርማን ቤት ዕሕፊትን ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም፤ መሓውርን ቀንዲ ትካላትን ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ብዝምልከት ሓሙሽተ ወሰንቲ ዝኾኑ መሰረታዊ ውዳበታት መሓውርን ትካላትን ሕቡራት መንግስታት ዓለም ኣለዉ። እዚኦም ድማ ዝስዕቡዮም፤ ሓፊሻዊ ጉባኤ፤ ቤት ምክሪ ፀጥታ፤ ቤት ዕሕፊት፤ ዓለምለኽ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፤ ከምኡውን ቤት ምክሪ ኢኮኖሚን ማሕበራውን ጉዳያት ዝበሃሉዮም።

ስእሊ. 4.4፡ ሰንደቅ ዓላማ ው.ሕ.መ.ዓለም

ሓፊሻዊ ጉባኤ፤ እዚ ኩለን ኣባል ሃገራት ተራኪቦን ውሳኔ ዝህበሉ ላዕላይ ኣመራርሓ እዩ። ነዚ ንምክያድ ስሩዕ እዋን ዝንፀረሉን ነዚ ዝመርሕ ካብቶም ኣባላት ዝምረፅ ፕረዚዳንት ብምክያድ ይኸውን። ኣብዚ እዋን ኩለን ኣባላት ሓፂር ፀብዓብ ንክቕርባ ይግበር እዩ። ኣብዚ ጉባኤ ኩለን ሃገራት ማዕረ ድምዒ ኣለዉን። ኣብዚ ዝውሰን ውሳኔ ናይቲ ውድብ ዝለዓለ ውሳኔ ኾይኑ ብቶም ዝምልከቶም ክፍልታት ይትግበር።

ሓፊሻዊ ጉባኤ፡ እዚ ኩለን ኣባል ሃገራት ተ ራኪቦን ዓበይቲ ውሳኔታት ዝህባሉ/ ዘሕልፋሉ ላዕላይ ኣመራርሓ እዩ። ነዚ ንምክያድ ስሩዕ እዋን ዝንፀረሉን ነዚ ዝመርሕ ካብቶም ኣባላት ዝምረፅ ፕረዚዳንት ብምክያድ ይኸውን። ኣብዚ እዋን ኩለን ኣባላት ሓፂር ፀብዓብ ንክቕርባ ይግበር እዩ። ኣብዚ ጉባኤ ኩለን ሃገራት ማዕረ ድምዒ ኣለዉን። ኣብዚ ዝውሰን ውሳኔ ናይቲ ውድብ ሓፊሻዊ ጉባኤ፤ እዚ ኩለን ኣባል ሃገራት ተራኪቦን ውሳኔ ዝህበሉ ላዕላይ ኣመራርሓ እዩ። ነዚ ንምክያድ ስሩዕ እዋን ዝንፀረሉን ነዚ ዝመርሕ ካብቶም ኣባላት ዝምረፅ ፕረዚዳንት ብምክያድ ይኸውን። ኣብዚ እዋን ኩለን ኣባላት ሓፂር ፀብዓብ ንክቕርባ ይግበር እዩ። ኣብዚ ጉባኤ ኩለን ሃገራት ማዕረ ድምዒ ኣለዉን። ኣብዚ ዝውሰን ውሳኔ ናይቲ ውድብ።

ስእሊ. 4.5፡ ቤት ዕሕፊት ው.ሕ.መ.ዓለም

ቤት ምክሪ ፀጥታ፡ እዚ ደሕንነት፤ ሰላምን ፀጥታን ሃገራዊ ኣብ ምክትታልን ውሳኔ ምሃብን ነጢፉ ዝሰርሕ እዩ። ኣብዚ ካውንስል 15 ኣባላት ዘለውዎ እንትኾን ካብዚኦም እቶም 5 ብቀዋምነት ዝተረፉ 10 ድማ ብብዝሒኡ ዝለዋወጡ ኣባላት እዮም። እቶም 5 ብቀዋምነት ዝተወከሉ ቻይና፤ ፈረንሳይ፤ ሩሲያ፤ እንግሊዝን ኣሜሪካን እዮም። እዞን ሓሙሽተ ሃገራት ድምዒ ብድምዒ ናይ ምስዓር መሰል /Veto power/ ዘለዉን እዮን። ነዚ ሓላፍነት ዝተውሃበሉ ምክንያት ኣብ ካልኣይ ውግእ ዓለም ብዝነበሮም ተሳትፎን ሰዓርትን ኾይኖም ስለዝወፁ ዝረኹብዎ እንትኾን

ቻይና ድማ በቲ እዋን ስርዓት ሶሻሊዝም ብምኽታላን ምስ ራሽያ ተመሳሳልነት ስለዝነበራ ራሽያ ፀቕጢ ብምግባራ ዝኣተወት ከምዝኾ ይሕበር። በዚ ኣገባብ ዝተረኸበ ስልጣን መሰረት ብምግባር ኣብዚ ዉዱብ ዘለዎም ዘይተገደበ ስልጣን ዛጊድ ተጠቀምቲ ኮይኖም ይርከቡ። ነዚ ካውንስል ዝመርሕ በብወርሒ ናብ ኩሎም ኣባላት እናተዘዋወረ ዝባላሕዮ። ስልጣን ቤት ምኽሪ ፀጥታ ዘይፍትሓውን ምስቲ መሰልን መትከልን ሕቡራት መንግስቲ ዝባበአሉ ኩነታት ኣሎ። እዚ ድማ ኣብ ኣሙሽተ ሃገራት ዘሎ ድምጺ ብድምጺ ናይ ምስዓር ዝተውሃበ መሰልዮ።

ብፍላይ ኣብ ሕሉፍ ጉዕዞ ናይቲ ውድብ ከም ድኽመት ዝውሰድ ኣብ ኣሜሪካ ዘሎ ገባርን ሓዳግነትን ኩነታት ዓይኒ ብዘፍጠጠሉ መንገዲ ብተደጋጋሚ ምርኣይዮ። እዚ ብምዃን ድማ መብዛሕትኦም ውሳኔታት ድልዎት ኣሜሪካ ዘማልኡ ክኾኑ ምግዳድን ከምኡውን መትከላት ውድብ ሕቡራት መንግስቲ ምጥሓስን ይረኣዮም። ኣብዚ ከም ኣብነት ዝውሰድ ኣሜሪካ ኣብ ኢራቅ ዝወሰደቶ ስጉምትን ዘካየደቶ ኩናትን ምርኣይ ይከኣል።

ቤት ፅሕፈት፡ ቤት ፅሕፈት ውድብ ሕቡራት መንግስቲ በብኣሙሽተ ዓመት ዝምረፅ ብዋና ፀሓፊ ዝምራሕ ኾይኑ በዝሒ ዘለዎም ሰብሞያ ብምቕፃር ስራሕቱ ዘሳልጥ እዩ። እዚ ቤት ፅሕፈት ቀንዲ ስራሕቱ ንፀጥታ ካውንስልን ካልኣትን ትካላት ብሙያ ዝሕግዝ፣ ምምሕዳራዊ ስራሕቲ ዝፍፀም ኾይኑ እቶም ናብዚ ዝኣትዉ ሰብሙያ ብበዝሒ ልምድን ክእለትን ዘለዎም ሕጋዊ ብዝኾነ ካውንስል ተሓርዮ ብሓፈሻዊ ጉባኤ ብድምጺ ዝፀድቕ ይኸውን።

ሪ/ቐ	ሹም	ሃገሮም	ዝፀንሑሉ እዋን
1	ትራግቪ ላይ ዳግ	ኖርዌይ	1946-1952
2	ዳግ ሃመርሾልድ	ስዊዲን	1953-1961
3	ኡ ታንት	በርጣ	1961-1972
4	ኩርት ቫልድሃይም	አውስትሪያ	1972-1982
5	ሃቪር ፔሬዝ ዴ ኩሌር	ፔሩ	1982-1992
6	ቡትሮስ ቡትሮስ ጋሊ	ግብፅ	1992-1997
7	ኮፊ አናን	ጋና	1997-2007
8	ባን ኪ ሙን	ደቡብ ኮርያ	2007

ሰደቓ 4.3: ካብ ምስረታ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ጀሚሩ ዝነበሩ ዋና ፀሓፍቲ ብኻሊእ ገፅ ዋና ፀሓፊ ናይቲ ውድብ ወኪል ብምዃን ናብ ዝተፈላለዩ ሃገራትን ትካላትን ብምውፋር ናይ ሰላምን ምርግጋዕን ስራሕቲ የሳልጥ። በቲ ውድብ ዝምርሑ ብኻልኣት ዝሳለጡ ዓለምለኻዊ ዋዕላታት እናተረኸበ ሓላፍነቱ ይዋሃእ። ውሳኔታት ሓፈሻዊ ጉባኤን ፀጥታ ካውንስልን እናተፈፀሙ ምህላዎም ይከታተል። ነዚ ኣመልኪቱ ዝነበረ ጥንካረን ድኽመትን ፀብባብ ምስ መፍትሒ ሓሳብ የቕርብ። ዋና ፀሓፊ ውድብ ሕቡራት መንግስቲ ልዕሊ ኹሉ ኣብ ፖለቲካዊ ጉዳያት ብፍላይ ሰላምን ፀጥታን ኣብ ምርግጋዕ ከምዝጥፍን እዚ ስራሕ ድማ ፀማዳይ ከምዝኾነ ይረኣይ። ኣብዚ ሕዚ እዋን ዋና ፀሓፊ ው.ሕ.መ.ዓ ዘለዉ “ባን ኪ ሙን” ዝበሃሉ እዮም።

ዓለምለክ ቤት ፍርዲ ፍትሒ፤ መቐመጫው አብ ዘርሳንድ ሂግ ዝገበረ እዚ ትካል ብብዝሓ ጥንታዊ ሰብአዊ መሰል ዘቐጥታት ዝከታተል ይኑ ብፍላይ አብ ምጥስ ግዴታት ፍሉይ ጠመተ ብምሃብ ናብ ቤት ፍርዲ ብምቕራብ ክሲ ብምፍፃም ናብ ፍርዲ ዮብፅሑ። ከምዝፍለጥ ድሕሪ ካልኣይ ውግእ ዓለም ነቲ ኩናት ስዲሎም ይፍፀሙ ዝነበሩ ምግሃስ ሰብአዊ መሰልን ምብራስ ዓልዮት አብ ምዕራይን ናብ ፍርዲ እናቕረበ ውሳኔ ዝሃቦም ጉዳያት አለው። ሕዚ'ውን አብ ዓለምና ብሕድ ሕድ ይኹን አብ ሞንጎ ሃገራት ዝረኣይ ኩናት አብ ሲቪል ዜጋታት ዝበፀሐ ምብራስ ኣመልኪቱ ብዝቐረበ መረዳእታ ይኹን ብዝግበር መፅናዕቲ ተመስሪቱ ክሲ ብምምስራትን ነቲ ጥፍኣት ዝምጥን ፍርዲ ይህብ። እዚ ብምግባር ድማ ኣብዚ እዋን ዘሎ ምክባር ሰብአዊ መሰል ብፍላይ ምስ ምብራስ ዓሌታት ተዛሚዱ ዝነበረ ፀገም ምምሕዳሮ እናርኣዮዮ። ንኣብነት ኣብዚ ቐረባ እዋን ኣብ ሩዋንዳ፣ ሰርቭያ፣ ሳይበርያ ዝተፈፀሙ ግፍዕታት ብምክትታል ናብ ፍርዲ እናቕረበ ይርከብ።

ማሕበራውን ኢኮኖሚያዊ ካውንሰል፤ እዚ ውድብ ኢኮኖሚያውን ማሕበራውን ምዕባለ ከምዕኡ ዝኸለሉ ሰራሕቲ ንምፍፃም ዝተጣየሸጹ። ነዚ ንምፍፃም ዝተፈላለዩ ትካላት ዘጣይሽን ኣባላት ሃገራት ናይዚ ተጠቀምቲ ንምግባር ዝንቀሳቐሹ። ብተመሳሳሊ ልምዓትን ምዕባለን ንኸምዕኡ ኣብ ሞንጎ ሃገራት ስጡም ምትእስሳር ዝፈጥር ትካልዩዩ። ኣብዚ ብዋንነት ከም ባንኪ ዓለምን-ትህጽ ውጻረላይ ብቲኒክ? ዓለምለክ ፈንድ ገንዘብ። እዘን ትካላት ኣብ ናይ ሃገራት ኢኮኖሚያዊ ምዕባለ ዝለዓለ ተራ ዘለወን እየን። በብዓመቱ ኣብ ሃገራት ዝተመዝገቦ ዕብዮት፣ ዝነበረ ፀገም ኣመልኪቱ መፅናዕቲ ዘካይድ ሾይኑ ካብዚ ተበጊሶም ብዝቐርቡ መመሓየሻ ሓሳባትን ስጉምቲ ንኸውሰድ ኣብ ምግባርን ዝለዓለ ብፅሒት ዘለወን ትካላት እየን። ክልቲኦም ትካላት ኣብ ዓለም ዝተረጋገፀ ኢኮኖሚ ንኸህሉ ዓሊሞም ዝሰርሑ እዮም። ብተመሳሳሊ ኣብ ሃገራት ዘጋጥም ኢኮኖሚያዊ ፀገም ኣብ ምፍታሕ ብፍላይ ማክሮ ኢኮኖሚን ፋይናንስን ብምርግጋፅ ዝሓሸ ሰራሕ እናፈፀማ ይርከባ።

እዘን ትካላት ብዙሕ ካፒታል ዘመሓድራን ብላዕለዎት ሰብ ሙያ ዝምራሓን ዝለዓለ ዓቕሚ ዘለዎም ኪኢላታት ስራሕቱ ስለዘፈፅሙ በብዓመቱ በዘም ትካላት ዝግበር መፅናዕቲ ተቐባልነት ዘለዎን ንውሳኔ ተመራፃይ ከምዝኾነ ይእመን። ብኻለእ ገፅ ሃገራት ዝሓተኦ ልቕሕ በዚ ትካል እናተገምገመ ዝውሃብ ብምዃን ናይዚኦም ሓላፍነት ዝተደራረበ ይኸውን። ኣብዚ እዋን ድማ ባንኪ ዓለም ኣብ ሃገራት ዘሎ ምስፋን ሰናይ ምምሕዳር ብምክትታልን ብምድጋፍን ከምዝሳተፍን ነዚ ኣመልኪቱ ሰፋሕቲ ስልጠና ኣብ ምሃብ ይርከብ።

ክልቲኦም ትካላት ብኣውሮፓን ኣሜሪካን ጥራሕ ዝምርሑ እዮም። እዚ ድማ ክልቲኣን ኣህጉራት ነቲ ትካል ብዝግበር ወፊያ ዝለዓለ ክፍሊት ስለዝፍፅማ እዩ። እዚ ስለዝኾነ

ድማ ክልቲኦም ትካላት ድልዎትን እምነትን ኣሜሪካን ኣውሮፓን ጥራሕ ዘማልእዮ። ንዚ ዝቐርብ ምኽንያት ልዕሊ ኹሉ ኣብዘን ኣህጉራት መበቆል ዝገበሩ ዓለምለኻዊ ዝኾኑ ውዳበታት (ካምፓኒታት) ሓለዎ ዝገብር እዩ። ብተወሳኺ ካብዘን ትካላት ደገፍ ዝተገበረለን ሃገራት ብኣብዝሓ ምስ ኣሜሪካ ስጡም ርክብ ዘለወንን ድልዎት ኣሜሪካ ዘማልኣን እዩን ዝብል ተቓውሞ ይለዓልዮ። ብሓፈሻ ግና እዘን ትካላት ኣብ ዓለም ኢኮኖሚ ፅልዎ ናይ ምፍጣር ሰፊሕ ዕድል ኣለወን።

ካልኦት ውዳበታት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም፣ ምስቲ ዘለዎ ናይ ስራሕ ባሕሪያት ተሓመድቲ ዝኾኑ ብብሴክተሩ ንምፍፃም ንምድጋፍን ዝኸለሉ ዝተፈላለዩ ካብ 30 ንላዕሊ ዝኾኑ ትካላት ኣለዉ። ካብዚኦም እቶም ሰፊሕ ምንቅስቃስ ዝገብሩ ንኣብነት ዓለምለኽ ትካል ጥዕና፣ ትካል ምግብን ሕርሻን፣ ትካል ትምህርቲ፣ ሳይንስን ባህልን፣ ትካል ህፃናት ወዘተ ዝጥቀሱ እዮም። ብሓፈሻ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ብዝተፈላለዩ ኣግባባት ተወዲቡ ስራሕቲ የሳልጥጹ። ብፍላይ ኣብ ኢኮኖሚያውን ማሕበራውን ስራሕቲ ዝሓሸ ተግባር ኣብ ምፍፃምን ኣብ ትሕቲ ድኸነት ንዝርኣዩ ሃገራት ኣብ ምድጋፍን ይርከቡ። እዘን ዝተፈላለዩ ማሕበራውን ኢኮኖሚያውን ትካላት ንዘይማዕበላ ሃገራት ኣብ ትምህርቲ፣ ጥዕና፣ ሕርሻ ብሰፊሖ ዝድግፉ እዮን። ንኣብነት ዝተወሰና ንምግላፅ

● **የኔስኮ (UNESCO)፣** ዝበሃል ኣብ ትምህርቲ፣ ባህልን ሳይንስን ዝነጥፍ ትካል ኾይኑ እዚ ድማ ትምህርቲ ንኹሉ ንምብፃሕ፣ ኣብ ዓለም ዘለዉ ታሪካዊ ቦታታትን ባህልታትን ክዕቀቡ ኣብ ምግባር ተራዝም ኣብ ምግፋሕ ዝለዓለ ተራ ዘለዎዮ።

● **የኔሴፍ (UNICEF)፣** ዝበሃል ኣብ መነባብር፣ ጥዕና ስነ መኣዛን ህፃናት ዝጥምቱ ስራሕቲ የፈፅም። እዚ ትካል ህፃናት ካብ ሕማም ክናገፉ ኣብ ምግባር ብፍላይ ምስ ክታብትን መድኣኒት ምብፃሕን ዝሰርሕ ኮይኑ መብዛሕተኦም ዘሳልጦም ተግባራት ኣብ ዘይማዕበላ ሃገራትዮ።

● **ትካል ጥዕና ዓለም (WHO)፣** እዚ ኣብ ዓለምና ኣብ ሽፋንን ፅሬትን ጥዕና ዝሰርሕን ኣብ ተላበድቲ ሕማማት ብመዕናዕቲ ዝተደገፈ ክትትልን ሓገዝን ዝገብር ትካልዮ። እዚ ትካል ናብ ዘይማዕበላ ሃገራት ዝተፈላለዩ መድኣኒት፣ ንሰብ ሙያ ጥዕና ስልጠና ምሃብን ካልኦትን ደገፍ እናገበረ ይርከብ።

● **ትካል ምግብን ሕርሻን (FAO)፣** እዚ ድማ ልምዓት ሕርሻን ካብ ድሑር ናብ ዘመናዊ ንምልዋጥን ብምግብ ዓርስኻ ንምኽኣል ኣብ ዝገበር ፃዕሪ ንጡፍ ተሳትፎ ዝገብርዮ።

● **የኤን ኤድስ (UNAIDS)፣** እዚ ትካል ድሕሪ ዝርግሐ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ዝተጣየሸ ኾይኑ ኣብ ምክልኻልን ምቁፅፃርን እቲ ሕማም ዝሰርሕን በዚ መዳይ ንኹለን ሃገራት ብፍላይ ኣብ ዘይማዕበላ ሃገራት ብመድኣኒት፣ ማቴርያልን ስልጠና ሰብ ሙያን ሰፊሕ ስራሕ ኣብ ምስላጥ ይርከብ።

○ **ዩኤን ልምዳት ፕሮግራም (UNDP)፣** እዚ ኩሎም ናይ ሕቡራት መንግስቲ ትካላት ዘተሓባብር ኮይኑ ኣብ ኩለመዳያት ስራሕቲ ልምዳት፣ ዲሞክራሲን ሰናይ ምምሕዳርን ብበጀት ሙያን ዝድግፍ ትካል'ዩ። ብሓፊሻ እዞም ኣብ ላዕሊ ንምጥቃስ ዝተፈተኑ ትካላት ሰፊሕ ሽፋን ዘለዎምን ዝተወሰኑን እንትኾኑ ካልኦት ድማ በዚ መዳይ ንፁር ተግባርን ሓላፍነትን ተዋሂብዎም ስራሕቶም እናፈፀሙ ይርከቡ። እዞም ትካላት እዚኦም ካብቶም ብውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ዘሳለጦም ፅቡቓትን ዝንኣዱን ውሽጢ ዝምደቡ'ዮም።

እዞን ትካላት እዚኣን ኣብ ሃገርና ኢትዮጵያ'ውን ቀዋሚ ቤት ፅሕፈት ብምክፋት ምስ መንግስቲ ተኣሳሲረን ስራሕተን እናፈፀማ ይርከባ።

መልመዲ 4.4

ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ግልፂ፣ ቅነ-ፅን ትክክለኛ ዝኾኑን ዘየማትኡን መልስታት ሃብ።

- 1 ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ንምምስራት ውሳኔ ዝተመሓላለፈሉ ጉባኤ ኣበይ'ዩ ተኻይዱ? መዓስ ተኻይዱ? ተሳተፍቲ'ዚ ጉባኤ ዝነበሩ ሃገራት እንመን'ዮም?
- 2 መመስረቲ (መስራቲ) ጉባኤ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ኣበይ ተኻይዱ? መዓስ'ዩ ተኻይዱ?
- 3 ዕላማ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም እንታይ'ዮም?
- 4 ዕላማታት ሽቶ ልምዳት ሚሊኒየም ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ዘርዝሩ።
- 5 ኣብዚ ሕዚ እዋን ክንደይ ኣባል ሃገራት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ኣለዉ? ካብ 2007 ዓ.ም.ፈ ጀሚሩ ዋና ፀሓፊ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ዘለዉ መን ይበሃሉ?
- 6 ኩለን ኣባል ሃገራት ተራኪቦን ዓበይቲ ውሳኔታት ዘሕልፋሉ ላዕለዎይ ኣመራርሓ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም እንታይ ይበሃል?
- 7 ቀወምቲ ኣባላት ቤት ምክሪ ፀጥታ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም እንመን'ዮም?
- 8 ውዳበታት ው.ሕ.መ.ዓ ብዝርዝር ኣረድኡ።
- 9 ሉላውነት (ግሎባላይዜሽን) እንታይ ማለት'ዩ?
- 10 ሉላውነት እንታይ ማለት ከምዝኾነ ንዓንቀፅ 8 ሕገ መንግስቲ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ መንግስቲ ኢትዮጵያ መሰረት ብምግባር ግለፁ። ብዝርዝር ኣረድኡ።

4.3.2 ለላውነት (ግሎባላይዜሽን)

ተምሃሮ ሕዚ ኣብዚ ንኡስ ርእሲ ብዛዕባ ለላውነት ወይድማ ዓለምለኸውነት ክትመሃሩ ኢኹም። ንምኻኑ ለላውነት ወይድማ ዓለምለኸውነት እንታይ ማለትዮ? ኣብዚ ሕዚ እዋን ህዝቢ ዓለም ናብ ሓንቲ መኣዲ ይመፅእሎ ይበሃል። እዚ እንታይ ማለት ይመስለኩም? ኣብ እዋን ግሎባላይዜሽን (ለላውነት/ዓለምለኸውነት) ሓንቲ ሃገር ንበይና ጠጠው ክትብል ኣይከኣልን ይበሃል። ንምንታይ? እምበኣርከስ ለላውነት/ዓለምለኸውነት ወይድማ ግሎባላይዜሽን እንትበሃል ዓለምና ብርክብ፣ ትራንስፖርት፣ ሓበሬታ፣ ንግድን ከም ሓደ ከባቢ ዝተኣሳሰረትሉ እዋን ከምዝኾነ መግለፅን። ኣብዚ እዋን ዓለም ብሰንኪ ምዕባል ሳይንስን ቴክኖሎጂን ዝበዝሐ ካብ ሃገር ናብ ሃገር ዝካየድ ፍልሰት ህዝቢ /ስደት/ ኣብ ሞንጎ ሃገራት ዘሎ ርክብ ካብ ሕሉፍ ብጣዕሚ ዝዓበየሉን ለውጢ ዝተርአየሉን እዋን። ነዚ ምዕባል መሰረት ዝኾኑ ዓበይቲ ጉዳያት ሓበሬታ ንግዲ፣ ትራንስፖርት ሓደ ብሓደ ካብዚ ንታሕቲ ቐሪቡዩሎ።

ሀ. ሓበሬታ /ኢንፎርሜሽን/፣ እዚ እዋን ናይ ሓበሬታ ወይ ኢንፎርሜሽን እዋን ተባሂሉ ዝፍለጥ። ነዚ ዝተባሃለሉ ምክንያት ብዛዕባ ኣብ ዓለም ዝተኸሰቱ ኩነታት በብደቐቃ ንምፍላጥ መረዳእታ ንምርካብን ዝተርአየሉን ኣብ ዓለምና ዘለዉ ዜጋታት ካብ ጫፍ ናብ ጫፍ ብኮምፒዩተር ሓበሬታ ቴክኖሎጂ ብምርኻብ መረዳእታ ንምልውዋጥ ብዘኸለል መንገዲ ዝተኣሳሰረሉ ባይታ ስለዝተፈጠረ እዩ። በዚ መሰረት ኣብዚ እዋን ኣብዘለኻዮ ቦታ ብምኻን ትምህርቲ ምምሃር፣ ንግዲ ምልውዋጥ፣ እዋንዊ ሓበሬታ ብምርካብ ውሳኔ ንምውሳኔ፣ ዝተጠናኸረ ርክብ ብምፍጣር ምሕዝነት ንምጥንኻር ምቹው ኩነታት ዝተፈጠረሉ ግዘጸዩ። ንኣብነት ንግልን ያሁን ዝበሃሉ ኩባንያታት ኣብ ዓለም ሓበሬታ ብቐልጠፍ ንክዝርጋሕ ዝለዓለ ተራ ዘለዎምዮም።

ለ. ንግዲ፣ ኣብ ዓለምና ካብ ዓዲ ውሽጢ ናብ ደገ ከምኡውን ካብ ደገ ናብ ዓዲ ዝቱ ሸቐጣትን ዝሰለጡ ናይ ንግዲ ስራሕቲ ኣብ ሞንጎ ሃገራት ዘሎ ርክብን ስምምዕን ካብ ዘጠናኸሩ ጉዳያት እቲ ዝለዓለ ቦታ ዝውሃቦ እዩ። ሓንቲ ሃገር ኢኮኖሚያዊ ምዕባል ንኸተምፅእ ብቐዳምነት ካብ ሃገራት ዝተረኸቦ ምህርቲ ናብ ወፃኢ ብምሻጥ ብዘሕ ካፒታል ክትረክብ ኣለዎ። እዚ ድማ ብሓደ ገፅ ድኸነት ንምጥፋእ እንትሕግዝ ብኸለእ ገፅ ድማ ኣብ ሞንጎ ሃገራት ዘሎ ዝምድና ብምጥንኻር ዘሎ ሓድነትን ምርድዳእን ኣብዚ እዋን ዝተጣየሸሉ ኩነታት ተፈጢሩዩ። ምስዚ ተኣሳሲሩ ንንግዲ ምቐልጣፍ ዝተጣየሹ ትካላት ፋይናንስ ዘመናውን ስለጥን ብዘኾነ መንገዲ እናተሰለጠጸዩ። ንግዲ ብባህሪ ዓለምለኸዊ ስለዝኾነ ኣብ ዕለታዊ ምንቕስቃስ ፍሉይ ትርጉም ይውሃቦ። ከምዝፍለጥ ኣብ ዓለም ዘሎ ስርዓት ንግዲ ዘይፍትሓዊ ማለት ንሃፋትም ሃገራት ረብሓ ዘቐድም ብምኻኑ ነዚ ጉዳይ ንምምሕያሽ ዘይማዕበላ ሃገራት ፃዕሪ እናገበራ እዮን።

ነዚ ጉዳይ ብሓላፍነት ዝመርሕ ትካል ንግዲ ዓለም እንትኾን ክሳብ ሕዚ ዝፈፀሞም ተግባራት እንትረእኑ ነቶም ዝማዕበሉ ሃገራት ረብሓ ኣብ ምምላእ ከምዝኾነ መረዳእታት ይሕብሩ።

ዕዮ ጉጅለ 4.6

ኢትዮጵያ ክሳብ ሕዚ ኣባል ትካል ንግዲ ዓለም ኣይኮነትን። ንምንታይ እያ ኣባል ዘይኮነት፣ ኣብዚ ሕዚ እዋን ኣባል ንክትኸውን ኣብ ከይዲ ትርከብ። ኣባል ብምዃና እንታይ ረብሓን ፀገምን ኣለዎ?

ሐ. ትራንስፖርት፡ ኣብ ሞንጎ ሃገራት ዘሎ ርክብ ዝተቐላጠፈ ንምግባር ትራንስፖርት ዝለዓለ ግደ ኣለዎ። ብፍላይ ናይ ኣየር ትራንስፖርት ኣብዚ ጥጡሕ ባይታ ዝፈጠረን ኣብ ሞንጎ ሃገራት ዘሎ ርክብ ቅልጡፉን ስለጥን እናኾነ ክኸይድ ዝገብሮጸዩ። ብተመሳሳሊ ዝተፈላለዩ መንግስታዊ ብምጥቃም ካብተን ዘይማዕበላ ሃገራት ናብተን ሃፋትም ሃገራት ንዝሓሸ መነባብሮ ብምሕሳብ ዝሰደድ መንእሰይ ቁፅሩ ክበዝሕ እናገበሮጸዩ። ስለዚ ዓለምና ብዝተቐላጠፈ ኣገባብ ምትእስሳር ንኸህልዎ ምቹው ባይታ ፈጠሩ ኣሎ። ኣብዚ እዋን ዘለዎ በዝሒ ጥራሕ እንተይነአሰ ዕፊት መንግስታዊና ናብ ዝለዓለ ብርኪ ስለዝበዕሐ ነቲ ርክብ ውፅ ኢታዊ ክኸውን እናገበሮጸዩ። ንኣብነት ሃገራት ኣውሮፓ ብባቡር ትራንስፖርት በዘይምንም ዕንቅፋት ናብ ኩለን ሃገራት ምዝዋር ይከኣል። ኣብ ኣፍሪካዊውን እዚ ጅግሮ እናተቐላጠፈ ይርከብ።

ብሓፈሻ ኣብዚ እዋን በቶም ዘለዉ ምዕባላታት ሳይንስን ቴክኖሎጂን ብምጥቃም ዓለም ናብ ሓንቲ ቁሽት ተለዊጣ ዝብል ብተግባር ዝተርኣዮሉ እዋን እንትኾን እዚ ድማ ብኣብዝሓ ብኣዎንታ ዝርኣይ ኾይኑ ብዝተወሰነ መልክዑ ብፍላይ ዕዕንቶ ባህሊ ወፃኢ ብፊልምን ብደርፍን ኣቢሎም ኣሉታዊ ዕልዋ እናፈጠሩ ይርከቡ። እሞ ተምሃሮ ዓለምለኸውነት ምስ ሃገራትን ብርኪ ዕብዮት ስልጣን ዓለምን ምትእስሳር ዘለዎ ጉዳይ ዘመላኸት ምዃኑ ተረዲእኹም ዶ? ዓለምለኸውነት ዝምድናን ርክባትን ከምኡውን ምልውዋጥ ፍልጠት፣ ምህታትን ቴክኖሎጂን ማእኸል ዝገበረ ልዑል ብርኪ ንግዳውን ፖለቲካውን ዝምድናታት ሃገራትን ህዝብታትን እዩ።

ሉኣላውነት

ተምሃሮ ብዛዕባ ሉኣላውነት ሃገር እንታይ ትፈልጡ? ሉኣላውነት እንትበሃል ከ ከመይ ትርድእዎ? ሉኣላውነት ምስ ኣብ ክለ ዝተወሰነ ዶብ ጂኦግራፊያዊ ክልልን ምውፃእ ሕግን ዝተኣሳሰረ ስልጣን ምምሕዳር መንግስቲ እዩ። ስለዚ ሉኣላውነት ዝለዓለ ሕጊ ናይ ምምላእ ስልጣን ምውናን የጠቓልል እዩ። ክልስ ሓሳብ ሉኣላውነት

በብግዚኡ እናተለወጠ ዝመፀ ስርዓት ናይታ ሃገር ዝፈላለይ ትርጉም ዝውሃቦ እዩ። ብመሰረት ኣብ ስርዓት መስፍንነት ሉኣላውነት መግለጺ ህዝቢ እንተይኮነስ እቲ ንጉስ ከምዝኾነ ይድንግ። ነዚ ኣመልኪቶም ብሕጊ ዝግለፁ ሓሳባት ነይሮም፤ ንጉስ ኣይክሰስን ሰማይ ኣይሕረስን፤ መግለጺ ሃገር ንጉስጳዩ፤ ቃል ንጉስ ሕጊጳዩ።

ኣብዛ ሃገር ስልጣን ሕጊ ምውፃእን ናይቲ ንጉስ ስልታዊ ስልጣንጳዩ። እዚኣም ዘመላኹቲና መግለጺ ሉኣላዊነት ህዝቢ እንተይኮነስ እቲ ንጉስ ከምዝኾነን እዚ ድማ በቲ እዋን እቲ ንጉስ ገባርን ሓዳግን ከምዝነበረን ዘመላኹትጳዩ። ድሕሪ እዋን ግን እዚ ኣገባብ ሕጋውነት ከምዘይብሉ ዝተፈላለዩ ምሁራትን ፈላስፋታትን ብዝገበርዎ ምቁዋምን ዘመሓላልፍዎ ብዝነበረ ትምህርቲ መሰረት ክልወጥ ክኢሉጳዩ። ብፍላይ ፈረንሳዊ ፍሶ /ብ1762 ዓ.ም.ፊ/ ዝበሃል ፈላስፋ ዝሃቦ ትርጉም ነቲ ዝነበረ ኣተሓሳስባ ብምቅዋምን ክልወጥን ዝገበረ እንትኾነ እዚ ትርጉም ሉኣላውነት ብኸምዚ ኣገባብ ይገልፃል። ስለዚ ሉኣላውነት ማለት ዘይለዋወጥ፤ ዘይመቐቀል ዘይጠፍእ፤ መግለጺ ስልጣንን መሰልን ሓበራዊ ድልዎት ህዝብን ኮይኑ ብሕጊ ዝፍፀም መትከል ከምዝኾነን እዚ ትርጉም ድማ ካብ ጊዜ ናብ ጊዜ ኣብ ኩሎም ሃገራት ዓለም ተቐባልነቱ እናዓበየ ዝመፀ ትርጉም'ዩ። ኣብዚ እዋን ምዝ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ተዛሚዱ ሉኣላውነት ሓንቲ ሃገር ምስምዖ ዝስዕቡ ጉዳያት ተኣሳሲሩ ዝረእ ይኸውን።

- ሉኣላውነት ኣብ ሕጊ ተመስሪቱ ዝፍፀም'ምበር መራሕቲ ብዝተፈላለዩ እዋናት ኣብ ስልጣን እንትመፁ ዝለዋወጥ ኣይኮነን።
- ሉኣላውነት ናይ ህዝቢ መንነት ዝግለፀሉ ክልስ ሓሳብ ኾይኑ እዚ ድማ በቲ ነባሪ ህዝቢ ተቐባልነት ዘለዎ ክኸውን ይግባእ።
- መግለጺ ሉኣላውነት ባህልን መነባብሮን ታሪክን ኣብታ ሃገር ዘለዉ ህዝብታት ብማዕረ ተጠቓምነቶምን ዜግነታዊ መሰሎምን ግቡኣምን ዘነፀባርቑ ክኸውን ኣለዎ ዝብሉ መሰረታዊ ጉዳያት ኣብ ግምት ከእቱ ይግባእ።

ሉኣላውነት ብሕጊ ኣቢሉ ኣብ ተግባር ዝፍፀምን ኣብ ኩሎም ዜጋታት ምስ ሃገራውን ብሄራውን ስምዒት ተኣሳሲሩ ዜግነታዊ ብዕሒትካ ንምትግባር ድልዊ ኮይንካ ንክትፀንሕ መሰረት ዝኾነ ተገይሩ ይውሰድ። ጥንካረ መንግስቲ ዝዕቀን ኣብ ዝገብሮም ምንቅስቃሳት ሉኣላውነት ሃገሩ ማእኸል ገይሩ ዝተውሃቦ ዕማም ዝፍፅም ከምዝኾነን እዚ ድማ ብህዝቢ እንትእመነሉን ስለዝኾነ ነዚ ብዝህቦ ክብርንውን እዩ። ኣብዚ መዳይ ክፍተት ወይድማ ድክመት ኣለዎ ተባሂሉ እንትግመት ኣብ ስልጣን ናይ ምዕናሕ ዕድል ብጣዕሚ ይንእስ። ብፍላይ ብመረጃ ስልጣን ዝሓዘ መንግስቲ እንተኾይኑ ኣብ ቀፃሊ ክሰዓር ከምዝክእል ታሪክ ሕሉፍ ጉዕዞ ሃገራት የመላኹት።

ንሉ-አላውነት ዝውሃቦ ክብርን ዝግበረሉ ጠመተን ካብ ወለዶ ናብ ወለዶ እናተመሓላፈ ከም ልምድን ባህልን ዝውሰድ ይኸውን። ነዚ ኣብነት ንምጥቃስ ሃገርና ኢትዮጵያ ሉ-አላዊነታ ንምኸባር ሰፋሕቲ ግዕርታት እናተገበሩ መፅዕምዮም። ንኣብነት ኣብ ዝሓለፉ ዘመናት ዝነበሩ መሳፍንቲ መራሕቲ ናይዛ ሃገር ልምዓትን ዲሞክራሲን ኣብ ምስፋን ብዙሕ ጉድለታት ከምዝነበሮም ዝፍለጥዮ። ኣብ ሉ-አላውነት ሃገርና ኣብ ምኸባር ግና ንኻልኦት ሃገራት ኣፍሪካን ኤሽያን መርኣያ ዝኸውን ብዝኾነ ባዕዳዊ ወራር ዘይተደፈረትን ዘይተገዛአትን ብምዃና ኣብ ሃገርና ንሉ-አላውነት ዝውሃቦ ክብሪ ዝለግል ከምዝኾነ ንምርዳእ ይከኣል። እዚ ድማ ካብ ቀደም ውሉድ ወለዶ ጀሚሩ ብልምዲ እምነት ብምውሳድ ብፀላእቲ ንኸይድፈር መስዋእቲ እናኸፈለ ዝመፅ ህዝቢ እንተኾነ እዚ ድማ ብባዕዳዊ ዝእቲ ወይድማ ብናይ ደገ ወራራት ዘይተደፈረትን ብምዃና መርኣያን ኩርዓትን ሃገራት ኣፍሪካ ተገይራ ክትውሰድ ክኢላጸያ። ነዚ ፅቡቕ ባህሊ ብምውሳድ እዚ መንእሰይ ንቐገላ ዓቂቡ ክኸይድ ከምዘለዎ ርዳእ ምግባር የድልይ።

ብሓፈሻ ኣብዚ እዋን ኣብ ሕገ መንግስቲ ሃገርና ዓንቀፅ 8 መግለጺ ሉ-አላውነት ብፍሉይ ጠመተ ብምሃብ ዝተገለፀ እንትኸውን ኣብዚ ድማ መግለጺ ሉ-አላውነት ብሄር፣ ብሄረሰባትን ህዝብታትን ከምዝኾኑ ዝተነፀረ እንትኾን ነዚ ንምትግባር ድማ እቲ ብውክልና ህዝቢ ዝተመረፀ ፖርላማ ነዚ ሉ-አላውነት መሰረት ብምግባር ስራሕቱ ከምዝውግን ኣብ ሕገ መንግስትና ብግልጺ ተደንጊጎ ይርከብ። እዚ ድማ ናይ ሓንቲ ሃገር መግለጺ ዲሞክራሲያዊ ስርዓት ከምዝኾነ ይእመን። እሞ ተምሃሮ ሉ-አላዊነት እንትበሃል ዘይድፈርን ዘይገሃስን ክሊ ዶብ ዝሓለወ ልዑል ነፃነትን ምሉእ ክብርን ሃገርን ህዝብን ማለት ከምዝኾነ ተረዲእኹም ዶሕ

ሉ-አላውነት ማለት ብዛዕባ ጉዳይ ሃገር ብህዝብን መንግስትን ጥራሕ ዝውሰን ይኸውን ማለት እዩ። ዶብ ሃገር ምሕላውን ክኸበር ምግባርን መግለጺ ሉ-አላውነትዮ። ክብርን ነፃነትን ሃገር መግለጺ ሉ-አላውነት እዩ። ሉ-አላዊ ህዝቢ፣ ሉ-አላዊ ሃገር እናተብሃለ እንትግለፅ ነዚኦም ኣብላዕሊ ዝተገለፁ ሓሳባት ዘራጉድ እዩ። ሓይሊ ምክልኻል ሃገር ግዴትኡ እንታይዮ? ተባሂሉ እንትሕተት ዝወሃብ መልሲ ሉ-አላውነት ሃገር ክኸበርን ክሕለውን ምግባር ዝብል መልሲ ይወሃብ። ሕገመንግስቲ ሃገርና ዓንቀፅ 8 ብዛዕባ ሉ-አላውነት ህዝቢዮ ዝገልፅ። ከምዚ ይብል።

- ብሄር ብሄረሰባትን ህዝብታትን ኢትዮጵያ ብምልኦም ወነንቲ ሉ-አላዊ ስልጣን ሃገር እዮም።
- እዚ ሕገ መንግስቲ መግለፅን መረጋገፅን ሉ-አላውነት እዩ።
- ሉ-አላውነት ህዝብታት ኢትዮጵያ ዝግለፅ ብመሰረት እዚ ሕገ መንግስትን ብዝመርፅዎም ተወክልቲ ህዝብታትን ከምኡውን ብዝገብርዎ ቀጥታዊ ዲሞክራሲያዊ ተሳትፎ መረጃ ኣቢሉ እዩ ዝረጋገፅ።

ዕዮ ጉጅለ 4.7

- ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ብኸመይ ዓለምለኸዊ ኩነታት ተመስራቱ?
- ዕላማታት ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ግለፅ፡፡
- ብው.ሕ.መ.ዓ ዝተቐመጡ ሽቶታት ዕላማ ልምዓት ሚሊኒየም ዘርዘር፡፡
- መሓውርን ትካላትን ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ኣብርሀ፡፡
- ኣብ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዘሎ ፖለቲካዊ ድኽመት መበገሲኡ እንታይ 'ዩ?
- ኢትዮጵያ ካብ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ትረኽቦ ረብሓ ኣሎ ዶ? እንታይ እዩ?
- ለ-ኣላውነት ኢትዮጵያ ንምንታይ ኣብ ሕገ መንግስቲ ክሰፍር ክኢሉ?
- ግሎባላይዜሽን ኣመልኪቱ ዝረኣዩ ኣሉታታት እንታይ ይመስሉ? ነዚኦም ብኸመይ ምፍታሕ ይከኣል?
- ኢትዮጵያ ኣባል ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዝኾነት መዓዘዮ? ቅድሚኡ ዝነበረ ሊግ ኦፍ ኔሽንስ ንምንታይ ፈሪሱ?
- ትሕዝቶ ዓለምለኸውነት (ለ-ላውነት) - ግሎባላይዜሽን ብዘርዘር ኣረድእ፡፡

መጠቓለሊ

እዚ ውራይ ህዝቢ ዝብል ምዕራፍ ኣርባዕተ ምስ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ፣ ጎዳኢቲ ባህልታትን ልምድታትን፣ ማሕበራዊ ፀገማት፣ ሳዕቤናት ቅልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ፣ ሰናይ ምምሕዳር፣ መሰላት ህፃናትን ደሕንነትን፣ ዓለምለኸዊ ኣጋርነት መንግስታትን ውዳበታትን ወዘተ ዝምልከቱ ርእሰ-ታት ተማሃርኩም ኢኹም፡፡ ኤች.ኣይ.ቪ ኣብ ደም ዝርከብ ቫይረስ እንትኸውን ካብ ሓደ ሰብ ናብ ካሊ ሰብ ተላባዳይን ተመሓላላዩንዮ፡፡ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ብደም ጥራሕ ዝመሓላለፍ ዘይኮነስ ብጾታዊ ርክብ'ውን ካብቶም ቫይረስ ተሸከምቲ ዝኾኑ ሰባት ናብቶም ጥዑያት ሰባት ዝመሓላለፍ እዩ፡፡ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ካብ ሓደ ናብ ካሊ ዝመሓላለፈሎም ዝተፈላለዩ ሜላታት ኣለዉ፡፡ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ዝተፈላለዩ ፖለቲካዊ፣ ኢኮኖሚያውን ማሕበራውን ሳዕቤናት ገዲፉ ዝኸይድ ከም ለበዳ እናተመሓላለፈ ዝርከብ ሕማም'ዩ፡፡ ይኹን ደኣ'ምበር ብምንኽኻእን ብምትንፋስን ወዘተ ዝመሓላለፍ ኣይኮነን፡፡ ስለዚ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ማሕበራውን ጥዕናውን ፀገም'ዩ፡፡ ኣብዚ ሕዚ እዋን ሕማም ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ከም ለበዳ እናተጋፍሖ ኣብ ህዝብና ዘብፀሖ ማሕበራ-ኢኮኖሚያዊ ፀገም ክበድ እዩ፡፡ እዚ ስለዝኾነ ድማ እታ ሃገር ክተምፀኦ ዝድለይ ለውጥን ምዕባላን ብኣሉታ እናፀለም ይርከብ፡፡ ስለዚ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ስድራ፣ ማሕበራዊ ግልጋሎትን ኢኮኖሚያዊ ልምዓትን ዝፈጥሮ ኣሉታዊ ዕልዋ ዓብዮ'ዩ፡፡